

**UCHWAŁA NR XXXIX.272.2022
RADY MIEJSKIEJ W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM**

z dnia 17 marca 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego programu opieki nad zabytkami dla miasta i gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2021-2024”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559 i 583), art. 87 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 i 954) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu Rada Miejska w Koźminie Wielkopolskim uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla miasta i gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2021-2024” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski.

§ 3. 1. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

2. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Koźminie
Wielkopolskim

mgr inż. Justyn Zaradniak

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

**GMINA KOŹMIN WIELKOPOLSKI
POWIAT KROTOSZYŃSKI
WOJEWÓDZTWO WIELKOPOLSKIE**

ZAMAWIAJĄCY	GMINA KOŹMIN WIELKOPOLSKI
WYKONAWCA	WESTMOR CONSULTING

KOŹMIN WIELKOPOLSKI 2020

Opracowanie:

Westmor Consulting

Urszula Wódkowska

Biuro: ul. Królewiecka 27, 87-800 Włocławek

Siedziba: ul. 1 Maja 1A, 87-704 Bądkowo

Zespół autorów pod kierownictwem Karoliny Drzewieckiej – Kierownika Projektu:

Joanna Kaszubska – Konsultant

Mateusz Grzelak – Młodszy Analityk

Spis treści

Spis treści.....	3
1. Wstęp.....	4
2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami.....	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	12
4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	21
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	21
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	27
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.....	28
5.2.2. Krajobraz kulturowy.....	38
5.2.3. Zabytki nieruchome.....	47
5.2.4. Zabytki ruchome.....	48
5.2.5. Zabytki archeologiczne.....	49
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	53
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne.....	55
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	57
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	63
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Koźmin Wielkopolski.....	68
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń.....	92
6.1 Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	94
7. Założenia programowe.....	95
7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami.....	95
7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki.....	95
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	99
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....	99
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.....	101
11. Załączniki.....	103
Spis tabel, rysunków i załączników.....	136

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, a także dorobek czasów współczesnych. Jest to wartość materialna i niematerialna określająca nasze pochodzenie i kulturę. Na dorobek ten składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak również wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne ludzkości, m.in. w zakresie nauki, sztuki, architektury czy techniki. Elementem dziedzictwa kulturowego są zabytki, w tym: zabytki ruchome, zabytki nieruchome oraz zabytki archeologiczne. Są one nie tylko cennym źródłem informacji nt. życia naszych przodków, ale również ważnym elementem rozwoju społeczno-gospodarczego, bowiem bogate i różnorodne dziedzictwo kulturowe stanowi, istotną dla rozwoju lokalnych samorządów, atrakcję turystyczną. Dziedzictwo kulturowe jest zatem fundamentem tożsamości danej społeczności, dlatego ważna jest jego ochrona w celu zachowania tego dorobku dla przyszłych pokoleń.

Obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami wynika z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przyjęty w formie uchwały program stanowi element polityki samorządowej i służy podejmowaniu działań w zakresie inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także promowania dziedzictwa kulturowego. Powinien być narzędziem mającym na celu eksponowanie walorów krajobrazu kulturowego, jak również wykorzystanie dorobku kulturowego na cele społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Głównym odbiorcą programu jest lokalna społeczność, w tym właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, ale także wszyscy mieszkańcy danej jednostki samorządu terytorialnego, którzy poprzez swoją działalność, wpływają na zachowanie i pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego danego obszaru.

Celem opracowania **Programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2021-2024** jest dążenie do poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego, a przez to zachowanie piękna krajobrazu kulturowego. Program ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy Koźmin Wielkopolski. Wskazane w Programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Głównymi odbiorcami niniejszego dokumentu są mieszkańcy gminy, którzy bezpośrednio odczuwają efekty jego wdrażania. Poprzez działania edukacyjne, realizacja Programu może budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości oraz zacieśnia procesy integracyjne w społeczności lokalnej.

Reasumując, przedmiotem niniejszego opracowania jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy Koźmin Wielkopolski, a celem jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i opracowania programu opieki nad zabytkami jest ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów przez samorzady, zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, jak i gminnym. W myśl art. 87 ustawy, programy opieki nad zabytkami opracowywane są na 4 lata i mają na celu w szczególności:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria

oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Poprzednim programem realizowanym przez Gminę Koźmin Wielkopolski był Gminny program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2016 – 2019, przyjęty Uchwałą Nr XXVII/182/2016 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 29 grudnia 2016 r.

W ramach ww. Programu wyznaczono następujące cele dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski, które wynikają z ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego,
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gmina w poprzednich latach podejmowała głównie działania z zakresu utrzymania i eksploatacji zabytków, których jest właścicielem oraz popularyzacji wiedzy, edukacji, historii i dziedzictwa kulturowego najbliższego regionu, w tym gminy Koźmin Wielkopolski, a co za tym idzie również obiektów zabytkowych na jej terenie. Z zakresu robót budowlanych w latach 2016-2019 wykonano:

- remont elewacji i dachu Kościoła pw. św. Wawrzyńca w Koźminie Wlkp.,

- remont organów w Kościele pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej,
- remont organów w Kościele pw. św. Stanisława w Koźminie Wlkp.,
- remont elewacji i malowanie kościoła wewnątrz w Kościele pw. Narodzenia N.M.P.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki w Polsce objęte zostały ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Art. 5 Konstytucji RP brzmi: *„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”*. Zaś w art. 6 ust.1 Konstytucji RP czytamy: *„Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”*. Natomiast art. 86 Konstytucji RP wskazuje, że *„każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie”*.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest wspomniana ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. 2020 poz. 282 z późn. zm.). Ustawa określa m.in. przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi. Zgodnie z art. 3 ww. ustawy zabytek to *„nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”*. Zabytki dzielą się na trzy zasadnicze grupy:

- zabytki nieruchome – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości;
- zabytki ruchome – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych;
- zabytki archeologiczne – zabytki nieruchome, będące powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożone z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytki ruchome, będące tym wytworem.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 4 ustawy **ochrona zabytków** polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 ustawy **opieka nad zabytkiem** sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Z art. 6 ustawy wynika, iż ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) **zabytki nieruchomości** będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi;
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi;
- c) dziełami architektury i budownictwa;
- d) dziełami budownictwa obronnego;
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi;
- f) cmentarzami;
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni;
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) **zabytki ruchome** będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2019 poz. 1479);

- f) instrumentami muzycznymi;
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) **zabytki archeologiczne** będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- b) cmentarzyskami;
- c) kurhanami;
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zgodnie z art. 7 ustawy, wśród **form ochrony** zabytków wyróżnia się:

- 1) wpis do rejestru zabytków (w tym wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa);
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dla zabytków znajdujących się na terenie województwa, wojewódzki konserwator zabytków prowadzi **rejestr zabytków**. Zgodnie z art. 9 ust.1 i ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami *„do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku”*.

Zgodnie z art. 15 ust. 1 i ust. 2 ustawy *„Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za **pomnik historii** zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków”*.

Zgodnie z art. 16 ust. 1–1a ustawy *„rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć **park kulturowy** w celu*

ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenia, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia”.

Zgodnie z art. 17 ustawy na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1 ustawy;
3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
- 4) składowania lub magazynowania odpadów.

W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w art. 17 ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131–134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2020 poz. 1219 z późn. zm.).

W myśl art. 18 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami *„ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego”.*

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, które znajdują się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu, co wynika z art. 20 ustawy. Podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy, zgodnie z art. 21 ustawy, jest ewidencja zabytków.

Zgodnie z art. 22:

- Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa;
- włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku;
- wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków;
- w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych,
- ewidencje, o którym mowa w ust. 1, 2, 4 i 6, mogą zawierać dane osobowe obejmujące: imię, nazwisko i adres zamieszkania lub nazwę i adres siedziby właściciela lub użytkownika zabytku; imię, nazwisko i podpis autora karty ewidencyjnej lub adresowej lub imię i nazwisko osoby, która wypełniła kartę ewidencyjną; imię i nazwisko lub nazwę wykonawcy prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich lub badań archeologicznych przy zabytku.

Organami ochrony zabytków, zgodnie z art. 89 ustawy, są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Zadania publiczne o charakterze ponadgminnym określa ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2020 r., poz. 713 z późn. zm.).

Z punktu widzenia niniejszego opracowania istotne jest uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w wielu obowiązujących ustawach, w tym w:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2020 r., poz. 293 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2020 r., poz. 1333),
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2020 r., poz. 1219 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2020 r., poz. 55 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2020 r., poz. 1990),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2020 r., poz. 194),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2020 r., poz. 1057).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2020 r. poz. 902),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2019 r., poz. 1479).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 r., poz. 164 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

Dokument stanowi załącznik do uchwały nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (poz. 808). Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, poprzez realizację trzech celów szczegółowych, podzielonych na następujące kierunki działań:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Cele gminy Koźmin Wielkopolski w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego są spójne z celami na szczeblu krajowym i wpisują się przede wszystkim w cel strategiczny 2 i 3 oraz wzmocniają realizację kierunków działań w nich zawartych.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004-2013. UZUPEŁNIENIE NARODOWEJ STRATEGII ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004-2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 roku przez uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, stanowi główny dokument polityki kulturalnej państwa.

Wyznaczoną w Strategii misją jest *„zrównoważony rozwój kultury, jako najważniejszej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”*.

W Narodowej Strategii Rozwoju Kultury wyznaczono następujące cele:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury;
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury;
- wzrost udziału kultury w PKB;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury;
- wzrost uczestnictwa w kulturze;
- rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych;
- efektywna promocja twórczości;
- promocja polskiej kultury za granicą;
- ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem;

- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
- rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele uzupełniające realizowane są w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym odpowiadają szczegółowo opisane w Narodowej Strategii Rozwoju Kultury – Narodowe Programy Kultury:

- Czytelnictwo i sektor książki *NPK Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki*;
- Dziedzictwo kulturowe *NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*;
- Instytucje artystyczne i promocja twórczości *NPK Rozwój instytucji artystycznych*;
- Szkolnictwo artystyczne i promocja młodych twórców - *NPK Wspierania debiutów i rozwoju szkół artystycznych*;
- Sztuka współczesna *NPK Znaki Czasu*.

Cele operacyjne na lata 2004-2020 określa 11 programów operacyjnych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Programy operacyjne stanowią uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury.

Założenia *Programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2021-2024* wpisują się w misję Strategii oraz cele uzupełniające, w szczególności w cel związany z zachowaniem dziedzictwa kulturowego i aktywną ochroną zabytków.

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO (WSPÓLDZIAŁANIE, KULTURA, KREATYWNOŚĆ) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 i jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju oraz jedną z dziewięciu horyzontalnych zintegrowanych strategii rozwoju.

Projekt Strategii zakłada trzy cele szczegółowe, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmocnienie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmocnienie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie

tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

Założenia Programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2021-2024 wpisują się w cele i założenia przyjęte w powyższym Dokumencie, głównie poprzez realizację celu szczegółowego 2.

4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO DO 2030 ROKU

Dokument przyjęty został Uchwałą Nr XVI/287/20 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 stycznia 2020 r.

Misją Samorządu Województwa jest umacnianie krajowej i europejskiej pozycji Wielkopolski, rozwój jej potencjału społecznego i gospodarczego, podnoszenie poziomu życia mieszkańców oraz dbanie o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.

Natomiast wizja rozwoju brzmi następująco: Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.

Cel generalny jest tożsamy z wizją rozwoju. W Strategii wyróżniono cztery następujące cele strategiczne, a w ich obrębie jedenaście celów operacyjnych.

1. Wzrost gospodarczy wielkopolski bazujący na wiedzy swoich mieszkańców:
 - 1.1. Zwiększenie innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu,
 - 1.2. Wzrost aktywności zawodowej i utrzymanie wysokiej jakości zatrudnienia,
 - 1.3. Wzrost i poprawa wykorzystania kapitału ludzkiego na rynku pracy.
2. Rozwój społeczny wielkopolski oparty na zasobach materialnych i niematerialnych regionu:
 - 2.1. Rozwój Wielkopolski świadomy demograficznie,
 - 2.2. Przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniom,
 - 2.3. Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu.

3. Rozwój infrastruktury z poszanowaniem środowiska przyrodniczego wielkopolski:
 - 3.1. Poprawa dostępności i spójności komunikacyjnej województwa,
 - 3.2. Poprawa stanu oraz ochrona środowiska przyrodniczego Wielkopolski,
 - 3.3. Zwiększenie bezpieczeństwa i efektywności energetycznej.
4. Wzrost skuteczności wielkopolskich instytucji i sprawności zarządzania regionem:
 - 4.1. Rozwój zdolności zarządczych i świadczenia usług,
 - 4.2. Wzmocnienie mechanizmów koordynacji i rozwoju.

Realizacja *Programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski* przyczyni się przede wszystkim do realizacji celu operacyjnego 2.3. Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu. Zakłada on m.in. wzmocnienie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Oba dokumenty są zatem ze sobą zgodne.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO 2020+

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego 2020+ ustanowiony został Uchwałą Nr V/70/19 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 marca 2019 r.

W ramach dokumentu określono 8 następujących celów polityki przestrzennej, dla których określono kierunki zagospodarowania przestrzennego:

1. Kształtowanie spójnej przestrzeni osadniczej:
 - a) Podnoszenie konkurencyjności ośrodków miejskich i ich najbliższego otoczenia;
 - b) Kształtowanie przestrzeni osadniczej.
2. Ochrona walorów przyrodniczych:
 - a) Ochrona różnorodności biologicznej;
 - b) Ochrona obszarów o najwyższych walorach przyrodniczych;
 - c) Zapewnienie trwałości i ciągłości systemu przyrodniczego województwa.
3. Kształtowanie i racjonalne gospodarowanie zasobami środowiska przyrodniczego:
 - a) Ochrona zasobów leśnych;
 - b) Ochrona zasobów wód;
 - c) Ochrona powierzchni ziemi;
 - d) Ochrona złóż kopalin.
4. Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji:
 - a) Wzmocnianie tożsamości narodowej i regionalnej;
 - b) Rozwój zróżnicowanych form turystyki i rekreacji.
5. Zrównoważony rozwój rolnictwa:
 - a) Kształtowanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej;
 - b) Rozwój innowacyjnego sektora rolno-spożywczego i sieci obsługi rolnictwa;

- c) Rozwój odnawialnych źródeł energii pochodzenia rolniczego.
- 6. Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa:
 - a) Kształtowanie spójnego systemu komunikacji województwa.
- 7. Rozwój efektywnej i innowacyjnej infrastruktury technicznej:
 - a) Poprawa bezpieczeństwa energetycznego;
 - b) Rozwój infrastruktury komunalnej;
 - c) Poprawa dostępności infrastruktury teleinformatycznej;
 - d) Rozwój produkcji i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii.
- 8. Zapewnienie bezpieczeństwa publicznego i przeciwdziałanie zagrożeniom:
 - a) Zapewnienie bezpieczeństwa ludzi i mienia;
 - b) Przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska.

Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski uwzględnia założenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Działania ustalone w ramach Programu wykazują spójność z celem 4. Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji, gdyż działania ujęte w Programie mają na celu ochronę wartości obszarów cennych kulturowo. Oba dokumenty przyczynią się do poprawy środowiska kulturowego na terenie gminy Koźmin Wielkopolski należącej do województwa wielkopolskiego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO NA LATA 2017-2020

Dokument został przyjęty Uchwałą Nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. Jego realizacja przyczyni się do poprawy stanu zachowania zabytków i wzmocnienia tożsamości lokalnej i rozwoju społeczeństwa województwa wielkopolskiego. Głównym zamierzeniem programu na szczeblu wojewódzkim jest określenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach Samorządu Województwa Wielkopolskiego, służących polepszeniu stanu zachowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego Wielkopolski. W Programie zostały określone następujące cele i zadania:

Cel 1. Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania:

- Zadanie 1. Realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych.
- Zadanie 2. Opieka nad zabytkami archeologicznymi.

Cel 2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju:

- Zadanie 1. Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Cel 3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych:

- Zadanie 1. Promocja dziedzictwa lokalnego.
- Zadanie 2. Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.

Cel 4. Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych:

- Zadanie 1. Upowszechnianie wiedzy o regionie.

Cel 5. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne:

- Zadanie 1. Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Cel 6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami:

- Zadanie 1. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

Cel 7. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych:

- Zadanie 1. Udostępnianie obiektów zabytkowych.
- Zadanie 2. Wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

Celem polityki Samorządu Województwa Wielkopolskiego w sferze ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego jest powiązanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionu i strategią zrównoważonego zagospodarowania województwa, co ma wspomóc ochronę materialnych i niematerialnych zasobów kultury. Ważne jest także powiązanie działań lokalnych z planami strategicznymi województwa, stąd działania Gminy Koźmin Wielkopolski uwzględniają plany Samorządu Województwa Wielkopolskiego odnośnie ochrony obiektów zabytkowych i elementów dziedzictwa kulturowego regionu. Jednocześnie działania te są spójne, dlatego założenia na szczeblu gminnym są skorelowane z wojewódzkimi działaniami.

STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE WIELKOPOLSKIM DO 2020 ROKU

Strategia stanowi Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XVIII/481/16 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 kwietnia 2016 r.

W dokumencie wyznaczano następujące obszary priorytetowe (cele strategiczne) związane z rozwojem turystyki:

- Obszar priorytetowy I Produkty turystyczne:
 - Rozwój produktów dla turystyki biznesowej
 - Rozwój produktów dla turystyki kulturowej
 - Rozwój produktów dla turystyki przyrodniczej
 - Rozwój produktów dla turystyki aktywnej
 - Rozwój produktów dla turystyki na obszarach wiejskich
- Obszar priorytetowy II Kapitał ludzki
- Obszar priorytetowy III Nowe technologie
- Obszar priorytetowy IV Infrastruktura

Strategia ta porusza tematykę rozwoju turystyki kulturowej, w szczególności: rozwój szlaków turystyki kulturowej, zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, gdzie uwzględniono konieczność połączenia eksploatacji turystycznej z działaniami zmierzającymi do ich ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń, propagowanie rozwoju turystyki kulturowej, poprawę dostępu do informacji o obiektach i wydarzeniach kulturalnych, rozwój i promocję kulinarnego dziedzictwa regionu.

Plany działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Koźmin Wielkopolski nawiązują do założeń rozwoju turystyki kulturowej województwa wielkopolskiego.

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU KROTOSZYŃSKIEGO NA LATA 2014-2020

Strategia przyjęta została Uchwałą Nr LI/269/14 Rady Powiatu Krotoszyńskiego dnia 29 października 2014 r.

Wizją Powiatu w 2020 jest: konkurencyjny, bezpieczny i otwarty Powiat Krotoszyński miejscem, w którym wszyscy mieszkańcy znajdują dogodne warunki do rozwoju osobistego i zawodowego.

Celem generalnym określonym w Strategii jest: Wzmocnienie potencjału powiatu na rzecz poprawy warunków życia, rozwoju osobistego i zawodowego mieszkańców. Realizowany on będzie przez następujące cele strategiczne:

- I. Zwiększenie potencjału społecznego powiatu,
- II. Zrównoważone wykorzystanie potencjału przestrzennego, w tym środowiska,

- III. Wzmocnienie potencjału powiatu poprzez dobre zarządzanie i partycypację obywatelską,
- IV. Zwiększenie potencjału ekonomicznego powiatu.

Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski jest zgodny ze Strategią Rozwoju Powiatu Krotoszyńskiego ponieważ wpisuje się w jej cel strategiczny II. Zrównoważone wykorzystanie potencjału przestrzennego, w tym środowiska, a dokładniej w wyznaczony w jego ramach cel operacyjny 2.3. Podniesienie poziomu atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej powiatu. Cel ten zakłada m.in. ochronę dziedzictwa narodowego poprzez zaplanowane i zintegrowane działania oraz poprawę wizerunku powiatu poprzez promocję tradycji regionalnych i walorów naturalnych.

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA STOWARZYSZENIE "WIELKOPOLSKA Z WYOBRAŹNIA" NA LATA 2016-2023

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2023 jest podstawowym dokumentem wyznaczającym kierunki działalności LGD na najbliższe lata. Obszar objęty Lokalną Strategią Rozwoju obejmuje 4 gminy leżące w obrębie województwa wielkopolskiego, administracyjnie przynależnych do dwóch powiatów (krotoszyńskiego oraz gostyńskiego): Borek Wielkopolski (pow. gostyński), Koźmin Wielkopolski (pow. krotoszyński), Pogorzela (pow. gostyński) oraz Rozdrażew (pow. krotoszyński).

Strategia wyznacza następujące cele ogólne i szczegółowe:

- Podniesienie jakości życia i włączenie społeczne mieszkańców:
 - Poprawa warunków spędzania czasu wolnego wśród mieszkańców obszaru LGD,
 - Wzmocnienie tożsamości kulturowej mieszkańców obszaru LGD,
 - Poprawa warunków środowiskowych życia mieszkańców obszaru LGD.
- Zwiększenie atrakcyjności lokalnego rynku pracy:
 - Rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost aktywności zawodowej mieszkańców obszaru LGD,
 - Poprawa dostępu do wiedzy i informacji w zakresie przedsiębiorczości.

Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski jest zgodny z celem: Wzmocnienie tożsamości kulturowej mieszkańców obszaru LGD, który przewiduje m.in. zachowanie, konserwację, renowację, restaurację lub rewitalizację obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, organizację wydarzeń o charakterze kulturalnym wnoszącym wkład w zachowanie i kultywowanie lokalnego dziedzictwa oraz działania promujące dziedzictwo kulturowe obszaru i wymianę doświadczeń. Powyższe dokumenty są zatem ze sobą spójne.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

STRATEGIA ROZWOJU MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2008 – 2020

Strategia przyjęta została Uchwałą Nr XIII/102/2008 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 28 marca 2008 roku.

Misja Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski przedstawia się następująco: Koźmin Wielkopolski – nowoczesna gmina oferująca rolnikom i przedsiębiorcom przyjazny klimat inwestycyjny, a swoim mieszkańcom wysoką jakość życia oraz możliwość realizacji własnych aspiracji i pomysłów. Gmina, dla której otaczające środowisko jest przedmiotem najwyższej dbałości.

Celami strategicznymi określonymi w dokumencie są:

- Cel strategiczny I. Zrównoważony rozwój gminy zapewniający dbałość o środowisko naturalne,
- Cel strategiczny II. Rozwój konkurencyjności gospodarki i rolnictwa,
- Cel strategiczny III. Wykorzystanie i wzmocnienie potencjału kulturalnego, rekreacyjnego i sportowego,
- Cel strategiczny IV. Wzrost standardu życia mieszkańców,
- Cel strategiczny V. Podniesienie poziomu wykształcenia w gminie.

Program opieki nad zabytkami wpisuje się w cel strategiczny III. Wykorzystanie i wzmocnienie potencjału kulturalnego, rekreacyjnego i sportowego, a dokładniej w wyznaczone w jego ramach cele operacyjne: Renowacja obiektów i obszarów dziedzictwa kulturowego oraz ich promocja, remonty i modernizacja obiektów, w których realizowane są zadania z zakresu kultury, promocja oferty kulturalnej gminy oraz lokalnych twórców, organizacja imprez kulturalnych integrujących społeczność lokalną, budowa amfiteatru z zapleczem socjalnym, wzbogacanie oferty kulturalnej poprzez współpracę z Made (Holandia), Bad Tennstedt, Bellheim (Niemcy), Balatonmariafűrdő (Węgry) oraz gminami ościennymi oraz rozwinięcie oferty wiejskich placówek kulturalnych. Oba dokumenty są zatem ze sobą zgodne.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2017 – 2023

Obecnie obowiązujący Program Rewitalizacji przyjęty został Uchwałą L/263/2017 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 28 grudnia 2017 roku. W dokumencie

zapropozowano następujące cele w zakresie prowadzenia procesu rewitalizacji na terenie gminy Koźmin Wielkopolski:

- Poprawa jakości życia mieszkańców,
- Integracja społeczna mieszkańców,
- Poprawa jakości infrastruktury technicznej przestrzeni publicznej.

Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2021-2024 jest spójny z Lokalnym Programem Rewitalizacji. Na obszarze wyznaczonym do rewitalizacji zlokalizowane są obiekty zabytkowe o dużej wartości kulturowej, które wymagają zabezpieczenia poprzez przeprowadzanie działań konserwatorskich oraz szerszego udostępnienia mieszkańcom na cele społeczne.

PLAN OCHRONY ZABYTKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego dla Gminy Koźmin Wielkopolski został opracowany w 2005 roku, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI

Podstawowym celem sporządzania Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego jest określenie polityki przestrzennej gmin, w tym miejscowych zasad zagospodarowania przestrzennego.

Z zapisów zawartych w wyżej wymienionym SUIKZP wynika, że dla Gminy Koźmin Wielkopolski dziedzictwo kulturowe oraz zabytki stanowią ważną część układu funkcjonalno-przestrzennego terenu. W dokumencie wskazano zabytki na terenie gminy oraz zasady ich ochrony. Podstawowym warunkiem rozwoju zagospodarowania, wynikającym z wartości kulturowych, jest stała weryfikacja stanu zabytków na obszarze gminy i podjęcie decyzji dotyczących ich ochrony, co jest niezbędne dla uporządkowania istniejącego zagospodarowania i podniesienia poziomu estetycznego wizerunku Gminy.

W *Programie opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2021-2024* uwzględniono ustalenia wynikające ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Koźmin Wielkopolski.

MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Poniżej przedstawiono obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Koźmin Wielkopolski.

Tabela 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na obszarze gminy Koźmin Wielkopolski oraz zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

Lp.	Uchwała	Zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
1.	Uchwała Nr XXIII/239/2001 Rady Miejskiej w Koźminie wielkopolskim z dnia 28 września 2001 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Stara Obra w rejonie ulic Okrężnej – 1 Maja	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
2.	Uchwała Nr XXIII/240/2001 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 28 września 2001 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Miasta Koźmin Wielkopolski i zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Koźmin Wielkopolski	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
3.	Uchwała Nr XXV/263/2001 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 28 grudnia 2001 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Miasta Koźmin Wielkopolski	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
4.	Uchwała Nr XXVII/280/2002 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 25 kwietnia 2002 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Koźmin Wielkopolski	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
5.	Uchwała Nr XXX/304/2002 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 30 września 2002 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Koźmin Wielkopolski.	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
6.	Uchwała Nr VII/63/2003 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 30 marca 2003 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Koźmin Wielkopolski.	§6 Zaznacza się że na terenie objętym planem występują relikty pradziejowego i średniowiecznego osadnictwa. Działalność inwestycyjna na tym terenie wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.
7.	Uchwała Nr IV/31/07 Rady Miejskiej W Koźminie Wlkp. z dnia 27 marca 2007 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej w Orli.	§10. W przypadku odnalezienia podczas prowadzenia prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.
8.	Uchwała Nr XIII/105/08 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 28 marca 2008 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania	§15. W związku z występowaniem na obszarze objętym planem reliktyw z okresu późnego średniowiecza i nowożytności, inwestycje naruszające strukturę gruntu

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Uchwała	Zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
	w Koźminie Wlkp. w rejonie ul. Łącznej, Poznańskiej, M. Kopernika i torem kolejowym.	wymagają uzyskania pozwolenia w Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kaliszu.
9.	Uchwała Nr XXXIX/266/10 Rady Miejskiej W Koźminie Wielkopolskim z dnia 2 czerwca 2010 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie wsi: Gałązki, Borzęciczki, Wrotków, Ludwinów, Serafinów, Skatów, Mokronos, Gościejew, Staniew z przeznaczeniem na lokalizację elektrowni wiatrowych.	<p>§13. 1. Na rysunku planu wyznaczono strefy ochrony zabytków archeologicznych.</p> <p>2. W strefach ochrony zabytków archeologicznych, inwestycje naruszające strukturę gruntu wymagają uzyskania pozwolenia w Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kaliszu.</p> <p>3. Na pozostałych obszarach objętych planem w przypadku odnalezienia podczas prowadzenia prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.</p>
10.	Uchwała Nr XX/132/2012 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 26 czerwca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla elektrowni wiatrowych w rejonie wsi Nowa Obra, Wałków, Borzęcice, Sapieżyn, Orla, Cegielnia.	<p>§15. 1. Na rysunku planu wyznaczono strefy ochrony zabytków archeologicznych.</p> <p>2. W strefach ochrony zabytków archeologicznych, inwestycje naruszające strukturę gruntu wymagają uzyskania pozwolenia we właściwym urzędzie służby ochrony zabytków.</p> <p>3. Na pozostałych obszarach objętych planem w przypadku odnalezienia podczas prowadzenia prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.</p>
11.	Uchwała Nr XXIV/157/2012 Rady Miejskiej W Koźminie Wielkopolskim z dnia 17 grudnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek o nr ewid. 383, 384, 387/2 i2499 położonych przy ul. Mikołaja Kopernika w Koźminie Wielkopolskim.	§8. W przypadku odnalezienia podczas prowadzenia prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.
12.	Uchwała Nr XXVII/184/2013 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 27 marca 2013 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla elektrowni wiatrowych w rejonie wsi Biały Dwór	<p>§11. 1. Na rysunku planu wyznaczono strefę ochrony zabytków archeologicznych.</p> <p>2. W strefie ochrony zabytków archeologicznych, inwestycje naruszające strukturę gruntu wymagają uzyskania pozwolenia w Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kaliszu.</p> <p>3. Na pozostałym obszarze objętym planem w przypadku odnalezienia podczas prowadzenia prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.</p>
13.	Uchwała Nr XXXI/210/2013 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 20 września 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie wsi Staniew z przeznaczeniem pod elektrownię wiatrową.	§6. W przypadku odnalezienia, podczas prowadzenia prac ziemnych, obiektów archeologicznych należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, w celu określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej
14.	Uchwała Nr XXXIV/226/2013 Rady Miejskiej w Koźminie Wlkp. z dnia 3	§6. W przypadku odnalezienia podczas prowadzenia prac ziemnych obiektów

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Uchwała	Zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
	grudnia 2013 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek o nr ewid. 606/1, 606/2, 606/3 położonych przy ul. Klasztornej w Koźminie Wlkp.	archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej
15.	Uchwała Nr XII/72/2015 Rady Miejskiej w Koźminie Wlkp. z dnia 6 października 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Sapieżyn.	§15. W przypadku stwierdzenia występowania śladów stanowisk archeologicznych podczas prowadzenia prac ziemnych należy niezwłocznie powiadomić właściwego konserwatora zabytków.
16.	Uchwała Nr XII/73/2015 Rady Miejskiej w Koźminie Wlkp. z dnia 6 października 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie ewidencyjnym Walków	<p>§ 13. 1. Na rysunku planu przedstawiono granice stref występowania zabytków archeologicznych.</p> <p>2. W granicach strefy o której mowa w ust. 1 inwestor zobowiązany jest uzyskać w urzędzie konserwatorskim zakres prac archeologicznych, które należy wykonać przy realizacji inwestycji.</p> <p>3. W przypadku odnalezienia, podczas prowadzenia prac ziemnych, obiektów archeologicznych należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków.</p>
17.	Uchwała Nr XII/74/2015 Rady Miejskiej w Koźminie Wlkp. z dnia 6 października 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Nowa Obra.	§18. W przypadku stwierdzenia występowania śladów stanowisk archeologicznych podczas prowadzenia prac ziemnych należy niezwłocznie powiadomić właściwego konserwatora zabytków, który określi warunki prowadzenia inwestycji.
18.	Uchwała Nr XVII/111/2016 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 22 lutego 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego pomiędzy ulicami Nową, Staniewską i Proszą w Koźminie Wielkopolskim	§ 15. W przypadku odnalezienia, podczas prowadzenia prac ziemnych, obiektów archeologicznych należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków.
19.	Uchwała Nr XX/129/2016 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 31 maja 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego pomiędzy ulicami Nową, Staniewską i Proszą w Koźminie Wielkopolskim	§15. W przypadku odnalezienia, podczas prowadzenia prac ziemnych, obiektów archeologicznych należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków.
20.	Uchwała Nr XXVII/183/2016 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 29 grudnia 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie wsi: Gałązki, Borzęciczki, Wrotków, Ludwinów, Serafinów, Skaków, Mokronos, Gościejew, Staniew – etap I.	§14. 1. Na rysunku planu wyznaczono strefy ochrony zabytków archeologicznych. 2. Każdy przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, odnaleziony przy prowadzeniu prac ziemnych należy – przy użyciu dostępnych środków – zabezpieczyć i oznakować miejsce jego znalezienia, oraz bezzwłocznie zawiadomić o zaistniałym fakcie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe Burmistrza Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski.
21.	Uchwała Nr XXXVI/247/2017 Rady Miejskiej W Koźminie Wielkopolskim z dnia 26 października 2017 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Sapieżynie dla działki o nr ewid. 12/10.	§10. Każdy przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, odnaleziony przy prowadzeniu prac ziemnych należy – przy użyciu dostępnych środków – zabezpieczyć i oznakować miejsce jego znalezienia, oraz

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Uchwała	Zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
		bezwłocznie zawiadomić o zaistniałym fakcie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe Burmistrza Miasta i Gminy Koźmin Wlkp.
22.	Uchwała Nr XLI/276/2018 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 9 lutego 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego tereny położone w obrębach geodezyjnych Biały Dwór, Czarny Sad, Gałązki, Gościejew, Józefów, Ludwinów, Nowa Obra, Orla, Pogorzałki Wielkie, Walerianów, Wałków, Wrotków, Orlinka	§12. 1. Na obszarze objętym planem w Orli (zał. nr 8) znajduje się zewidencjonowane stanowisko archeologiczne AZP 65-33. 2. Inwestycje naruszające grunt w obrębie stanowiska archeologicznego wymagają uzgodnienia z konserwatorem zabytków.
23.	Uchwała Nr XLV/300/2018 Rady Miejskiej W Koźminie Wielkopolskim z dnia 29 maja 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Stara Obra.	§10. Każdy przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, odnaleziony przy prowadzeniu prac ziemnych należy – przy użyciu dostępnych środków – zabezpieczyć i oznakować miejsce jego znalezienia, oraz bezwłocznie zawiadomić o zaistniałym fakcie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe Burmistrza Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolskim.
24.	Uchwała Nr XLV/301/2018 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 29 maja 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Wałków.	§13. 1. Na rysunku planu przedstawiono granice stref występowania zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków – AZP 63-33 stanowiska nr 42, 43 i 45. 2. Dla inwestycji naruszających strukturę gruntu w obrębie strefy o której mowa w ust. 1 inwestor zobowiązany jest do uzgodnienia inwestycji z konserwatorem zabytków, który określi wymogi dotyczące ochrony zabytków archeologicznych.
25.	Uchwała Nr VIII.49.2019 Rady Miejskiej W Koźminie Wielkopolskim z dnia 15 maja 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek o nr ewid. 435/2, 439, 440/4, 440/2, 441/1 oraz części działki nr 441/2 położonych przy ul. M. Kopernika w Koźminie Wielkopolskim	§ 9. Nie podejmuje się ustaleń.

Źródło: Opracowanie własne

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Obszar gminy Koźmin Wielkopolski swym rodowodem sięga okresu prehistorycznego. Teren ten zamieszkały był już w prehistorii o czym świadczą liczne znaleziska archeologiczne w postaci licznych śladów osadnictwa i osad.

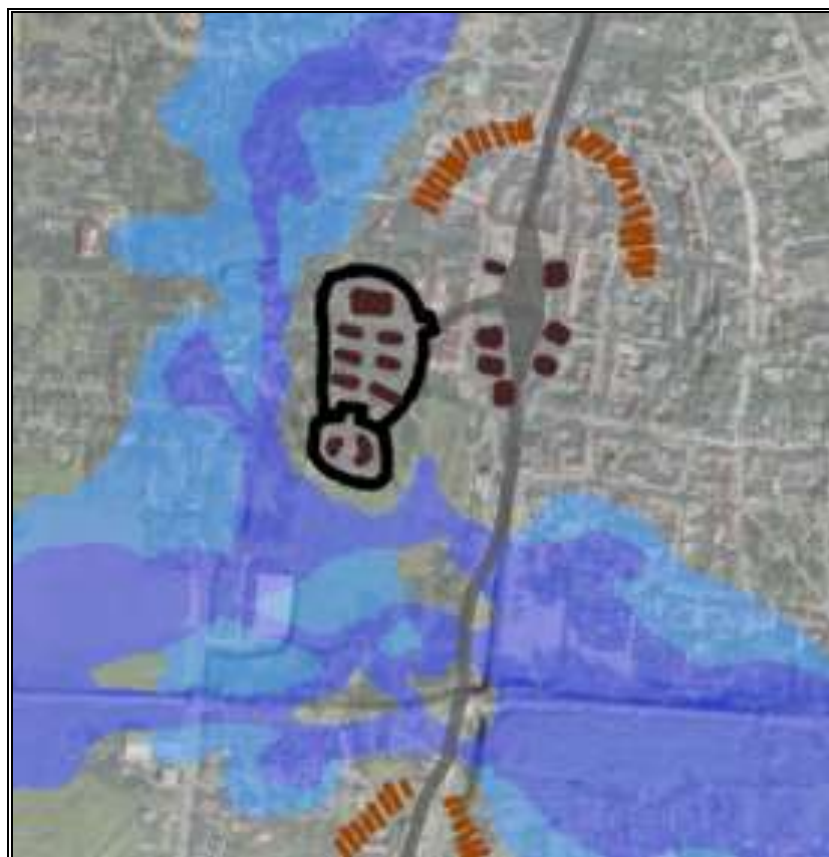
HISTORIA KOŹMINA WIELKOPOLSKIEGO

Udokumentowaną historię oraz rozwój przestrzenny Koźmina Wielkopolskiego można podzielić na następujące etapy:

Okres przedlokacyjny (VII – XII w.):

Badania archeologiczne oraz zachowane wzmianki wskazują, że w miejscu obecnego zamku i placu N.M.P. w okresie VII i IX wieku istniał z dużym prawdopodobieństwem gród obronny wraz z przylegającym do niego od strony północnej podgrodzem. Założony został on na dość atrakcyjnym terenie osadniczym w pobliżu rozlewisk i podmokłych terenów rzek Białki i Orli. Równoległe do grodu i podgrodzia przebiegała droga północ-południe, przy której na miejscu obecnego Starego Rynku powstała osada z placem targowym, datowana na około XII wiek.

Rysunek 2. Prawdopodobne ukształtowanie grodu wraz z podgrodzem i osady z placem targowym (VII-IX wiek) na tle współczesnego Koźmina

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Koźmin Wielkopolski

Okres miasta średniowiecznego (XIII – XV w.):

Pierwsza wzmianka o Koźminie pochodzi z 1232 r., kiedy to książę wielkopolski Władysław Odonic przekazał zakonowi templariuszy wieś *Cosmeno* (Koźmin) i zezwalał na lokację miasta na bazie istniejącej osady targowej na prawie magdeburskim. Od roku 1312 Koźmin był już miastem królewskim. Miejscowość rozwijała się bardzo szybko i na przestrzeni lat należała do wielu znaczących możnych rodów magnackich. Była ona własnością m.in. Hińczy z Rogowa, Górków, Przyjemskich czy Sapiechów. W XV w. zwana była Wielkim Koźminem. Miasto posiadało czworoboczny rynek, siatkę wąskich ulic i opasane było ciągiem owalnicowo ukształtowanych murów obronnych z bramami: Wrocławską i Toruńską. Poza murami zlokalizowany był gotycki zamek właściciela klucza koźmińskiego.

Okres kolonizacji (XVI – XVII w.):

Wiek XV i XVI to złoty okres dla miasta. W tamtym czasie należało ono do znaczniejszych miast Wielkopolski o czym świadczy fakt wystawienia 20 zbrojnych na wyprawę malborską w 1458 roku (taką samą liczbę wystawiło Gniezno, a większą spośród Wielkopolskich miast jedynie Poznań i Kalisz). Do miasta ściągało wielu znakomitych rzemieślników, w tym najwięcej sukienników, dla których w końcówce XV wieku założono nowe miasto zwane Nowym Koźminem z odrębnym burmistrzem i radą miejską. Usytuowane ono było w kierunku południowo-wschodnim od starego, w pobliżu drogi wiodącej do Pleszewa i stawu miejskiego. Posiadało ono własny zbliżony do kwadratu rynek i nie było powiązane kompozycyjnie z Wielkim Koźminem ani z zamkiem.

Przez wiek XVI i część XVII miasto dalej przeżywało okres rozkwitu, głównie pod rządami kolejnych właścicieli m.in. Gruszczyńskich, Górków i Przyjemskich. Ci ostatni zasłynęli przebudową i modernizacją kościoła farnego i zamku. W latach 1628-1648 na osi drogi prowadzącej do Jarocina, na północ od Koźmina Wielkiego, wzniesiono zespół zabudowań klasztornych o.o. Bernardynów, a wzdłuż powyższej drogi zaczęła powstawać zabudowa podmiejska.

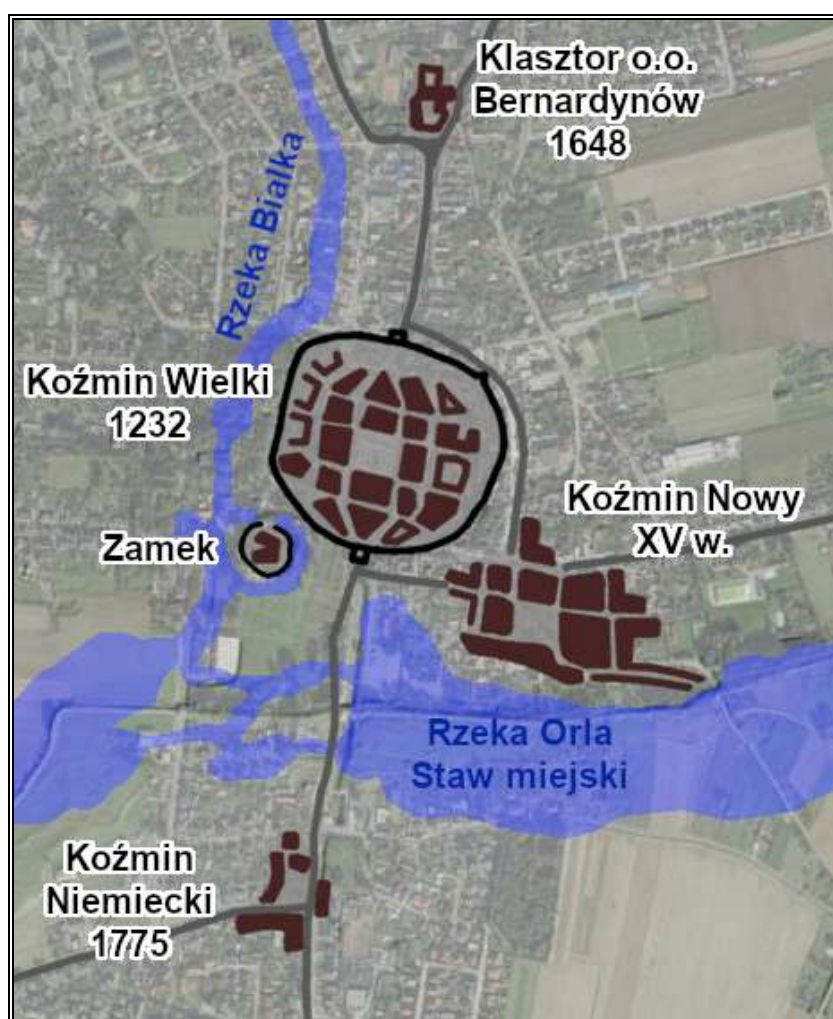
Okres osadnictwa niemieckiego (XVIII wiek):

Kresem świetności miasta była końcówka wieku XVII i wiek XVIII, kiedy to liczne wojny, przemarsze obcych wojsk, pożary i epidemie spowodowały, iż miasto znacznie podupadło. W roku 1775 dla przybyłych osadników z Prus, ówczesna właścicielka miasta Elżbieta z Branickich Sapieżyna, wydała akt lokacyjny dla trzeciego miasta, które założono po południowej stronie rozlewisk rzeki Orle, również z własnymi odrębnymi władzami miejskimi. Od pochodzenia osadników nazwano je Koźminem Niemieckim. Nowe miasto posiadało prostokątny rynek z dominantą – kościołem ewangelickim.

W roku 1793 wszystkie trzy miasta w wyniku rozbiorów polski znalazły się w zaborze pruskim. W 1807 roku miejscowości włączono w skład Księstwa Warszawskiego. Jednak po upadku Napoleona i co za tym idzie Księstwa, Koźmin Wielkopolski w roku 1815, zgodnie z traktatem wiedeńskim, znalazły się ponownie pod panowaniem Pruskim.

Po upadku Księstwa Warszawskiego, nieudanym powstaniu listopadowym i powstaniu wielkopolskim z roku 1848, w Koźminie, jak i innych zakątkach Polski powszechna stała się tzw. praca organiczna. Polegała ona na prowadzeniu biernego oporu wobec zaborców, dbaniu o rozwój gospodarczy ziem polskich i podtrzymaniu tożsamości narodowej Polaków.

Rysunek 3. Lokacje Koźmina Wielkiego, Zamku, Koźmina Nowego, Koźmina Niemieckiego i klasztoru o.o. Bernardynów na tle dzisiejszego Koźmina

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Koźmin Wielkopolski

Okres zmian osadniczych i przestrzennych (XIX-XXI w.):

W końcówce XVIII wieku Wielki Koźmin posiadał swoje średniowieczne ukształtowanie przestrzenne charakteryzujące się wąskimi ulicami i parcelami. W 1811 roku rady miejskie wszystkich trzech miast podjęły decyzje o połączeniu i stworzeniu jednego obszaru

administracyjnego. Natomiast po pożarach najstarszej części miasta w latach 1810 i 1822 podjęto decyzje o rozebraniu miejskich murów obronnych. Dzięki temu uzyskano tereny budowlane między złączonym już Nowym a Wielkim Koźminem oraz połączono oba dawne miasta nową siecią ulic, które do tej pory stanowiły odrębne organizmy miejskie.

W 2. połowie XIX wieku widoczny jest ponowny rozkwit miasta związany z rewolucją przemysłową i zmianami społecznymi w tamtym okresie. Od roku 1875, w związku z wybudowaniem linii kolejowej, miasto zaczęło rozbudowywać się w kierunku zachodnim od swojego średniowiecznego ośrodka. Powstały nowe budynki administracyjne oraz domy prywatne. Dodatkowo znaczną część nowych obszarów zajął ogród należący wtedy do kościoła farnego a od okresu II Wojny Światowej park miejski. W roku 1877 miasto stało się siedzibą powiatu koźmińskiego. Wraz z rozwojem przemysłu, na zachód od linii kolejowej, z wyjątkiem gazowni miejskiej, zaczęły powstawać kolejne zakłady przemysłowe.

Zmianie zaczął stopiono ulegać również układ wodny. Osuszono dawne rozlewiska i obszary podmokłe rzek Białki i Orli, uregulowano koryto tej drugiej oraz zlikwidowano spiętrzenia. Spowodowało to zanik rzeki Białki oraz zmniejszenie się zespołu stawów miejskich do wąskiego ciek rzeki Orli.

W latach 1906-1907 w Koźminie wybuchł strajk dzieci szkolnych przeciwko nauczaniu religii w języku niemieckim.

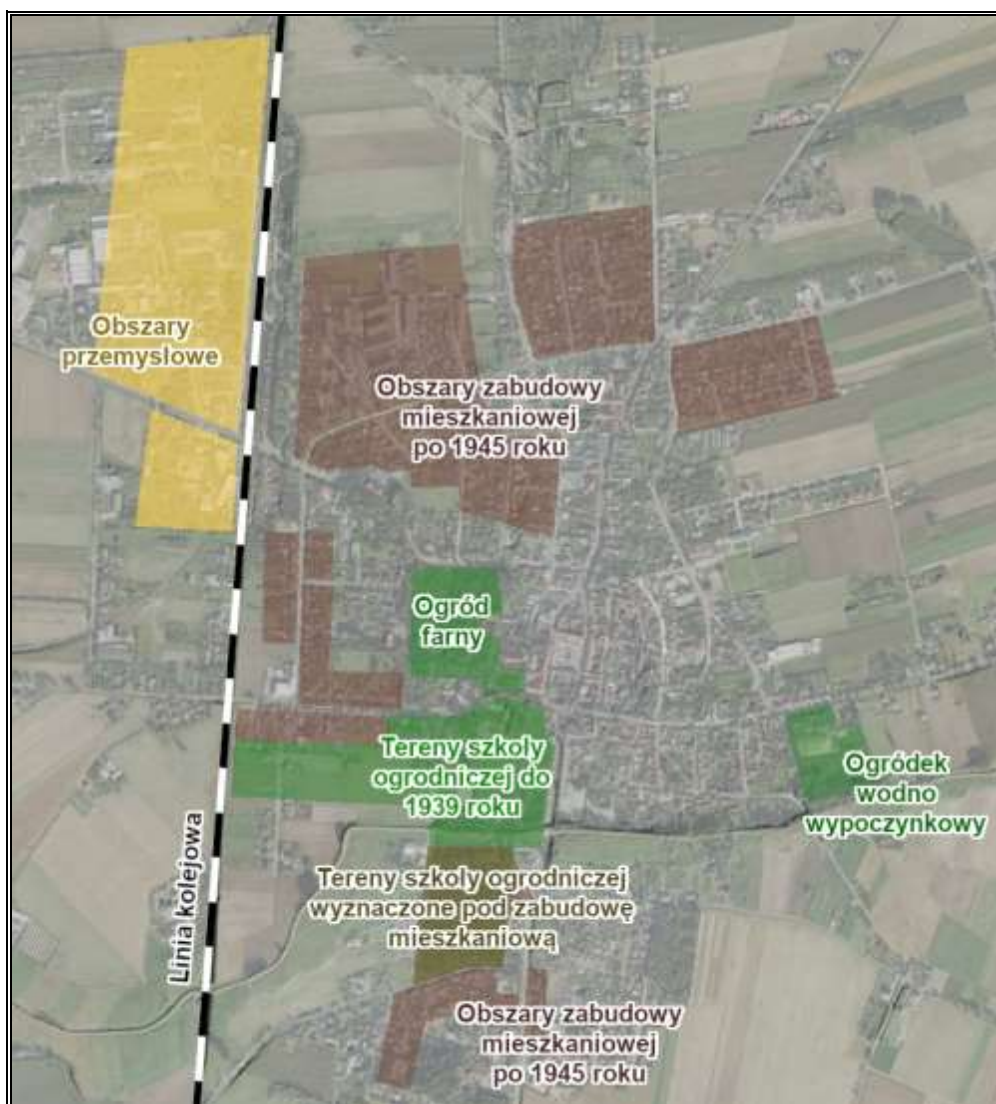
Miasto brało czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918/1919. W Koźminie sformowano wtedy 3 kompanie, które walczyły pod Rawiczem i Zdunami.

Okres rozwoju przestrzennego miasta zahamowało w roku 1932 zlikwidowanie powiatu koźmińskiego. II Wojnę Światową miasto przeszło bez większych szkód i zniszczeń. Wyzwolone zostało 23 stycznia 1945 przez wojska radzieckie. Po wyzwoleniu Koźmina zaczęto organizować polską administrację podporządkowaną Krajowej Radzie Narodowej. Rozpoczął się okres komunizmu.

Zmiany w planie miasta objęły przede wszystkim obszary północno-zachodnie i północno-wschodnie oraz częściowo również południowe (tzw. przedmieście lipowieckie), gdzie zaczęto wznosić bloki wielorodzinne i nowe osiedla domków jednorodzinnych. Ponadto w tym okresie wybudowano ośrodek wodno – wypoczynkowy przy ul. Pleszewskiej.

W 1995 r. na terenie miasta i gminy odbyło się referendum na podstawie którego Rada Miejska wystąpiła do Szefa Urzędu Rady Ministrów z prośbą o zmianę nazwy. Rozporządzenie Rady Ministrów wydano w dniu 23 grudnia 1996 roku (Dz.U. Nr 155, poz. 761), dzięki czemu od 1 stycznia 1997 roku do nazwy miasta dodano przymiotnik *Wielkopolski*.

Rysunek 4. Zmiany osadnicze i przestrzenne Koźmina w XIX i XX wieku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Koźmin Wielkopolski

HISTORIA MIEJSCOWOŚCI WIEJSKICH NA TERENIE GMINY

Zachowane noty historyczne dotyczące pozostałych miejscowości na terenie gminy Koźmin Wielkopolski zamieszczono w poniższej tabeli.

Tabela 2. Historia miejscowości na terenie gminy

Lp.	Nazwa miejscowości	Nota historyczna
1.	Biały Dwór	W XVI i XVII wieku znajdowały się w tym miejscu tzw. łąki obywatelskie. W 1838 r. miejscowość otrzymała nazwę <i>Weisshof</i> (zarządzenie z 24.09.1838 r.) W latach 1896-1897 Bank Ziemski w Poznaniu rozparcelował tzw. resztówkę na obszarze 125 ha. Największym gospodarstwem była tzw. Foltynówka obejmująca 80 ha. W 1905 r. została częściowo podzielona przez Parcelacyjną Spółkę Rolników.
2.	Borzęcice	Pierwsza wzmianka o wsi Borzęcice pochodzi z 1338 roku. Wieś wraz z dobrami klucza koźmińskiego została nadana przez króla Kazimierza Wielkiego Maciejowi Borkowicowi. Kolejnymi właścicielami byli: Bartosz Sokołowski (od 1412 r.), Hińczy z Rogowa (około 1450 r.), Bartłomiej z Iwanic Gryszczyński (od 1471 r.). Następnie właścicielami były rodziny: Górkow, Weyerów, Przyjemskich, Sapiechów i Kalkreuthów. W dniu 22 lutego 1885 r. 31 gospodarzy z Borzęcic zostało zwolnionych z pańszczyzny. Po I wojnie światowej ojciec Stanisława Mikołajczyka, późniejszego wicepremiera i ministra w rządzie polskim zakupił w Borzęcicach kawałek ziemi i tu się osiedlił.
3.	Borzęciczki	Pierwsza wzmianka o wsi Borzęciczki pochodzi z 1413 r. w formie nazwy Boszenicze. W 1466 część Borzęciczek posiadał Jan Unisławski a później w XVI w. rodzina Westerskich i Cerekwickich. W 1580 r. właścicielką była Katarzyna Żychlińska. Po niej majątek przeszedł na rodzinę Mycielskich a później Bieleckich. W II poł. XVII w. Borzęciczki należały do Andrzeja Gostyńskiego, a następnie do Kurnatowskich Herbu Łodzia. W 1731 r. Mateusz Kurnatowski sprzedał dobra Franciszkowi Gajewskiemu herbu Ostoja. Od Gajewskich nabyli Borzęciczki Radolińscy. W 1859 roku zmieniono nazwę wsi na Radenz. W 1865 r. wieś nabył książę pruski Stolberg z Wernigerode. Stolberowie opuścili Borzęciczki w 1945 r. Po wojnie utworzono Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną, a w pałacu Uniwersytet Ludowy. Po nim kolejno znajdował się tam Ośrodek Szkolenia Kadry Spółdzielczości, Szkoła Pracy Społecznej oraz Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy.
4.	Cegielnia	O wsi brak jest szerszych informacji. Wieś wspomniana jest w 1880 r. łącznie z wsią Mogiłka, obie wsie liczył wtedy 21 domów i 215 mieszkańców. W 1992 r. wieś liczyła 27 numerów i 215 mieszkańców.
5.	Chełkówko	Chełkowo należało w XVII wieku jako folwark do dóbr miasta Koźmina. W 1909 r. ziemię należącą do folwarku Komisja Kolonizacyjna podzieliła pomiędzy niemieckich kolonistów. Pozostała część ziemi tj. 63,12 ha przydzielono właścicielowi fabryki maszyn z Koźmina - Greczmielowi. Obecnie Chełkówko należy do Nowej Obry.
6.	Czarny Sad	W okresie przedlokacyjnym istniało tu grodzisko. Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1428 gdy Czarny Sad należy do klucza koźmińskiego, który był w tym czasie własnością Mościca Przedpełka. W 1530r. Wojciech Kaniewski sprzedał "pustkowie czarnosadzkie" Hieronimowi Rozdrażewskiemu. W latach 1700-1730 właścicielem był Jan Kazimierz Sapieha. W 1773 r. właścicielem został Kazimierz Nestor Sapieha, a w 1791 roku Adolf Kalkreuth. Po jego bankructwie rząd pruski w 1838 roku podzielił dobra koźmińskie i Czarny Sad wszedł w skład klucza lipowieckiego. W 1841r. właścicielem Czarnego Sadu był Wawrzyniec Wierzbiński, a potem kolejno: Emilia Chodacka, Anna Łubieńska, Witold Chodacki, od 1862r. Leon Bukowiecki, od 1866 r. Levi Cohn, od 1875r. Franciszek Chełkowski, od 1888 r. Stanisław Chosłowski, od 1909r. Janusz Chosłowski. Po II wojnie światowej założono Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną o pow. 399 ha.
7.	Dębiogóra	Od 1905r. wieś wchodziła w skład Psiego Pola. W latach 1905 -1908 Komisja Kolonizacyjna przyznała Dębiogórę doktorowi filozofii Ernestowi Weissowi. W 1906r. we wsi powstał pałac. Po II wojnie światowej majątek został rozparcelowany.
8.	Dębówiec	Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z początku XVIII w. Były to tereny pastwisk śródleśnych. Stałe osadnictwo na terenie Dębówca datuje się od końca XVIII w. W małym dworcu mieszkał zarządca majątku, a na skraju lasu były stawy rybne. Po II wojnie światowej powstała we wsi Spółdzielnia Produkcyjna. Obecnie wieś liczy ok. 11 gospodarstw.
9.	Gałązki	Udokumentowane początki wsi sięgają II poł. XVI w. Około 1580 r. właścicielką była

Lp.	Nazwa miejscowości	Nota historyczna
		Katarzyna Zychlińska. W tym okresie tereny te porastała prastara puszcza. W 1602 r. właścicielem był Jakub Baszkowski, a po nim Mycielscy, którzy wybudowali tu dworek modrzewiowy. Następni właściciele to kolejno: Sulimowscy, Bielicy, Gostyńscy, Kurnatowscy, Gajewscy, Konarscy, Radolińscy i Stolberg z Wernigerode. Wieś powstała na podstawie recesu z 1840 r. Obecny pałac wybudowany został w 1908 r.
10.	Gościejew	Wieś należała do tzw. zwartego osadnictwa dorzecza górnej Orli. W 1350 r. wieś była własnością rycerza Chwalimira, a następnie Gościejewskich, Gruszczynskich, Górków, Czarnkowskich, Weyerów, Przyjemskich, Chłapowskich (od 1763 r.), Drzągalskich (1815 r.), Kloze (1857 r.) i Chełmickich (1860 r.). W Gościejewie w XV i XVI w. na rzece Orli był młyn wodny. Wieś w dzisiejszym znaczeniu powstała w wyniku regulacji z 1840 r. Obecnie wieś liczy ok. 49 gospodarstw.
11.	Góreczki	Majątek Góreczki był gniazdem rodzimym Góreckich i pozostawał w ich rękach do XVII w. W 1693 r. dobra znajdowały się w posiadaniu Wojciecha Malczewskiego, później Bonieckich, Rychłowskich, Funków i Eichmanów, a od 1872 r. rodziny Stolberg z Wernigerode. Po II wojnie światowej Góreczki były własnością Państwowych Nieruchomości Ziemskich, a potem utworzono tutaj PGR. Wioska ma obecnie ok. 14 numerów.
12.	Kaniew	Pierwsza potwierdzona historycznie wzmianka pochodzi z 1462 r. W 1602 r. Kaniew należał do dóbr koźmińskich. W XVIII w. od Sapiehów Kaniew kupili Kalkreuthowie, a później rząd pruski. W 1902 r. wybudowano we wsi szkołę. Obecnie wieś liczy ok. 41 gospodarstw.
13.	Klatka	Klatka położona jest nad brzegiem Orli na zachód od Koźmina. W XIX w. znajdował się tu młyn wodny. Obecnie jest to osada złożona z czterech gospodarstw.
14.	Lipowiec	Pierwszy raz wzmiankowany w 1338 r. w dokumencie Kazimierza Wielkiego dla Maćka Borkowica. Wraz z kluczem koźmińskim wieś przechodziła w ręce kolejnych właścicieli między innymi Gruszczynskich Górków Weyerów, Przyjemskich, Sapiechów czy Kalkreutha. W 1841 r. rząd pruski sprzedał Lipowiec Karolowi Zygmuntowi Graetz. Kolejnymi właścicielami byli Borrmann i Heilzheimer. W 1905 roku Komisja Kolonizacyjna utworzyła 27 nowych gospodarstw. W późniejszym okresie rozdzielono administracyjnie rejon pałacu z folwarkiem i zabudowania wsi. Obecnie wioska liczy 30 gospodarstw.
15.	Mogiłki	O wsi brak jest szerszych informacji. Wieś wspomniana jest w 1880 r. łącznie z wsią Cegielnia, obie wsie liczyły wtedy 21 domów i 215 mieszkańców. Obecnie składa się z trzech gospodarstw z tartakiem.
16.	Mokronos	Dwa kilometry od wsi w X i XI w. istniało grodzisko. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1313 r. gdy panem Mokronosa był Dzierżykraj, jego potomkowie przybrali nazwisko Mokronoskich. W XV w. właścicielem był Hińcza z Rogowa a później Gruszczynscy, Górkowie, Czarnkowsky. Na przełomie XVII i XVIII w. wieś należała do Domiechowskiego a później Modlibowskiego. W poł. XIX w. spłonął znajdujący się we wsi drewniany kościół a na jego miejscu wybudowano w latach 1874 -1877 r. nowy w stylu neogotyckim. W XVII i XVIII w. we wsi funkcjonował szpital.
17.	Mycielin	Na początku XVII w. Krzysztof Mycielski założył w odległości 1 km od wioski Borzęciczki folwark. W XIX w. wybudowano tu stodołę o ciekawej konstrukcji szkieletowej składającej się z dwu dwunastoboków o pochylonych ścianach nakrytych dachami stożkowymi strzechą i połączonych niższym łącznikiem z bramą przejazdową. Połowa tej konstrukcji istniała jeszcze do lat 90-tych. Obecnie pozostały jedynie fundamenty. Dzisiejsza wieś to jedno gospodarstwo przy lesie. Do miejsca gdzie stały stodoły prowadzi aleja starych drzew.
18.	Nowa Obra	Wieś powstała po uwłaszczeniu 12 chałupników w 1844 r., którzy stali się gospodarzami. Obecnie wieś posiada współczesną zabudowę gospodarską usytuowaną wzdłuż drogi Koźmin - Stara Obra. W środku wsi znajduje się budynek dawnej szkoły. Na granicach wsi występuje zieleń przydrożna, a przy jednym z domów krzyż.
19.	Stara Obra	Stara Obra położona jest około 6 km na północ od Koźmina przy linii kolejowej Koźmin – Jarocin. W miejscu tym znajdują się tereny źródłkowe rzeki Obry. Ślady osadnictwa sięgają czasów pradawnych. Świadczy o tym grodzisko z VII-XII w. położone przy drodze

Lp.	Nazwa miejscowości	Nota historyczna
		do Szymanowa. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1436 r. gdy wieś należała do Mościca Przedpelka. Podobnie jak inne wioski klucza koźmińskiego przechodziła do rąk kolejnych właścicieli. W 1836 r. majątek przejął rząd pruski, a w 1841 r. majątek kupił Hieronim Schmolke. Kolejnymi właścicielami byli: Raszkiewicz (1846), Czapski (1853), Zakrzewski (1867), Dietrich Angelkorte, Auerbach (1885), a od 1912 r. ponownie Czapski. Po II wojnie światowej powstała w Obrze RSP prowadząca przetwórnictwo owocowo-warzywną.
20.	Orla	Wieś należy do najstarszych osad położonych w rejonie Koźmina. Leży ona nad szeroką doliną rzeki Orli. Wieś istniała już w poł. XII w., a w I poł. XII w. stała się własnością zakonu templariuszy. Później przechodziła w ręce kolejnych właścicieli klucza koźmińskiego aż do przejęcia przez rząd pruski w 1838 r. W 1841 wieś kupił Fryderyk Kottwitz, w 1844 r. Rudolf Licht, w 1847 Katarzyna Mielżyńska, w 1861 r. Bernard Steinkopff, a od 1908 r. właścicielami byli Heisingowie. Po II wojnie światowej powstała Spółdzielnia Produkcyjna. Wieś jako gmina powstała na mocy recesu z 1845 r.
21.	Pani Wola	Pani Wola powstała na polach wsi Gościejew na mocy recesu w 1840 r. Dzisiaj w Pani Woli znajduje się 5 gospodarstw o współczesnej zabudowie.
22.	Pogorzałki Małe i Wielkie	Zwane były Hubami. W XVIII w. chłopcy z Borzęciczek zaczęli budować swoje domy w sąsiednich lasach. W I poł. XX w. odłączono ich od Borzęciczek i utworzono osobny okręg wiejski: Pogorzałki Małe z 26 domami i Pogorzałki Wielkie z 11 domami. Pogorzałki Małe to zabudowa wzdłuż drogi prowadzącej do lasu, natomiast Pogorzałki Wielkie stanowią układ rozproszony. Obecnie w obu wioskach znajduje się ok. 54 domów.
23.	Psie Pole	Wieś wchodziła w skład klucza koźmińskiego. Miejscowość była miejscem hodowli psów myśliwskich. W 1803 r. na wyrębie leśnym założono folwark. Od 1842 r. majątek nabył Edward Majunke, a potem właścicielami byli między innymi: Levison, Dawid Marcus, Radoliński, Bom, Kulau. Od 1908 r. do II wojny światowej właścicielem był Eric Frank.
24.	Sapieżyn	Na mocy regulacji w 1836 r. osiedlono tutaj kolonistów niemieckich z Saksonii. W końcu XIX w. znaczną własność ziemi uzyskali Bahrfeldowie. Po nich właścicielami byli Gumpertowie. W 1903 r. Komisja kolonizacyjna osiedliła tutaj dalszych Niemców. Obecnie Sapieżyn liczy około 32 gospodarstw.
25.	Serafinów	Początki tutejszego osadnictwa sięgają XVI w. Serafinów należał wtedy do folwarku Wrotków. Po 1856 r. właścicielem wsi był Moritza Bartela a po nim kolejno Napoleon Szreder, Józef Wulkowski, Małcki. W 1910 r. Lambert Budziszewski sprzedał Bankowi Ziemskiemu w Poznaniu część Serafinowa a bank rozparcelował ją pomiędzy gospodarzy z Mokronosa. Pozostałą część kupili Kuklińscy i władali nią do II wojny światowej.
26.	Skałów	W Skałowie w XI i XII w. funkcjonowało grodzisko. W źródłach historycznych Skałów wzmiankowany jest w dokumencie z 1338 r. Na początku XV w. Skałów był samodzielnym majątkiem rodu Skałowskich. Od 1471 r. wchodził w skład klucza koźmińskiego. W 1767 r. Piotr Sapięha sprzedał Skałów Radolińskiemu. Kolejnymi właścicielami byli: Kurnatowscy, Szreder, Chrzanowski, Parcelacyjna Spółka Rolników, Rawicki, Spółka Ziemska we Wrześni. Od 1911 r. resztówkę wsi nabył Modlibowski. Po wojnie utworzono tu PGR. Wieś Skałów powstała w wyniku regulacji recesem z 1850 r. Obecnie liczy ona około 25 gospodarstw.
27.	Staniew	Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1291 r. Początkowo wieś nie wchodziła w skład klucza koźmińskiego. Dopiero od XV w. losy Staniewa wiążą się z właścicielami Koźmina. Na terenie Staniewa były zabudowania zwane Bażanty oraz stawy rybne. Po 1841 r. rząd pruski sprzedał Staniew Edwardowi Diehl, potem właścicielami byli Otto Mitschke i jego spadkobiercy. Wieś powstała na mocy recesu w 1856 r. W 1896 r. wybudowano we wsi szkołę, a po II wojnie światowej powstał tutaj PGR.
28.	Suśnia	Wieś pojawia się w źródłach pisanych w XVI w. Była siedzibą rodu Sośnickich. Nie wchodziła w skład dóbr klucza koźmińskiego. W 1740 r. właścicielem był Jan Skarbek po nim Gajewski.
29.	Szymanów	Szymanów położony jest na północ od Koźmina. Powstał w wyniku parcelacji majątku w Starej Obrze.
30.	Tatary	Tatary położone są na zachód od Koźmina. O wsi brak jest szerszych informacji historycznych.

Lp.	Nazwa miejscowości	Nota historyczna
31.	Walerianów	Wieś należała pierwotnie administracyjnie do gminy Zimnowody. Oddzielna gmina powstała w wyniku regulacji na mocy recessu z 1842 r. W 1901 r. wybudowano w Walerianowie szkołę. Obecnie w wiosce znajdują się 24 gospodarstwa.
32.	Wałków	Pierwsza wzmianka pochodzi z XIV w. Wałków wchodził w skład klucza koźmińskiego i wiązał swe losy z kolejnymi jego właścicielami od Hińczy z Rogowa w XV w. do Kalkreutha w XVIII w. W 1850 roku rząd pruski przeprowadził regulację. W latach 1842-1843 zbudowano we wsi kościół murowany, a w 1893 r. powstało we wsi Kółko rolnicze.
33.	Wrotków	Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1338 r. Wieś była siedzibą rodu Wrotkowskich. W 1455 r. w połowie była własnością Hińczy z Rogowa od ok. 1471 wieś przechodziła w ręce tych samych właścicieli, którzy władali kluczem koźmińskim. Od 1756 r. Wrotków przejęli Radolińscy, później Kurnatowscy, a następnie wieś wielokrotnie zmieniała właścicieli w XIX w. Od 1868r. do II wojny światowej stanowiła własność Stolbergów. Miejscowość powstała w wyniku recessu uwłaszczeniowego w 1840 r.
34.	Wyřebin	Początki osadnictwa na tym terenie sięgają XVII w. Wieś powstała w wyniku regulacji przy podziale klucza Borzęciczki na mocy recessu z 1840 r. Tereny obecnej wsi w XIX w. były jeszcze intensywnie zalesione lasami dębowymi i modrzewiowymi. W 1880 r. wieś obejmowała 26 gospodarstw. W 1901 r. władze pruskie wybudowały szkołę.

Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Gminy Koźmin Wielkopolski

ZNAKI I SYMBOLE

Najstarsze zachowane dokumenty z pieczęcią Koźmina pochodzą z pierwszej połowy XV w. Przedstawiają one białego orła bez korony z rozpostartymi skrzydłami na czerwonym tle. Przyjmuje się, że herb ten pochodzi jeszcze z czasów książęcych z XIII w.

Orzeł bez korony był herbem miasta do końca XVIII w. W okresie Księstwa Warszawskiego zmieniono herb na ukoronowaną tarczę, a po powrocie po 1815 roku okupacji pruskiej zmiana herbu następowała kilkakrotnie. Wówczas wprowadzano do herbu orła pruskiego oraz patronów miasta – św. Wawrzyńca i św. Floriana.

W roku 1896 powrócono do herbu przedstawiającego książęcego orła nieukoronowanego. Herb ten uznano za obowiązujący po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, a także po II wojnie światowej.

Wygląd orła na tarczy herbowej poważnie zmieniono przy weryfikacji herbów miast polskich w 1966r. i w tej postaci funkcjonował on niemal do końca 1991r.

W dniu 30 grudnia 1991r. Rada Miejska podjęła uchwałę w sprawie zatwierdzenia wyglądu herbu i flagi miasta Koźmina. Zatwierdzony tą uchwałą herb nawiązuje do herbu umieszczonego na Sztandarze Koła Śpiewaczego w Koźminie ufundowanego 1 listopada 1892r.

Źródło: <http://kozminwlp.pl/>

Rysunek 5. Herb gminy Koźmin Wielkopolski

Źródło: <http://kozminwlp.pl/>

Natomiast flaga Koźmina Wlkp. to prostokąt w kolorze zielonym, na środku którego umieszczony jest herb miasta.

Rysunek 6. Flaga gminy Koźmin Wielkopolski

Źródło: <http://kozminwlp.pl/>

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Środowisko kulturowe gminy determinowane jest występowaniem na jej terenie: zabytków archeologicznych, zabytków architektury, założeń parkowych oraz wartości niematerialnych, do których zaliczyć można krajobraz oraz kulturę ludową. Warto podkreślić, że zachowane zasoby dziedzictwa kulturowego gminy stanowią wartości podlegające ochronie prawnej i pozwalają tym samym na wyodrębnienie obszarów o istotnych walorach środowiska kulturowego. Ochrona dóbr kultury materialnej i niematerialnej jest celem polityki przestrzennej, a kształtowanie środowiska kulturowego wpływa na rozwój pozostałych dziedzin regionu, takich, jak: turystyka, rekreacja, osadnictwo czy leśnictwo.

Na terenie gminy funkcjonuje Gminny Zespół Instytucji Kultury (GZIK), w skład którego wchodzi Ośrodek Kultury przy ul. Floriańskiej 18 A, sala widowisko-kinowa MIESZKO przy ul. Boreckiej 18 (158 miejsc) oraz Biblioteka Publiczna przy ul. Zamkowej 2A.

Gminny Ośrodek Kultury, to samorządowa instytucja kultury z siedzibą w Koźminie Wielkopolskim, działające na terenie całej gminy. Celem podstawowym Ośrodka są działania zmierzające do realizacji polityki kulturalnej Państwa skorelowane w nowoczesnej formie merytorycznej i organizacyjnej, których priorytetem jest zaspokajanie potrzeb lokalnej społeczności dostępu do dóbr kultury i działalności kulturalnej.

Ośrodek prowadzi swoją działalność w następujących zakresach: edukacji kulturalnej, rozwoju i promowania amatorskiego ruchu artystycznego oraz zakrojone na szeroką skalę działania w zakresie szeroko rozumianego upowszechniania kultury.

Ośrodek Kultury zorganizował w 2019 r. ogółem 148 imprez, w tym: 51 plenerowych, 94 zorganizowanych samodzielnie i 67 z płatnym wstępem. We wszystkich imprezach uczestniczyło ogółem 25 080 osób. Z ogółu imprez zorganizowano m.in. seanse filmowe, wystawy (w tym plenerowe), festiwale i przeglądy artystyczne, koncerty, spotkania autorskie, imprezy turystyczne i sportowo-rekreacyjne, konkursy, pokazy teatralne oraz różnego rodzaju warsztaty i biesiady.

W ramach Ośrodka Kultury działały następujące zespoły i sekcje: „DoReMi” oraz „Seven”, orkiestra dęta, młodzieżowe zespoły muzyczne, „Kapela znad Orli”, Chór im. Cz. Czypickiego, sekcja nauki gry na pianinie, sekcja nauki gry na gitarze, sekcja nauki gry na instrumentach, sekcja kółka plastycznego, sekcja kółka modelarskiego, sekcje taneczne (formacje: baletowa, tańca nowoczesnego, breakdance), sekcja teatralna (Teatr Seniora), zajęcia ruchowe dla dorosłych (stretching, aerobik, joga) oraz zajęcia dla dorosłych (nauka języka angielskiego).

Sala widowisko-kinowa MIESZKO, o powierzchni około 524 m², na której odbywają się różnego rodzaju widowiska kulturowe oraz seanse filmowe dla dzieci i dorosłych.

Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy. Do zadań Biblioteki należy zaspokajanie potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych ogółu społeczeństwa oraz uczestniczenie w upowszechnianiu wiedzy i kultury, głównie poprzez zapewnianie mieszkańcom dostępu do materiałów bibliotecznych i informacji. Biblioteka posiada trzy filie biblioteczne: w Borzęcicach, Mokronosie i Starej Obrze.

Na koniec 2019 roku księgozbiór biblioteki liczył 48 073 książek, w tym 29 111 woluminów w bibliotece głównej a 18 962 w filiach. 26 581 książek opracowanych komputerowo widnieje w katalogu on-line.

W 2019 roku Biblioteka zorganizowała 101 imprez i różnego rodzaju zajęć, w których uczestniczyło 2 235 osób, w tym m.in. zjazd bibliotekarzy z Wielkopolski „Biblioteka bez granic” i imprezę plenerową „Majowy Piknik z Biblioteką”.

Oprócz bogatego zbioru woluminów, biblioteka udostępnia rozrastający się dział audiobooków (książek mówionych), stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu oraz świadczy usługi ksero, bindowania i laminowania.

Ponadto na terenie miasta zlokalizowane jest **Muzeum Ziemi Koźmińskiej**, w którym gromadzone są eksponaty dotyczące: historii miasta i gminy oraz całej ziemi koźmińskiej. Muzeum mieści się w zamku. Zostało otwarte 22 grudnia 1988 r. z okazji wojewódzkich obchodów 70. rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Wówczas ograniczało się do dwóch izb muzealnych. Przez 29 lat muzeum rozrosło się do 8 izb.

Na uwagę zasługują również liczne **miejsca pamięci narodowej** upamiętniają ważne postacie i wydarzenia dla narodu polskiego. Na terenie gminy Koźmin Wielkopolski można zobaczyć m.in.: Pomnik Wolności poświęcony bohaterom Powstania Wielkopolskiego.

Rysunek 7. Pomnik Wolności w Koźminie Wielkopolskim

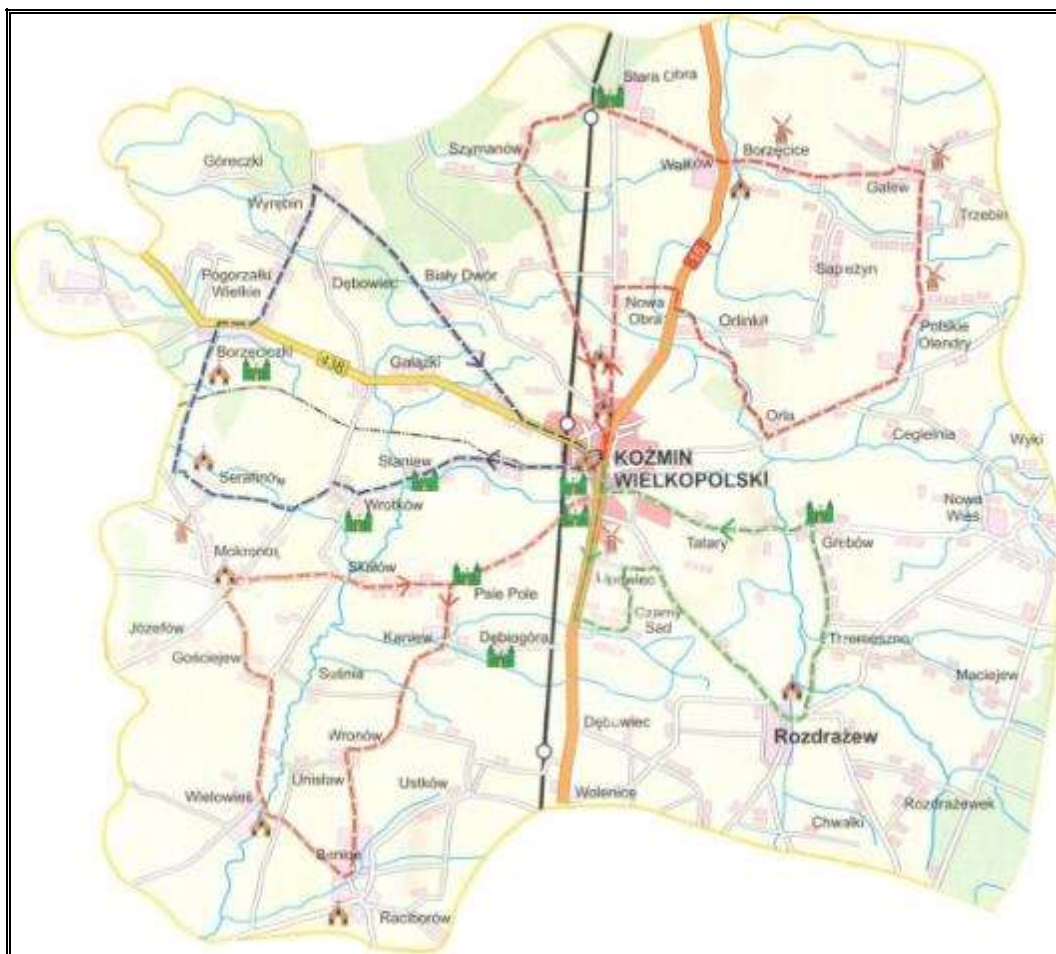
Źródło: <http://kozminwlp.pl/>

Życie kulturalne na terenie gminy prowadzone jest również w świetlicach wiejskich oraz w remizach Ochotniczych Straży Pożarnych.

Przez teren gminy przebiega również sieć ścieżek turystyczno-edukacyjnych, prowadząca po najciekawszych miejscach i zabytkach gminy, pozwalająca zapoznać się z historią tego regionu. Jest to atrakcja dla osób lubiących aktywnie spędzać swój czas wolny.

Wytyczonymi trasami są: trasa nr 1 „Kościoły” o długości około 25 km, trasa nr 2 „Dwory” o długości około 24 km, trasa nr 3 „Wiatraki” o długości około 30 km oraz trasa nr 4 „Łąki i pola” o długości około 19 km.

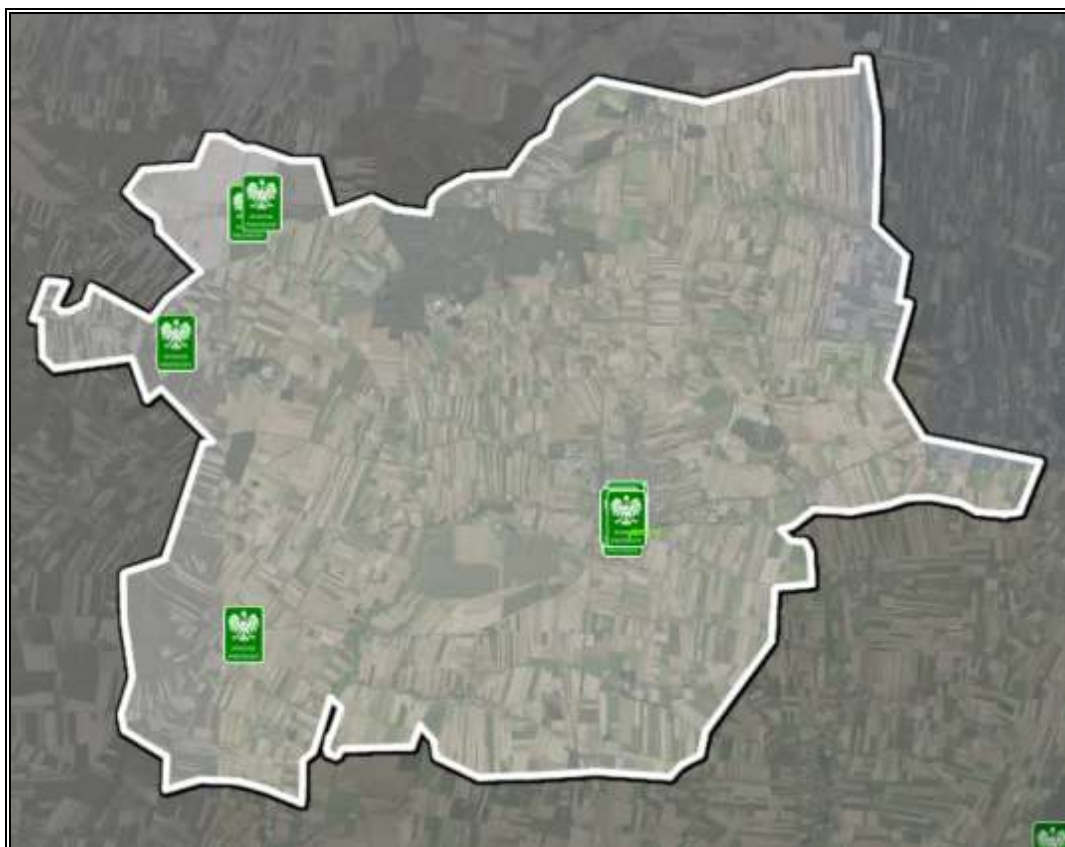
Rysunek 8. Trasy rowerowe na terenie gminy Koźmin Wielkopolski

Źródło: <http://kozminwlp.pl/>

Krajobraz kulturowy determinowany jest poniekąd również przez środowisko naturalne i występujące na danym obszarze tereny i obiekty podlegające ochronie. Formami ochrony przyrody w granicach gminy są: użytek ekologiczny „Łąka w dolinie rzeki Orli” oraz 9 pomników przyrody.

Rysunek 9. Formy ochrony przyrody na terenie gminy Koźmin Wielkopolski

Źródło: Opracowanie własne na podstawie serwisu Geoportal, <http://mapy.geoportal.gov.pl/>

Szczegółowy opis wartości kulturowej w poszczególnych miejscowościach na terenie gminy zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 3. Opis wartości kulturowej w poszczególnych miejscowościach na terenie gminy

Lp.	Nazwa miejscowości	Opis wartości kulturowej
1.	Biały Dwór	We wsi znajduje się jedna kapliczka murowana z II poł. XX w. Główna droga prowadząca z Koźmina na północny zachód obsadzona jest starymi drzewami owocowymi (m.in. czereśnie, jabłonie). Przy drodze znajduje się jedno gospodarstwo z dużą zwartą grupą starodrzewu (lipy). Przy nielicznych gospodarstwach umiejscowione są pojedyncze okazy dużych drzew (przeważnie topole).
2.	Borzęcice	We wsi znajduje się jedna figura Matki Bożej na prostopadłościennym murowanym postumencie (w miejscu nieistniejącego kościoła). Zwarta zieleń wysoka występuje wzdłuż cieków wodnych na tyłach zabudowań gospodarstw. Przed szkołą znajdują się wysokie tuje i pojedyncze stare drzewa.
3.	Borzęciczki	We wsi znajduje się pięć współczesnych kapliczek: Zmartwychwstanie, Wniebowstąpienie, Zesłanie Ducha Świętego, Wniebowzięcie i Ukoronowanie. Zwarta zieleń wysoka występuje w parku przypałacowym z bogatym i zróżnicowanym starodrzewem. Wzdłuż drogi Koźmin – Borek znajduje się aleja starych lip, a na tyłach kościoła aleja kasztanowa.
4.	Cegielnia	We wsi znajduje się krzyż przydrożny. Zwarta zieleń wysoka zlokalizowana jest głównie jako dwustronne obsadzenia przy drogach do Koźmina miejscami tworząc malownicze "zielone sklepienia".
5.	Chełkówko	Zieleń wysoka występuje jako obsadzenie drogi Jarocin -Koźmin.
6.	Czarny Sad	We wsi znajduje się krzyż przydrożny i figura. Zwarta zieleń wysoka występuje w dawnym

Lp.	Nazwa miejscowości	Opis wartości kulturowej
		parku podworskim, którego pierwotny układ został założony przez ogrodnika poznańskiego Augustyna Denizota w 1884 r.
7.	Dębogóra	We wsi znajduje się krzyż przy drodze do pałacu. Zadrzewienia przydrożne występują wzdłuż drogi Kaniew – Czarny Sad, natomiast w parku przypałacowym znajduje się zwarta zieleń wysoka.
8.	Dębówiec	We wsi znajduje się krzyż przydrożny oraz aleja kasztanowa. Zwarta zieleń leśna występuje na skraju wsi.
9.	Gałązki	We wsi znajdują się krzyże przydrożne. Zwarty kompleks zieleni stanowi zieleń parku podworskiego, natomiast wzdłuż cieku wodnego i w pobliżu stawów rosną pojedyncze drzewa.
10.	Gościejew	We wsi znajduje się figura Chrystusa na kolumnie i ceglana kapliczka. Droga brukowana obsadzona jest drzewami owocowymi, a przy dolinie Orli znajdują się pojedyncze kępy drzew.
11.	Góreczki	We wsi przy stawie znajduje się kapliczka. W miejscowości występuje głównie zieleń przyuliczna, a w parku przydworskim starodrzew składający się z niskich drzew i żywopłotu.
12.	Kaniew	We wsi znajduje się figura Matki Bożej i krzyż oraz zieleń drzew wysokich i niskich krzewów rosnąca wzdłuż rzeczki.
13.	Klatka	We wsi znajduje się krzyż przydrożny przy zjeździe z drogi Koźmin-Dobrzyca.
14.	Lipowiec	We wsi znajdują się dwa krzyże przydrożne oraz stare lipy wzdłuż drogi.
15.	Mogiłka	We wsi znajduje się figura na trójstopniowym postumencie, a droga do Koźmina obsadzona starymi drzewami.
16.	Mokronos	W miejscowości znajduje się współczesna kapliczka, umiejscowiona w centrum wsi przy załamaniu osi widokowej. Zwarta zieleń i starodrzew na terenie wsi występuje jedynie w okolicy kościoła.
17.	Mycielin	Do miejsca gdzie stały kiedyś zabytkowe stodoły prowadzi aleja starych drzew.
18.	Nowa Obra	Przy jednym z domów znajduje się krzyż
19.	Stara Obra	Przy drodze z Koźmina znajduje się figura na cylindrycznym postumencie. We wsi znajduje się zabytkowy park dworski, który łagodnie przechodzi w młody las. Ponadto część dróg dojazdowych do wsi obsadzona jest starymi drzewami.
20.	Orla	We wsi znajduje się figura Matki Bożej. Drogi obsadzone są starymi drzewami. Większe skupisko drzew występuje przy pałacu na krawędzi doliny Orli.
21.	Psie Pole	Zwarta zieleń na terenie wsi znajduje się jedynie w parku przypałacowym.
22.	Sapieżyn	W centrum wsi zlokalizowana jest figura Chrystusa, a przy drodze polnej – krzyż. Zwarta zieleń występuje jedynie przy niewielkim cieku wodnym.
23.	Serafinów	We wsi znajduje się metalowy krzyż. Zwarta zieleń występuje wokół kościoła. Są to stare drzewa lipowe.
24.	Skałów	Zwarta zieleń na terenie wsi znajduje się wzdłuż rzeki Orli i przy drodze.
25.	Staniew	We wsi znajduje się krzyż przydrożny i figura. Zieleń zwarta występuje na terenie dawnego parku podworskiego oraz wzdłuż rzeki Orli.
26.	Suśnia	We wsi znajduje się krzyż przydrożny. Zadrzewienia umiejscowione są częściowo wzdłuż dróg dojazdowych do wsi.
27.	Szymanów	We wsi znajduje się murowana kapliczka. Miejscowość otoczona jest lasami, a większe zadrzewienia znajdują się przy drogach.
28.	Tatary	We wsi znajduje się krzyż przydrożny. Zadrzewienia występują jedynie wzdłuż drogi głównej.
29.	Wałów	Przy kościele znajduje się figura św. Józefa oraz starodrzew. Zadrzewienia występują również wzdłuż dróg.
30.	Wrotków	We wsi znajduje się krzyż przydrożny oraz pojedyncze stare drzewa wokół dworu i

Lp.	Nazwa miejscowości	Opis wartości kulturowej
		stawów.
31.	Wyřebin	We wsi znajduje się Kapliczka oraz wysokie stare drzewa przy głównej drodze.

Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Gminy Koźmin Wielkopolski

UKŁADY URBANISTYCZNE

Najcenniejszym założeniem urbanistycznym na terenie gminy jest średniowieczny układ zabudowy w Koźminie Wielkopolskim wraz z gotyckim zamkiem miejskim. Obejmuje on czytelny do dnia dzisiejszego obszar miasta lokacyjnego założonego w XIII wieku, z wytyczonym czworobocznym rynkiem i siatką wąskich ulic oraz z wyraźnym przebiegiem owalnicowych murów obronnych i granic miasta, co zostało zachowane poprzez nazwy niektórych ulic (m.in. ulica Murna i Wałowa). Teren zamku jest najpewniej najstarszym elementem założenia miejskiego, w miejscu którego zlokalizowany był zapewne wczesnośredniowieczny gród obronny, do którego od strony północnej (obecnie plac NS NMP) przylegało podgrodzie. Na południowy wschód od pierwotnego miasta w XV wieku założono nowe miasto zwane „Koźminem Nowym”. Posiadało ono również rynek na planie zbliżonym do kwadratu oraz układ ulic przecinających się pod kątem zbliżonym do prostego. Nowa miejscowość stanowiła jednak odrębny układ kompozycyjny nie powiązany ze „Starym Koźminem”, ani zamkiem. W roku 1648 na północ od zabudowań miejskich, przy drodze do Jarocina wzniesiono kompleks zabudowań klasztornych Bernardynów. W ciągu następnych dekad nowa zabudowa zaczęła wylewać się poza obręb murów miejskich, tworząc tkankę podmiejską, głównie wzdłuż obecnej ulicy Klasztornej i Glinki. W roku 1775 po południowej stronie rzeki Orli, na przedmieściu lipowieckim, założono kolejne – trzecie już miasto nazwane „Koźminem Niemieckim” od pochodzenia osiadłych tam kolonizatorów. Związane było ono z „Koźminem Wielkim” drogą krotoszyńską, posiadało czworoboczny rynek (dzisiejszy skwer między ulicami Krotoszyńską, Kobylińską, Podmiejską i Chłapowskiego) z dominantą w postaci nie istniejącego już kościoła ewangelickiego, który znajdował się przy skrzyżowaniu obecnej ulicy Podmiejskiej i Chłapowskiego. W miejsku, w którym był wzniesiony znajduje się obecnie skwer z tabliczką pamiątkową. W roku 1811 rady miejskie wszystkich trzech miast podjęły decyzje o połączeniu trzech miejscowości w jeden obszar administracyjny. W ciągu następnym lat rozebrano mury miejskie, co pozwoliło wytyczyć nowe tereny pod zabudowę między dawnymi miastami i połączyć je siatką ulic. Kolejnym wydarzeniem wpływającym na rozwój miasta było wybudowanie linii kolejowej wraz z dworcem w pobliżu miasta, co spowodowało rozszerzenie się zabudowy w kierunku zachodnim, głównie wzdłuż drogi prowadzącej do dworca. Wytyczony został również park miejski. Najmłodszymi przykładami zabudowy są osiedla wielorodzinne i jednorodzinne powstałe w okresie PRL oraz współcześnie, rozlokowane już praktycznie w każdym kierunku

od średniowiecznego Starego Miasta. Historyczny układ miasta został wpisany do rejestru zabytków pod nr rej. 776/Wlkp/A z 12 lutego 2010 roku.

Na obszarze wiejskim gminy wg podziału Kielczewskiej-Zaleskiej występują jeden główny typ osadnictwa wiejskiego. Jest to sieć wsi skupionych o średniej wielkości, dopełniona osiedlami rozproszonymi i rzędówkami z XIX i XX wieku.

Według podziału H. Szulc, głównymi typami morfogenetycznych osiedli wiejskich w XIX wieku na terenie gminy są przede wszystkim wsie nieregularne: drogowe, ślepe drogowe, małe owalnice, rozdrożne, okrągłe i okolnice. Ponadto w części wschodniej spotykane są rzędówki.

Opis układów urbanistycznych pozostałych miejscowości na terenie gminy Koźmin Wielkopolski zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 4. Opis układów urbanistycznych w pozostałych miejscowościach na terenie gminy

Lp.	Nazwa miejscowości	Opis układu urbanistycznego
1.	Biały Dwór	Wieś tworzy nieregularny układ rozrzuconych pojedynczych gospodarstw. W niewielkich fragmentach zabudowa gospodarstw zgrupowana jest w układzie szeregowym po jednej stronie ulicy. Zabudowa domów mieszkalnych i zabudowań gospodarczych w przeważającej większości powstała w II poł. XX w. Przykłady starszej zabudowy z elementami oryginalnego detalu architektonicznego występują nielicznie.
2.	Borzęcice	Wieś tworzy układ zabudowy tzw. ulicówki. Zabudowa domów mieszkalnych i zabudowań gospodarczych w przeważającej większości powstała w II poł. XX w. Ponadto występują nieliczne przykłady starszej zabudowy np.: drewniany wiatrak z 1875 r. oraz szkoła z I poł. XX w.
3.	Borzęciczki	Główny układ kompozycyjny tworzy zespół pałacowo parkowy z zabudowaniami pofolwarcznymi i zabudową mieszkalną związaną z dawnym folwarkiem oraz nowe zabudowania. We wsi znajdują się zabytkowy pałac z XIX w., kościół z XVIII w. na fundamentach z XVI w., zabudowania służebne dworu (konstrukcji szachulcowej) oraz oryginalne zabudowania gospodarcze, stodoły, domy mieszkalne i inne zabudowania związane z funkcjonowaniem folwarku.
4.	Cegielnia	Główny układ kompozycyjny tworzy zabudowa w formie ulicówki. Zabudowa gospodarstw w przeważającej większości pochodzi z XX w.
5.	Chełkówko	Główny układ kompozycyjny tworzy zespół zabudowy zagrodowej na zakręcie drogi Jarocin Koźmin. Najstarsze budynki części gospodarstw pochodzą z XIX wieku.
6.	Czarny Sad	Główny układ kompozycyjny tworzy zespół dawnego pałacu i parku z zabudową gospodarczą i ulicą z zabudowaniami wsi. Zabudowa wsi występuje z dachami spadzistymi i płaskimi. Pałac przebudowany został na sale wiejską i zatracił swój pierwotny charakter. W pobliżu założenia zlokalizowane są zabudowania pofolwarczne.
7.	Dębiogóra	Wieś stanowi około 14 gospodarstw zlokalizowanych przeważnie przy głównej drodze. Prostopadle do drogi - oś widokowa na pałac. Zabudowa gospodarstw w przeważającej większości pochodzi z XX w.
8.	Dębówiec	Zabudowa wsi pochodzi głównie z XX wieku i zlokalizowana jest wzdłuż drogi bocznej prowadzącej na pola. Po jej zachodniej stronie i nieco oddalone umiejscowione są zabudowania pofolwarczne, bez dworka, który nie dotrwał do obecnych czasów.
9.	Gałązki	Zabudowania gospodarskie wsi ułożone wzdłuż są drogi Koźmin - Borek, oś poprzeczną stanowi układ wodny z śladami po stawach. Wzdłuż układu wodnego znajduje się droga

Lp.	Nazwa miejscowości	Opis układu urbanistycznego
		dojazdowa do pałacu. Wokół pałacu zlokalizowane są pozostałości zabudowań folwarcznych oraz rozciąga się park podworski. Zabudowa gospodarstw w przeważającej większości pochodzi z XX w.
10.	Gościejew	Wieś Gościejew to układ ulicówki i część zabudowy rozproszonej w okolicy Pani Woli i Józefowa. Zabudowa pochodzi głównie z II poł. XX w. Jest ona niejednorodna, w formach przestrzennych. W północnej części wsi znajduje się budynek dawnej szkoły.
11.	Góreczki	Wieś znajduje się na skraju lasu nad rzeką Pogoną. Zabudowania wsi folwarku i pałacu stanowią zwarty układ przestrzenny. Główna ulica obustronnie obsadzona jest żywopłotem i drzewkami jarzębiny. W południowej części znajduje się dziedziniec z zabudowaniami folwarcznymi, a na wzniesieniu pałac. Zabudowa gospodarstw pochodzi z XIX i XX w.
12.	Kaniew	Zabudowa rozwija się wokół doliny rzeczki w kierunkach przy drodze na Dębogórę, Psie Pole i Skatów. Wieś ma duże walory krajobrazowe ze względu na malownicze ukształtowanie terenu. Zabudowa starszych budynków pochodzi z XIX w. z interesującym detalem ceglany. Nowe zabudowania wybudowane zostały w XX w.
13.	Klatka	Wieś stanowi grupę gospodarstw z drogą prowadzącą do rzeki Orli. Zabudowa gospodarstw w przeważającej większości pochodzi z XX w.
14.	Lipowiec	Główny układ tworzy zabudowa pochodząca z XX wieku wzdłuż drogi obsadzonej lipami.
15.	Mogiłki	Wieś stanowi rozproszoną zabudowę z XX wieku.
16.	Mokronos	Zabudowa grupuje się przy głównej ulicy, która na znacznym odcinku nakierowana jest na wieżę kościoła. Przed kościołem zlokalizowany jest niewielki plac z sklepami, który stanowi centrum wsi. Zabudowa pochodzi z XIX w. i XX w. Ponadto we wsi znajduje się drewniany wiatrak z XVIII w.
17.	Mycielin	Obecnie Mycielina stanowi jedno gospodarstwo przy lesie.
18.	Nowa Obra	Wieś posiada współczesną zabudowę gospodarską usytuowaną wzdłuż drogi Koźmin - Stara Obra.
19.	Stara Obra	Główny układ kompozycyjny zbudowany jest na skrzyżowaniu dróg z Koźmina do Goliny i z Wałkowa do Szymanowa. W północno zachodniej części wsi znajduje się zespół pałacowo parkowy z zabudową pofolwarczną. W części wschodniej wokół szkoły i kilku uliczek koncentruje się zabudowa wsi z przełomu XIX i XX w. i w znacznej większości z II poł. XX w. Wieś posiada stację kolejową.
20.	Orla	Układ przestrzenny oparty jest na sieci dróg przy głównej drodze z Koźmina do Dobrzyca na zakończeniu jednej z poprzecznych uliczek znajdują się zabudowania pofolwarczne i w głębi pałac z pozostałościami parku. Zabudowa jest zróżnicowana, występuje dużo niezharmonizowanej zabudowy z XX w.
21.	Pani Wola	Obecnie w Pani Woli znajduje się 5 gospodarstw o współczesnej zabudowie zlokalizowanych przy drodze do wsi Mokronos.
22.	Pogorzałki Małe i Wielkie	Pogorzałki Małe to zabudowa wzdłuż drogi prowadzącej do lasu, natomiast Pogorzałki Wielkie stanowią układ rozproszony. Obecnie w obu wioskach jest około 54 domów.
23.	Psie Pole	Główny układ kompozycyjny tworzy założenie pałacowo parkowe z położonym na osi dziedzińcem gospodarczym. Pałac wybudowany został w XIX w. Wokół niego zlokalizowane są zabudowania gospodarcze w konstrukcji muru ceglano kamiennego.
24.	Sapieżyn	Wieś przedstawia współczesną murowaną zabudowę, która grupuje się wzdłuż ulicy o zmiennym kierunku.
25.	Serafinów	Układ wsi zbudowany jest na osi ulicy na której zamknięciu znajduje się drewniany kościół i dworek. Zabudowa pochodzi głównie z XX w., nieliczne występują obiekty z XIX w. Ponadto we wsi znajduje się kościół drewniany z XVIII w.
26.	Skatów	Wieś rozpoczyna się skarpą nad rzeką przy której znajduje się dworek, a za nim zabudowa współczesna i z przełomu wieków XIX -XX w. ciągnie się po obu stronach drogi do Koźmina
27.	Staniew	Wieś rozłożona po obu brzegach rzeki Orli. W części południowej znajduje się zespół pałacowo parkowy z XIX wieku z zabudowaniami pofolwarcznymi i mieszkaniami pracowników gospodarstwa. Zabudowa pochodzi z XIX w. oraz z współczesności. We

Lp.	Nazwa miejscowości	Opis układu urbanistycznego
		wsi występują pojedyncze przykłady zabudowy szachulcowej.
28.	Suśnia	Zróżnicowana zabudowa wsi zlokalizowana jest wzdłuż drogi do Gościejewa. Występują pojedyncze domy drewniane i w konstrukcji szachulcowej wypełnionej gliną.
29.	Szymanów	Malownicza zabudowa tzw. "poniatówek" i współczesna ciągnie się wzdłuż drogi pomiędzy obszarami leśnymi. We wsi występują pojedyncze domy rozproszone.
30.	Tatary	Wieś stanowi współczesna zabudowa rozproszona.
31.	Walerianów	Zabudowa wsi zlokalizowana jest wzdłuż drogi w osi poziomej, która w części zachodniej skręca na północ
32.	Wałów	Wieś położona jest na skrzyżowaniu dróg. Dominantą wysokościową jest wieża kościoła. Zabudowa gospodarstw w przeważającej większości pochodzi z XX w.
33.	Wrotków	Zabudowa z XX wieku zlokalizowana jest wzdłuż zakręcającej ulicy .W łuku drogi obszar ze stawami, resztkami parku i dworem.
34.	Wyřebin	Główny układ tworzy zabudowa z XX wieku wzdłuż drogi Borzęciczki- Rusko i wzdłuż ulic prostopadłych.

Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Gminy Koźmin Wielkopolski

5.2.3. Zabytki nieruchomości

Do nieruchomości zabytków na terenie gminy należą przede wszystkim zabytki architektury sakralnej, czyli kościoły, cmentarze i klasztory. Z architektury świeckiej do zabytków nieruchomości na terenie gminy zalicza się przede wszystkim zespoły pałacowe, dwory, parki i budynki gospodarcze.

Na terenie gminy Koźmin Wielkopolski występują zabytki nieruchomości ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz rejestrze zabytków województwa wielkopolskiego prowadzonym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wykaz zabytków nieruchomości wpisanych do gminnej ewidencji zabytków zamieszczono w załączniku nr 1 niniejszego Programu.

Zabytki nieruchomości są w różnym stanie utrzymania. W przypadku wielu zabytków konieczne jest podjęcie prac remontowych i rewaloryzacyjnych w celu odzyskania ich dawnej świetności.

Dla ochrony obszarów o wysokich walorach kulturowych na terenie miasta i gminy zostały wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej i archeologicznej.

Strefa „A” – pełnej ochrony konserwatorskiej:

Strefa obejmuje obszar szczególnie wartościowy o bardzo dobrze zachowanej strukturze przestrzennej, do bezwzględного zachowania. W strefie tej zakłada się priorytet wymagań konserwatorskich dotyczący: siatki ulic, linii zabudowy, gabarytów zabudowy, wielkości parceli, materiału, detalu architektonicznego, kolorystyki, (zalecenia architektoniczne). Konieczność opracowania planu szczegółowego i rewaloryzacji.

Strefa „B” stanowi otulinę strefy pełnej ochrony konserwatorskiej:

W obszarze tym ochronie podlegają zasadnicze elementy rozplanowania istniejącej substancji. Harmonijne łączenia charakteru i skali nowej zabudowy z już istniejącą, powinno być osiągnięte przez:

- określenie linii zabudowy,
- ustalenie nieprzekraczalnych gabarytów nowej zabudowy,
- stosowanie stylistyki detalu architektonicznego nawiązującego do elementów charakterystycznych w zabudowie małego miasta,
- ochronę zieleni parkowej i przyulicznej.

Obiekty wysokie lokalizowane w tej strefie muszą posiadać dodatkowe opracowanie krajobrazowo kompozycyjne z analizą widoków i panoram miasta.

Strefa „E i K” – ochrony ekspozycji i krajobrazu:

W strefie tej ochrona rozumiana jest jako dbałość o harmonię krajobrazu na styku: granice zabudowy miejskiej a tereny otwarte przyrodnicze, ze szczególnym uwzględnieniem ważnych punktów widokowych. Właściwe eksponowanie obiektów zabytkowych i zespołu urbanistycznego powinno być zabezpieczone przez:

- wyznaczenie terenów wyłączonych spod zabudowy na części obszaru przedpola widokowego (szczególnie w rejonie doliny rzeki Orli) i zagospodarowanie ich zielenią (parki, ogrody, sady itp.),
- określenie nieprzekraczalnych gabarytów zabudowy w pozostałej części przedpola widokowego i w jednostkach silnie wyeksponowanych,
- określenie kolorystyki pokrycia dachowego.

Obiekty wysokie lokalizowane w tej strefie muszą posiadać dodatkowe opracowanie krajobrazowo kompozycyjne z analizą widoków i panoram miasta.

Strefa „W” – ochrony archeologicznej:

Obejmuje rozpoznanie i potencjalne obszary eksploracji archeologicznej, które winny być wyłączone spod zabudowy

Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Koźmin Wielkopolski

5.2.4. Zabytki ruchome

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru

w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Do rejestru nie są wpisywane obiekty wpisane do inwentarza muzeum lub wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Zasoby muzealne i archiwalne chronione są na podstawie odrębnych przepisów.

Na terenie gminy Koźmin Wielkopolski za zabytki ruchome można uznać przede wszystkim zabytkowe wyposażenie obiektów sakralnych, w tym cenniejsze przedmioty liturgiczne.

Tabela 5. Rejestr zabytków ruchomych na terenie gminy Koźmin Wielkopolski

Miejscowość	Obiekt	Numer w rejestrze zabytków	Data wpisu	Właściciel
Borzęciczki	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Marcina	35/Wlkp/B	30.10.2001	Parafia rzymskokatolicka
Koźmin Wielkopolski	Ołtarz główny ze scen, zaślnięcia NMP w kościele parafialny pw. Najświętszej Marii Panny i św. Wawrzyńca	Kl.IV-7 3/7/5 5	12.01.1955	Parafia rzymskokatolicka
Koźmin Wielkopolski	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny i św. Wawrzyńca	201/B	30.12.1998	Parafia rzymskokatolicka
Koźmin Wielkopolski	Wyposażenie kościoła pobernardyńskiego ob. parafialnego pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika	200/B	30.12.1998	Parafia rzymskokatolicka
Koźmin Wielkopolski	Wyposażenie kościoła filialnego pw. Świętej Trójcy	11/Wlkp/B	21.03.2000	Parafia rzymskokatolicka
Mokronos	Figura św. Wawrzyńca w kapliczce przydrożnej	9/Wlkp/B	20.12.1999	powiat krotoszyński
Mokronos	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	8/Wlkp/B	17.12.1999	Parafia rzymskokatolicka
Serafinów	Wyposażenie kościoła filialnego pw. św. Rozalii	6/Wplkp/B	16.12.1999	Parafia rzymskokatolicka
Wałów	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. Narodzenia NMP	33/Wplkp/B	30.10.2001	Parafia rzymskokatolicka
Koźmin Wielkopolski	Instrument organowy z kościoła par. pw. Św. Stanisława BM w Koźminie Wielkopolskim	453/Wlkp/B	21.09.2016	Parafia rzymskokatolicka

Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2016-2019

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Obszar gminy Koźmin Wielkopolski został przebadany metodą archeologicznych badań powierzchniowych na tzw. obszarach „Archeologicznego Zdjęcia Polski” (AZP). Na terenie gminy znajduje się 208 stanowisk archeologicznych o metryce pradziejowej i średniowiecznej, z czego 3 stanowiska stanowią grodziska, 195 – osady, a pozostałe

10 cmentarzyska¹. Spośród nich, na szczególną uwagę zasługują 3 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Ich wykaz przedstawia tabela poniżej.

Tabela 6. Nieruchome zabytki archeologiczne z terenu gminy Koźmin Wielkopolski wpisane do rejestru zabytków

Miejscowość	Obiekt	Nr w rejestrze zabytków	Data wpisu	Właściciel
Czarny Sad	Grodzisko pierścieniowate	343/Wlkp/C	15.10.1968 ²	Gmina Koźmin Wielkopolski osoba prywatna
Mokronos	Grodzisko pierścieniowate	214/A	20.12.1968	Skarb Państwa (ANRSP)
Skałów	Grodzisko wczesnośredniowieczne	296/A	15.10.1968	osoba prywatna

Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2016-2019

Grodzisko pierścieniowate w Czarnym Sadzie:

Grodzisko aktualnie porośnięte jest drzewami i krzewami jednak generalnie zachowało się w dobrym stanie. Stanowi ono pozostałość po wklęsłym grodzie obronnym z wałem i fosą, założonym w okresie wczesnego średniowiecza (prawdopodobnie około X w.) i zamieszkałym do około XI wieku. Wzniesione zostało na planie zbliżonym do koła o średnicy około 80 metrów z wnętrzem o średnicy 25 metrów oraz wałem o szerokości i wysokości od 3 do 4 metrów. Wał otaczała fosa o szerokości od 8 do 10 metrów. Przed fosą zachował się wał-grobla. Obiekt położony jest na stoku płytkiej dolinki przez którą przepływa niewielki strumyk. Podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na przedmiotowym stanowisku w 1973 r. i w 1979 r. wydobyty został zabytkowy materiał ruchomy, który potwierdził wczesnośredniowieczną metrykę grodu.

Grodzisko pierścieniowate w Mokronosie:

Grodzisko aktualnie porośnięte jest drzewami i krzewami jednak generalnie zachowało się w dobrym stanie. Stanowi ono pozostałość po wklęsłym grodzie obronnym z wałem i fosą, założonym w okresie wczesnego średniowiecza (prawdopodobnie około X w.) i zamieszkałym do około XI wieku. Wzniesione zostało na planie kolistym o średnicy około 90 metrów z wnętrzem o średnicy około 40 metrów oraz wałem o szerokości od 3 do 4 metrów i wysokości od 2 do 4 metrów. Od strony północnej i północno wschodniej grodu znajdowała się bagnista łąka, które pełniła rolę fosy. Ponadto ślady fosy zachowały się również od strony północno zachodniej. Obiekt znajduje się na terenie równinnym. Podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na przedmiotowym stanowisku w 1947 r., 1962 r. i 1981 r. wydobyty został zabytkowy materiał ruchomy, który potwierdza wczesnośredniowieczną

¹ Gminny program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2016-2019,

² Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa poznańskiego pod numerem rejestru 293/A decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z dnia 15 października 1968 r. przepisany do księgi C województwa wielkopolskiego pod numerem rejestru 343/Wlkp/C.

metrykę grodu. Dodatkowo obiekt jest częściowo zniszczony poprzez liczne doły wykorzystywane przy polowaniu na lisy.

Grodzisko wczesnośredniowieczne w Skałowie:

Grodzisko aktualnie jest trudno dostrzegalne z niewielkim wzniesieniem zarośniętym krzewami, zachowane w złym stanie. Stanowi ono pozostałość po wklęsłym grodzie obronnym z wałem i fosą, zamieszkałym w okresie pełnego średniowiecza (XII-XIII wiek). Wzniesione zostało na planie zaokrąglonego czworokąta o wymiarach 40 x 25 metrów z wnętrzem o wymiarach 10 x 20 metrów. Od strony południowo zachodniej i południowej zachowały się pozostałości fosy o szerokości od 6,5 do 9 metrów oraz wału zewnętrznego o szerokości od 6,5 do 8 metrów i wysokości dochodzącej obecnie do około 0,5 metra. Obiekt umiejscowiony jest wśród podmokłych łąk, w dnie głębokiej doliny, na wschodnim brzegu rzeki Orli. Podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na przedmiotowym stanowisku w 1936 r., 1947 r., 1968 r., 1979 r. i 1987 r. wydobyty został zabytkowy materiał ruchomy potwierdzający średniowieczną metrykę grodu, który funkcjonował dość krótko i uległ gwałtownemu spaleni.

Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2016-2019

W przypadku powyższych stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na ich terenie, a prace porządkowe prowadzone w ich obrębach wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódki Konserwatorem Zabytków.

Na terenie gminy Koźmin zlokalizowana została duża ilość stanowisk archeologicznych. Ich wartość naukowo – badawcza jest zróżnicowana. Stanowiska rozmieszczone są na ogół regularnie i można je podzielić na dwa główne skupiska. Pierwsze to stanowiska zewidencjonowane metodą AZP, które zostały zlokalizowane wzdłuż rzeki Orli (wraz z dopływami) w okolicach miejscowości: Suśnia, Gościejew, Skałów, Wrotków, Staniew, Lipowiec, Koźmin Wielkopolski, Orla, Cegielnia. Drugie zaś to zgrupowanie stanowisk archeologicznych wzdłuż rzeki Lubieszki w okolicach Borzęcic i rzeki Pogony w okolicach Białego Dworu, Góreczek i Pogorzałek Wielkich.

Powyższe stanowiska charakteryzują się szeroki przekrojem kulturowo-chronologicznym, gdyż wśród nich znajdują się osady i ślady osadnicze świadczące o osadnictwie pradziejowym związanym zarówno z kulturą łużycką, pomorską, przeworską i wczesnośredniowieczną oraz średniowieczną i nowożytną.

W kilku miejscach zlokalizowane są również pojedyncze stanowiska z okresu neolitu, stanowiące jednak ich wąską grupę.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych do niego zagrożeń.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych założeń urbanistycznych niezbędne jest ujmowanie zagadnień związanych z ochroną zabytków archeologicznych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego. Ponadto niezbędne jest ich uzgadnianie i wypełnianie przez inwestorów obowiązku prowadzenia badań archeologicznych – prace ziemne w obecności archeologa, który wykonuje zdjęcia, rysunki i zabezpiecza materiał archeologiczny.

Wszelkie inwestycje prowadzone na stanowiskach archeologicznych, które znajdują się na terenie gminy Koźmin Wielkopolski i zostaną ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych bezwarunkowo podlegają uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Najistotniejszymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych na terenie gminy są przede wszystkim prace rolnicze oraz inwestycje budowlane, ponieważ zdecydowana większość stanowisk nie posiada własnej formy terenowej. Wiąże się to z nieświadomością mieszkańców istnienia i wartości znalezisk archeologicznych. Wiele z nich jest nieświadomie niszczone lub nie są one zgłaszane według obowiązujących przepisów. Zachowanie takie powoduje nieodwracalne uszczuplenie zasobów dziedzictwa archeologicznego na terenie gminy.

Wprawdzie według art. 108 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.) niszczenie lub uszkodzenie zabytków, świadomie bądź nieświadomie jest przestępstwem, to bez zaangażowania i wsparcia świadomych mieszkańców gminy, bardzo trudno jest egzekwować ich prawną ochronę.

Do najważniejszych działań gminnych opieki nad nimi zaliczyć można:

- sporządzenie Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych dla Gminy Koźmin Wielkopolski, obejmującej karty stanowisk archeologicznych, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U.2021 poz. 56),
- prowadzenie monitoringu stanu zachowania stanowisk archeologicznych,

- kontrolowanie podczas wydawania pozwoleń budowlanych, czy inwestycja nie będzie prowadzona w miejscu stanowiska archeologicznego bądź strefy archeologicznej ochrony konserwatorskiej wyznaczonej w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
- popularyzację zasad ochrony zabytków oraz znaczenia i atrakcyjności archeologicznego dziedzictwa kulturowego wśród społeczności lokalnej.

Źródło: Dziedzictwo obok mnie - poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach, Warszawa, NID, 2016

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy działa **Muzeum Ziemi Koźmińskiej** mieszczące się w wieży zamku przy ulicy Zamkowej 1 w Koźminie Wielkopolskim. W jego skład wchodzi 8 izb, w których prezentowane są eksponaty, dotyczące historii miasta Koźmina i ziemi koźmińskiej.

Są to:

Sala poświęcona Powstaniu Wielkopolskiemu 1918/1919, Wiośnie Ludów 1848 r., Bractwu kurkowemu, chórowi, harcerstwu i prasie koźmińskiej. Na uwagę zasługuje znajdujący się tu obraz Stanisława Masłowskiego przedstawiający wymarsz I kompanii koźmińskiej w styczniu 1919 r. na odsiecz Rawicza oraz sztandar uczestników Powstania Wlkp. 1918/1919 r. ufundowany w 1926 r.

Sala renesansowa w wieży zamkowej, której wygląd wykonany jest z piaskowca pochodzącego z XVI wieku. Wśród najistotniejszych eksponatów prezentowanych w tej sali należy wymienić portrety Łukasza z Wielkiego Koźmina (1370-1412) oraz Benedykta z Koźmina (1497-1559), kopie portretów trumiennych Andrzeja, Aleksandra i Władysława Przyjemskich i burmistrza koźmińskiego z XVII w. - Grzegorza Faudrowskiego.

Sala poświęcona organizacjom społecznym, dziejom Koźmina w czasie II wojny światowej oraz czasom powojennym. Prezentowane są w niej zbiory dotyczące następujących towarzystw i organizacji: Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Koźminie (1896 – 1939), Towarzystwa Kołowników, Cyklistów i Motocyklistów z lat 1913 – 1939, Związku Hallerczyków (1933 – 1939), Koźmińskiej Straży Pożarnej, Towarzystwa Pożyczkowego, późniejszego Banku Spółdzielczego (1866 – 1939) i Towarzystwa Miłośników Koźmina Wlkp. oraz losy koźminian w okresie II wojny światowej i szereg wydawnictw dotyczących Koźmina i okolicy.

Rysunek 10. Jedna z wystaw w Muzeum Ziemi Koźmińskiej

Źródło: <http://kozminwlpk.pl/>

Sala poświęcona historii zamku koźmińskiego oraz szkół na zamku do 1939 r., w której zgromadzone są eksponaty dotyczące historii zamku: rekonstrukcje bryły zamku od XIV do XIX wieku, wykaz i szereg kopii portretów właścicieli zamku koźmińskiego oraz dokumenty i fotografie dotyczące szkół działających na jego terenie: Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego z lat 1919 – 1932, Szkoły Ogrodniczej z lat 1867 – 1954 i Szkoły Rolniczej Zimowej z lat 1908 – 1939.

Sala malarstwa koźminian, w której prezentowane są dzieła artystów związanych z Koźminem.

Sala poświęcona historii rozwoju przestrzennego Koźmina, w której na 7 planszach zaprezentowano rozwój przestrzenny miasta od VIII do XX wieku. Wystawione są tu również eksponaty dotyczące historii Koźmina, m.in.: Przywileje Starego i Nowego Koźmina, Księga wójtowska i ławnicza Starego Koźmina z lat 1743 – 1771, Księga kasowa Starego Koźmina z lat 1784 – 1782 oraz Kronika Koźmina z XVIII wieku pióra pisarza miejskiego Jana Józefa Baniuszkiewicza.

Loch Maćka Borkowica -właściciela dóbr koźmińskich w latach 1338 – 1358, który podniósł bunt przeciw panującemu wtedy królowi Kazimierzowi III Wielkiemu oraz atakował kupców przejeżdżających przez Koźmin. Został za to skazany na karę śmierci głodowej w lochu o głębokości 9 metrów. Z wydarzeniem tym związane jest wiele legend.

Rysunek 11. Loch Maćka Borkowica w Muzeum Ziemi Koźmińskiej

Źródło: <http://kozminwlpk.pl/>

Sala poświęcona współpracy między Koźminem Wlkp., a zaprzyjaźnionymi gminami: Made en Drimmelen w Holandii, Bellheim i Bad Tennstedt w Niemczech i Balatonmariafürdo na Węgrzech. Gromadzone w tej sali eksponaty ilustrują ww. współpracę na różnych płaszczynach. W sali tej znajduje się również biblioteczka muzealna.

Źródło: <http://kozminwlpk.pl/>

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest celem Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. Niematerialne dziedzictwo kulturowe przejawia się m.in. w następujących dziedzinach: tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata, umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

W rozumieniu Konwencji UNESCO „niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza *praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności, jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz*

zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Pod względem etnograficznym gmina Koźmin Wielkopolski położona jest w Wielkopolsce na obszarze Ziemi Kaliskiej. Do dziedzictwa niematerialnego gminy Koźmin Wielkopolski można zaliczyć wielkopolską kulturę ludową, obejmującą przede wszystkim folklor, co wyraża się przede wszystkim w gwarze i strojach ludowych.

Strój ludowy

Tradycyjne stroje folkloru ziemi koźmińskiej prezentują przede wszystkim działające na jej terenie zespoły i grupy ludowe.

Rysunek 12. Szkolny zespół folklorystyczny „Koźminiacy” w strojach ludowych, działający przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych im. J. Marcińca w Koźmianie Wielkopolskim

Źródło: <http://kozminwlpk.pl/>

Gwara

Gwara ludowa z regionu gminy należy do dialektu wielkopolskiego, a dokładniej, do jego kaliskiej odmiany i tak jak w pozostałych gwarach z obszarów, które przez dekady były pod zaborem pruskim, tak i tutaj występuje wiele germanizmów, czyli zapożyczeń z języka niemieckiego. W ostatnim czasie obserwowalny jest jednak zanik gwary ludowej, zwłaszcza u młodego pokolenia spowodowany przemianami społeczno-cywilizacyjnymi, a posługiwanie się nią to już właściwie domena w większości osób starszych zamieszkałych na terenach

wiejskich i rolniczych. Pomimo tego zauważalne są obecnie dążenia do jej zachowania. Organizowane są wydarzenia i spotkania kulturowe na których gwarę stara się przekazać nowemu pokoleniu, pokazuje się ją jako ważny element kultury ludowej i folkloru, a umiejętność mówienia nią przedstawiana jest jako duża zaleta.

Wydarzenia kulturowe

Do najpopularniejszych wydarzeń kulturowych na obszarze gminy należą dożynki gminne, czyli święto rolników i polskiej wsi oraz wyraz podziękowania za obfite plony. Organizowany jest wtedy uroczysty korowód dożynkowy zakończony zabawą i występami artystów. Święto to cieszy się bardzo dużym zainteresowaniem mieszkańców. Ponadto popularnymi wydarzeniami kulturowymi są również m.in. odpusty parafialne organizowane przez parafie. Do najważniejszego należy odpust św. Wawrzyńca Patrona Ziemi Koźmińskiej.

Folklor

Kultywowaniem folkloru na terenie gminy zajmuje się szereg ludowych zespołów artystyczno-muzycznych, działających głównie przy Ośrodku Kultury w Koźminie Wielkopolskim oraz placówkach oświatowych.

Prężną działalność i aktywny udział w organizacji różnych imprez kulturowych prowadzą również jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych. Aktywnie działają również panie z Kół Gospodyń Wiejskich z obszaru gminy. Zajmują się one przede wszystkim kultywowaniem i promowaniem lokalnych tradycji ludowych.

Do dziedzictwa niematerialnego można zaliczyć także historyczne i geograficzne nazwy miejscowości, rzek, jezior oraz innych elementów geograficznych.

Podsumowując, koźmińska kultura ludowa przedstawia bogate dziedzictwo niematerialne, na które składa się tradycyjny folklor tych ziem. Niezaprzeczalnie należy dołożyć szelkach starań aby kultywować historię tego regionu i aby ona nie zanikła w ciągu następnych dekad.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru, do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda ta nie jest wymagana w przypadku włączenia karty ewidencyjnej zabytku nieruchomego.

Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wywołuje skutków prawnych, ale rodzi pewne obowiązki informacyjne. Zgodnie z art. 28 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego

się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2. zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3. zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4. zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

W przypadku zabytków nieruchomych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zastosowanie ma również art. 31 ust. 1a ww. ustawy, zgodnie z którym osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1. Roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo
2. Roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego

jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Zabytki w rejestrze zabytków

Rejestr zabytków, dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy oraz zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Do rejestru nie wpisuje się zabytku: wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanego do inwentarza muzeum, a także wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Obiekty, zespoły oraz założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków są objęte rygorami prawnymi, które wynikają z obowiązujących przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie prace konserwatorskie,

restauratorskie czy roboty budowlane, prowadzenie badań, zmiany przeznaczenia zabytków wpisanych do rejestru, itp. wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2018 r. poz. 1609)³precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych.

Rozporządzenie określa tryb wydawania pozwoleń na:

- prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie prac restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie prac restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- przemieszczenie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków,
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru zabytków, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje,
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków,
- zmianę przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub sposobu korzystania z tego zabytku,
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2020 r. poz. 293 z późn. zm.) oraz napisów;
- prowadzenie badań archeologicznych;

³ zmienione Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2019 poz. 1721).

- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania,
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru zabytków.

Rozporządzenie określa także dane i informacje, które powinny zawierać wnioski o wydanie ww. pozwoleń, dokumentacja dołączana do tych wniosków, niezbędna do ich rozpatrzenia, dane i informacje, które zawierają te pozwolenia oraz warunki, które mogą zostać w nich zastrzeżone, a także elementy, które zawiera dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich prowadzonych przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz dokumentacja badań archeologicznych.

Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Koźmin Wielkopolski wpisanych do rejestru zabytków przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 7. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie gminy Koźmin Wielkopolski wpisanych do rejestru zabytków

Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Nr rej.	Data wpisu
Borzęciczki	Kościół par. pw. św. Marcina	k. XVI w., 1740 r., 1869 r.	kl.IV-885/33/60	6.06.1960
	Zespół pałacowy — pałac — park	1973 r. 1974 r.	1400/A 1671/A	24.02.1973 23.12.1974
Dębiogóra	Zespół dworski — dwór — park	1909 r.	495/A 689/A	27.04.1988 16.11.1993
	Historyczny układ urbanistyczny	XIII-pocz. XX w.	776/Wlkp/A	12.02.2010
Koźmin Wielkopolski	Kościół par. pw. św. Wawrzyńca	1462 r., XVII w.	kl.IV-73/66/53	30.10.1953
	Zespół klasztorny bernardynów — kościół, ob. par. pw. św. Stanisława — klasztor, ob. zakład wychowawczy	1648-1670 r. 1648-1728 r.	kl.IV-885/34/60 kl.IV-885/36/60	6.06.1960 6.06.1960
	Kościół fil. pw. Świętej Trójcy, drewn.	1570 r.	kl.IV-885/35/60	6.06.1960
	Zamek oraz budynek od strony południowej	XIV w., XVI w., 1865 r.	kl.IV-73/77/56	24.05.1956
	Park miejski	1940 r.	75/Wlkp/A	23.01.2002
	Dom, ul. Borecka 20	k. XIX w.	623/A	16.07.1991
	Dom, ul. Borecka 22	1929 r.	625/A	16.07.1991
	Dom, ul. Krotoszyńska 8, szach.	XVIII w.	487/A	4.02.1969
	Dom, Stary Rynek 1	1 poł. XIX w.	485/A	4.02.1969
	Dom, Stary Rynek 19	1 poł. XIX w.	486/A	4.02.1969
	Koźmin –Lipowiec	Zespół pałacowy, ul. Lipowa 5: — pałac — park	2 poł. XIX w.	1672/A
Wiatrak koźlak, ul. Wiatraczna		1868 r.	340/A	6.04.1981
Mokronos	Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	1880-1894 r.	346/Wlkp/A	19.06.2006

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Nr rej.	Data wpisu
	Cmentarz przykościelny			
	Ogrodzenie z bramą			
Orla	Cmentarz żydowski	k. XVIII-XX w.	838/Wlkp/A	18.05.2011
	Pałac	1849 r.	494/A	20.10.1987
Psie Pole	Pałac	XIX/XX w.	472/A	16.01.1984
Serafinów	Kościół fil. pw. św. Rozalii, drewn.	1707-1708 r.	kl.IV-885/40/60	6.06.1960
Staniew	Dwór	1988 r.	498/A	27.04.1988

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa, *Rejestr zabytków nieruchomości w woj. wielkopolskim*, stan na 30.09.2020 r.

Z pośród wymienionych obiektów wpisanych do rejestru zabytków, dwa, tj. Park Miejski w Koźminie Wielkopolskim oraz Wiatrak koźlak, przy ul. Wiatracznej należą do zasobów Gminy Koźmin Wielkopolski. Wiatrak koźlak w poprzednich latach został wyremontowany, natomiast w kolejnych latach Gmina planuje naprawę nawierzchni alejek (naprawa ubytków w alejkach) w zabytkowym Parku Miejskim.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. oraz rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem⁴, ewidencja jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gmin.

Zbiór zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest zbiorem otwartym podlegającym ciągłej weryfikacji i zmianom. Zmiany te muszą być prowadzone w porozumieniu z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków, a w przypadku Gminy Koźmin z Kierownikiem Delegatury w Kaliszu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu zarówno w zakresie włączania nowych obiektów do gminnej ewidencji zabytków, jak i wyłączenia obiektów, który dysponuje odpowiednią wiedzą merytoryczną.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Karta adresowa zabytku nieruchomego zawiera następujące rubryki:

- 1) nazwa;
- 2) czas powstania;
- 3) miejscowość;
- 4) adres;
- 5) przynależność administracyjna;
- 6) formy ochrony;
- 7) fotografia z opisem wskazującym orientację w stosunku do sąsiednich terenów lub stron świata albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym;
- 8) historia, opis i wartości;
- 9) stan zachowania i postulaty dotyczące konserwacji;
- 10) wykonanie karty;
- 11) zatwierdzenie karty.

⁴zmienione Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 poz. 1886)

Głównym celem prowadzenia ewidencji zabytków jest zebranie i opracowanie najistotniejszych informacji o obiektach zabytkowych niezbędnych do prowadzenia planowej polityki konserwatorskiej w zakresie:

- wpisów do rejestru zabytków;
- współpracy konserwatora przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- prac remontowo – budowlanych;
- dofinansowania prac konserwatorskich;
- przygotowywaniu szczegółowej dokumentacji obiektów dziedzictwa kulturowego.

Wzór karty adresowej zabytku nieruchomego określa załącznik nr 6 do ww. rozporządzenia⁵.
Wzór karty przedstawiono także poniżej.

⁵ Załącznik nr 6 do rozporządzenia otrzymał brzmienie określone w załączniku nr 4 do Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 poz. 1886)

GEZ	KARTA ADRESOWA ZABYTKU		3. Miejscowość
	1. Nazwa	2. Czas powstania	
7. Fotografia z opisem wskazującym orientację w stosunku do sąsiednich terenów lub stron świata albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym		4. Adres	
		5. Przynależność administracyjna	
		województwo	
		powiat	
		gmina	
		6. Formy ochrony	

8. Historia, opis i wartości

9. Stan zachowania i postulaty dotyczące konserwacji

10. Wykonanie karty (autor, data i podpis)

11. Zatwierdzenie karty (podpis wojewódzkiego konserwatora zabytków)*

*dotyczy zabytków niewpisanych do rejestru zabytków i niewłączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków

W poniższej tabeli przedstawiono obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których zawarte zostały ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej na obszarze gminy Koźmin Wielkopolski.

Tabela 8. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których zawarte zostały ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej na obszarze gminy Koźmin Wielkopolski

Uchwała zatwierdzająca
Uchwała Nr VII/63/2003 Rady Miejskiej W Koźminie Wielkopolskim z dnia 30 marca 2003 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Koźmin Wielkopolski.
Uchwała Nr IV/31/07 Rady Miejskiej W Koźminie Wlkp. z dnia 27 marca 2007 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej w Orli.
Uchwała Nr XIII/105/08 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 28 marca 2008 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania w Koźminie Wlkp. w rejonie ul. Łącznej, Poznańskiej, M. Kopernika i torem kolejowym.
Uchwała Nr XXXIX/266/10 Rady Miejskiej W Koźminie Wielkopolskim z dnia 2 czerwca 2010 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie wsi: Gałązki, Borzęciczki, Wrotków, Ludwinów, Serafinów, Skałów, Mokronos, Gościejew, Staniew z przeznaczeniem na lokalizację elektrowni wiatrowych.
Uchwała Nr XX/132/2012 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 26 czerwca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla elektrowni wiatrowych w rejonie wsi Nowa Obra, Wałków, Borzęcice, Sapieżyn, Orla, Cegielnia.
Uchwała Nr XXIV/157/2012 Rady Miejskiej W Koźminie Wielkopolskim z dnia 17 grudnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek o nr ewid. 383, 384, 387/2 i2499 położonych przy ul. Mikołaja Kopernika w Koźminie Wielkopolskim.
Uchwała Nr XXVII/184/2013 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 27 marca 2013 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla elektrowni wiatrowych w rejonie wsi Biały Dwór
Uchwała Nr XXXI/210/2013 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 20 września 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie wsi Staniew z przeznaczeniem pod elektrownię wiatrową.
Uchwała Nr XXXIV/226/2013 Rady Miejskiej w Koźminie Wlkp. z dnia 3 grudnia 2013 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek o nr ewid. 606/1, 606/2, 606/3 położonych przy ul. Klasztornej w Koźminie Wlkp.
Uchwała Nr XII/72/2015 Rady Miejskiej w Koźminie Wlkp. z dnia 6 października 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Sapieżyn.
Uchwała Nr XII/73/2015 Rady Miejskiej w Koźminie Wlkp. z dnia 6 października 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie ewidencyjnym Wałków
Uchwała Nr XII/74/2015 Rady Miejskiej w Koźminie Wlkp. z dnia 6 października 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Nowa Obra.
Uchwała Nr XVII/111/2016 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 22 lutego 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego pomiędzy ulicami Nową, Staniewską i Proszą w Koźminie Wielkopolskim
Uchwała Nr XX/129/2016 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 31 maja 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego pomiędzy ulicami Nową, Staniewską i Proszą w Koźminie Wielkopolskim
Uchwała Nr XXVII/183/2016 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 29 grudnia 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie wsi: Gałązki, Borzęciczki, Wrotków, Ludwinów, Serafinów, Skałów, Mokronos, Gościejew, Staniew – etap I.
Uchwała Nr XXXVI/247/2017 Rady Miejskiej W Koźminie Wielkopolskim z dnia 26 października 2017 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Sapieżynie dla działki o nr ewid. 12/10.
Uchwała Nr XLI/276/2018 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 9 lutego 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego tereny położone w obrębach geodezyjnych Biały Dwór, Czarny Sad, Gałązki, Gościejew, Józefów, Ludwinów, Nowa Obra, Orla, Pogorzałki Wielkie, Walerianów, Wałków, Wrotków, Orlinka
Uchwała Nr XLV/300/2018 Rady Miejskiej W Koźminie Wielkopolskim z dnia 29 maja 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Stara Obra.
Uchwała Nr XLV/301/2018 Rady Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim z dnia 29 maja 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Wałków.

Źródło: Opracowanie własne

Zgodnie z art. 39, ust.3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. z 2020 r. poz. 1333), w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Zgodnie z art. 67, ust.1 ww. ustawy, jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu i uporządkowanie terenu oraz określającą terminy przystąpienia do tych robót i ich zakończenia. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, organ nadzoru budowlanego wydaje ww. decyzję po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Koźmin Wielkopolski

Poniżej przedstawiono obiekty zabytkowe charakteryzujące się najwyższym znaczeniem dla Gminy Koźmin Wielkopolski. Należą do nich obiekty, które zostały wpisane do rejestru zabytków.

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. MARCIN W BORZĘCICZKACH

Kościół wybudowany został w latach 1740-1745 w stylu późnobarokowym, z funduszy braci Andrzeja i Rafała Gajewskich oraz proboszcza Stefana Leciejewskiego na miejscu wcześniejszej świątyni pochodzącej z końca XVI wieku wzniesionej przez Krzysztofa Mycielskiego dla Braci Czeskich. Po poprzednim kościele zachowała się późnorenesansowa zakrystia i część muru prezbiterium. W roku 1869 dobudowano do świątyni nową sygnaturkę, a w latach 1903-1904 kruchtę w części zachodniej.

Rysunek 13. Kościół par. pw. św. Marcina w Borzeczczkach

Źródło: <https://zabytek.pl/>

Obiekt jest murowany, wzniesiony na planie krzyża z niższym wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Dach korpusu nawowego jest dwuspadowy, kryty dachówką ceramiczną. Nad skrzyżowaniem naw umieszczona jest drewniana wieżyczka na sygnaturkę pokryta blachą. Kościół posiada tynkowane elewacje z barokowym zwieńczeniem szczytów i barokową dekoracją architektoniczną w postaci pilastrów, gzymsów i płycin.

Wnętrze świątyni wykonano w stylu rokokowym. W kościele znajdują się trzy późnorenesansowe płyty nagrobne z marmuru chęcińskiego – członków rodziny Sulimowskich wykonane na początku XVII w. oraz zabytkowy krzyż z XVI wieku umieszczony w ołtarzu głównym i tron pokryty skórą kordobańską. Ponadto przy alei kasztanowej prowadzącej od kościoła do plebani z 1852 r. usytuowany jest ciąg pięciu kapliczek różańcowych.

Świątynia wpisana jest do rejestru zabytków pod nr rej.: kl.IV-885/33/60 z dnia 6.06.1960 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWY W BORZECZCZKACH

Pałac wzniesiony został dla rodziny Stolbergów w roku 1892 r. na fundamentach wcześniejszego pałacu należącego do rodziny Gajewskich w modnym w tamtejszym okresie stylu eklektycznym. W roku 1898 do obiektu dobudowano narożną wieżę. Pałac oparty jest na wzorach manierystycznych. Budynek jest murowany, dwukondygnacyjny z mieszkalnym poddaszem, założony na planie wydłużonego prostokąta o bryle rozcłonkowanej ryzalitami,

bogato dekorowanymi szczytami i wieżami na narożach w części południowej, na czubkach których znajdują się kryte blachą hełmy. Obiekt posiada otynkowaną fasadę, która łączy się z białymi kamiennym lub tynkowanym detalem architektonicznym. Pokrycie dachowe stanowi wiele połaci z kaferkami, krytymi dachówką ceramiczną. Elewacje budynku udekorowane są elementami klasycznymi w postaci bonu, opasek okiennych, płycin z dekoracją ornamentalną. Na szczególną uwagę zasługuje dekoracyjnie opracowany szczyt.

W pałacu zachowały się trzy żeliwne płyty kominkowe: dwie z datą 1674 (jedna przedstawia scenę uczyty, druga dekorację roślinną, jelenia i napis Friedrich Wilhelm Graf zu Stolberg) oraz trzecia z 2 poł. XIX w. z tarczą herbową Stolbergów.

Z pałacem sąsiaduje ciekawy zespół zabudowań dwornych oraz park krajobrazowy założony najprawdopodobniej w końcu XVIII wieku przez rodzinę Radolińskich. W Parku znajdują się obecnie trzy stawy oraz bogaty drzewostan, z czego najstarsze drzewa liczą blisko 200 lat.

Założenie pałacowe zostało wpisane do rejestru zabytków pod nr rej.: 1400/A z dnia 24.02.1973 r. (pałac) i nr rej.: 1671/A z dnia 23.12.1974 r. (park).

Obecnie w pałacu znajduje się siedziba Specjalnego Ośrodka Szkoło–Wychowawczego im. Janusza Korczaka.

Rysunek 14. Pałac w Borzęcizkach

Źródło: <http://kozminwlpk.pl/>

ZESPÓŁ DWORSKI W DĘBIOGÓRZE

Neobarokowy dwór wybudowany został w latach 1906-1909 przez ówczesnego właściciela wsi Ernesta Weissa. Budynek jest parterowy, wzniesiony na planie prostokąta z dwukondygnacyjnym ryzalitem na osi elewacji północnej i południowej, nakrytym wysokim, przełamany dachem mansardowym. Układ wnętrza w większości dwu- i półtaktowy, od południa dobudowana jest oranżeria i weranda z tarasem w poziomie I piętra. Od strony północnej znajduje się piętrowy ryzalit. Elewacja północna posiada zachowaną osiowość, natomiast południowa jest asymetryczna i wykazuje cechy secesji.

Pałac otacza park krajobrazowy wytyczony na początku XX wieku. W otoczeniu założenia znajdują się pozostałości po budynkach gospodarczych.

Założenie pałacowe zostało wpisane do rejestru zabytków pod nr rej.: 494/A z dnia 27.04.1988 r. (dwór) i nr rej.: 689/A z dnia 16.11.1993 r. (park).

Rysunek 15. Dwór w Dębogórze

Źródło: <http://www.polskiezabytki.pl/>

HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY KOŹMINA WIELKOPOLSKIEGO

Układ urbanistyczny został wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 776/Wlkp/A z dnia 12.02.2010 r. Szczegółowy opis założenia zamieszczony został w rozdziale 5.2.2. Krajobraz kulturowy w podrozdziale *Układy urbanistyczne*.

KOŚCIÓŁ PAR. PW. ŚW. WAWRZYŃCA W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM

Kościół wybudowany został w połowie XV wieku z funduszy Hińczy z Rogowa, ówczesnego właściciela miasta, najprawdopodobniej na miejscu starszej świątyni datowanej na XI lub XII wiek. Należy do jednych z najstarszych kościołów w Wielkopolsce. Wg tradycji został wzniesiony na miejscu dawnej świątyni pogańskiej, która datowana jest na X w. Początkowo murowany obiekt złożony był z ceglanego prezbiterium i jednonawowego korpusu, jednak w XVII wieku dobudowano do niego nawy boczne oraz wieże co spowodowało przekształcenie całej bryły kościoła, który zyskał od tamtej pory barokowe oblicze. Na początku XVII wieku dzięki środkom Katarzyny Rozdrażewskiej do prezbiterium dobudowana została kaplica, nazwana kaplicą Przyjemskich, za sprawą których nastąpiła rozbudowa kościoła. W latach 1680-83 kościół wyposażono w nowe sprzęty liturgiczne. Kolejne rozbudowy i modernizacje spodobały że świątynia zatraciła swój pierwotny średniowieczny wygląd na rzecz stylu barokowego.

Obiekt jest tynkowany, orientowany, trójnawowy, bazylikowy. Do trójprzęsłowego korpusu głównego zbliżonego do kwadratu przylega prostokątne, równe szerokością nawie głównej, trójprzęsłowe prezbiterium zamknięte trójbocznie. Od zachodu na osi korpusu wzniesiona jest kwadratowa wieża z kruchtą w przyziemi. Świątynia posiada nad nawą główną dach dwuspadowy, nad nawami bocznymi dachy pulpitarne, a nad prezbiterium dach wielopołaciowy. Cały kościół kryty jest dachówką ceramiczną, jedynie wydatny hełm wieży pokryty jest blachą.

Na uwagę zasługuje manierystyczny ołtarz główny pochodzący sprzed 1635 r., w którego polu głównym znajduje się późnogotycka rzeźbiona scena Zaśnięcia NMP z 1 ćw. XVI w.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków pod nr rej.: kl.IV-73/66/53 z dnia 30.10.1953 r.

Rysunek 16. Kościół pw. św. Wawrzyńca w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <http://www.polskiezabytki.pl/>

ZESPÓŁ KLASZTORNY BERNARDYNÓW

Kościół par. pw. św. Stanisława

Świątynia zbudowana została dla bernardynów sprowadzonych do miasta w 1628 r. z inicjatywy księdza Pawła Gajewskiego i wsparciu ówczesnych właścicieli miasta Stanisława Przyjemskiego i jego żony Anny z Czarnkowskich. Początkowo drewniana budowla została zastąpiona murowaną w latach 1648-1670, wybudowaną w stylu barokowym z wydłużonym prezbiterium zamkniętym trójbocznie i pięcioprzęsłowym korpusem nawowym. Razem z kościołem wzniesiono również krużganki dookoła południowego dziedzińca i wieżę bramną oraz prowadzono prace przy budowie klasztoru. W roku 1712 zwieńczono nawę główną górującą wieżą na sygnaturkę. W 1885 roku odnowiono wnętrze świątyni. Gruntowny remont kościół przeszedł następnie w latach 1967-1968, natomiast w latach 1989-1990 odmalowano prezbiterium i odnowiono krużganki. W 1992 wyremontowano zwieńczenia szczytów wystających ponad dach kościoła i wieżyczkę na sygnaturkę.

Świątynia posiada cechy stylistyczne charakterystyczne dla barokowych świątyń klasztornych. Nakryta jest wysokim dachem krytym dachówką ceramiczną, który nad nawą główną jest dwuspadowy, natomiast nad prezbiterium wielospadowy. Wieże kościoła kryte są blachą. Elewacja nawy jest tynkowana ze skromnymi detalami architektonicznymi w postaci profilowanych gzymsów, nisz i opasek okiennych. Szczyt dekorowany jest pilastrami. Nad

nieotynkowanym prezbiterium i nawą znajduje się sklepienie kolebkowe z lunetami, a w nawie wsparte na gurtach w kruchcie sklepienie krzyżowe. Świątynia posiada cenne, zwracające uwagę wyposażenie wnętrza pochodzące z 2 poł. XVII i 1 poł. XVIII w utrzymane w stylu barokowym i rokokowym.

Kościół wpisany został do rejestru zabytków pod nr rej.: kl.IV-885/34/60 z dnia 6.06.1960 r.

Rysunek 17. Kościół pw. Stanisława w zespole klasztornym w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://zabytek.pl/>

Budynek klasztorny

Budynek klasztoru złożony jest z trzech trzykondygnacyjnych skrzydeł, które w większości pozbawione są detalu architektonicznego na elewacjach. Cały obiekt posiada wysoki dach dwuspadowy kryty dachówką ceramiczną. We wnętrzu budynku zachowały się liczne sklepienia krzyżowe i kolebkowe. Dookoła klasztoru wybudowany został ceglany mur.

Po kasacie zakonu Bernardynów w 1818 r. przez władze pruskie, budynki klasztorne zaadaptowano stopniowo na więzienie. Od 1935 r. do II wojny światowej i ponownie od 1948 r. funkcjonował tutaj Zakład Poprawczy dla chłopców. W 2000 r. obiekt przekształcony został na Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy.

Budynek klasztorny wpisany został do rejestru zabytków pod nr rej.: kl.IV-885/36/60 z dnia 6.06.1960 r.

Rysunek 18. Budynek klasztorny w zespole klasztornym w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://zabytek.pl/>

KOŚCIÓŁ PW. ŚWIĘTEJ TRÓJCY W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM

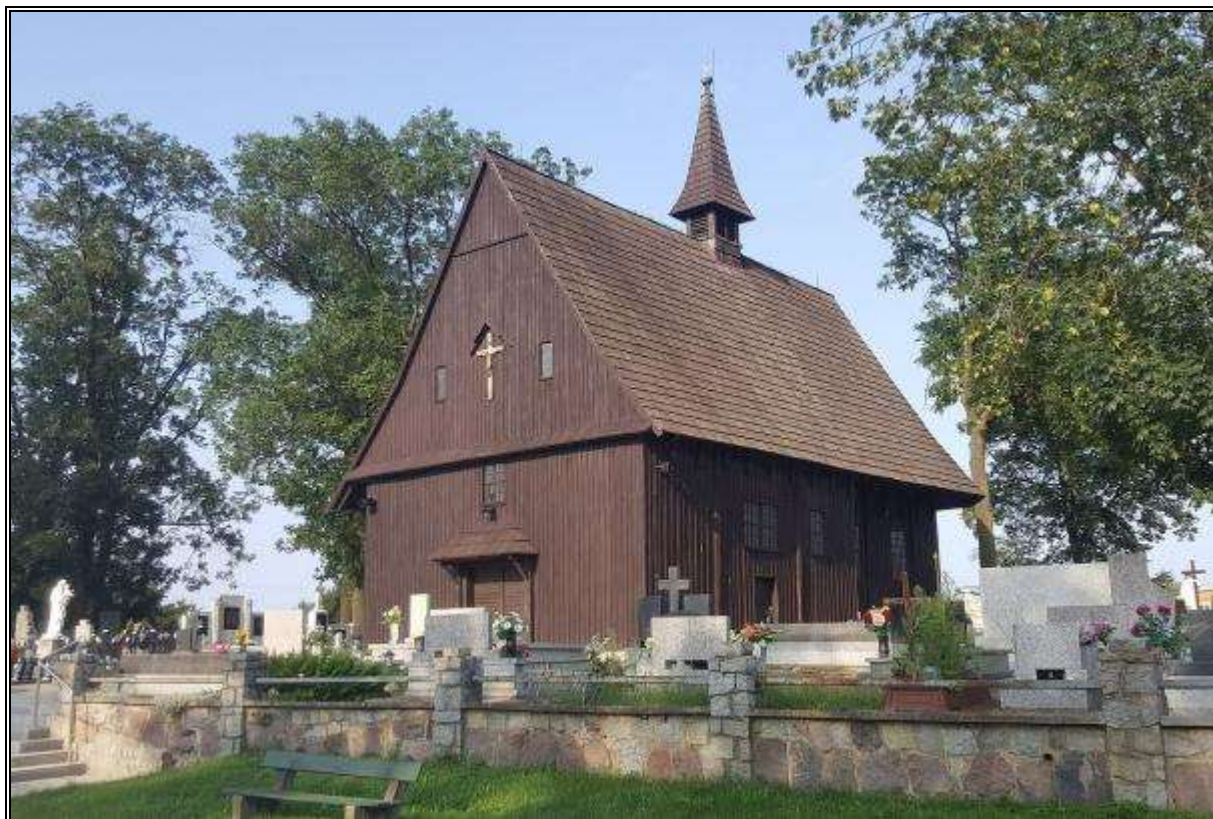
Świątynia wzniesiona została w roku 1570 poza obszarem miasta, jako kościół patronacki magistratu miasta Koźmina. Budynek rozbudowywany był w roku 1725 oraz modernizowany w 1830 i 1898 roku. Kościół jest obiektem jednonawowym, drewnianym o konstrukcji zrębowej, orientowanym, zbudowanym na rzucie prostokąta z węższym wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Świątynia jest oszalowana, z drewnianą wieżyczką na sygnaturkę nakrytą strzelistym dachem namiotowym. Korpus nawowy przykryty jest wspólnym, dwuspadowym dachem z wielopołaciowo zamkniętym fragmentem dachu na zakończeniu prezbiterium. Dach jest przedłużony w części północnej nad zakrystią. Całość kryta jest gontem.

We wnętrzu znajdują się barokowy ołtarz główny, pochodzący z 1720 r. na którym umieszczony jest obraz Świętej Trójcy z końca XVI w. i św. Barbary z XVII w. Po bokach umiejscowione są ołtarze boczne: późnorenesansowy z 1720 r. i barokowy z początku XVIII w.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków pod nr rej.: kl.IV-885/35/60 z dnia 6.06.1960 r.

Obecnie pełni funkcję kaplicy cmentarnej.

Rysunek 19. Kościół pw. św. Trójcy w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/>

ZAMEK W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM

Zamek usytuowany jest w bezpośrednim sąsiedztwie miasta Koźmina, prawdopodobnie w miejscu dawnego grodu obronnego. Najstarsze zachowane fragmenty zamku pochodzą z okresu 1358-1393, kiedy to właścicielem miasta był Bartosz Wezenborg z Odolanowa - kasztelan nakielski i wojewoda poznański. W latach 1419-1449 zamek przebudował kolejny właściciel - Mościc Przetpełkowiec. Następny właściciel miasta – Andrzej II Górka zainicjował kolejną przebudowę zamku w latach 60-tych XVI wieku, dzięki czemu obiekt zyskał styl renesansowy. W następnych wiekach zamek był modernizowany przez Przyjemskich i Sapiehów, czyli rodzin władających kolejno majątkiem koźmińskim. Ci drudzy urządzili w nim m.in. salkę teatralną. Od końca XVIII do połowy XIX wieku zamek był w posiadaniu rodzin niemieckich. W roku 1865 wykonano kolejny remont obiektu, po którym umieszczono w nim szkołę. Od roku 1918 mieściła się w nim szkoła ogrodnicza. Obecnie zamek stanowi siedzibę Zespołu Szkół Ponadpodstawowych oraz Muzeum Ziemi Koźmińskiej.

Rysunek 20. Zamek w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://zabytek.pl/>

Zamek powstał prawdopodobnie w III ćw. XIV wieku. Początkowo był on ceglany, posadowiony na planie krótkiego prostokąta, wzmocniony trzema skośnymi narożnymi przyporami oraz wieżą. Kolejne remonty oraz przebudowy spowodowały całkowity zanik pierwotnej bryły obiektu. Jedynym zachowanym elementem z tego okresu jest zlokalizowana w zachodnim narożniku północnego skrzydła wieża zamkowa.

Obecnie kompleks zamkowy składa się z trzech prostokątnych skrzydeł z otwartym dziedzińcem pośrodku od strony zachodniej. Trzykondygnacyjne skrzydła przykryte są wspólnym dachem wielopołaciowym, krytym dachówką ceramiczną. Wieża zwieńczona jest drewnianym hełmem krytym blachą. Elewacje udekorowane są XIX-wiecznymi elementami detalu architektonicznego o cechach klasycyzujących. Uwagę zwraca renesansowy portal wejściowy na wschodniej elewacji skrzydła zamku. Od strony południowej dobudowany jest dwukondygnacyjny budynek kryty dachem naczółkowym z użytkowym poddaszem, który połączony jest z południowym skrzydłem zamkowym za pomocą łącznika z arkadą u postawy.

Zamek wpisany jest do rejestru zabytków pod nr rej.: kl.IV-73/77/56 z dnia 24.05.1956 r.

PARK MIEJSKI W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM

Pierwszymi założeniami ogrodowymi na terenie dzisiejszego parku były ogrody związane z zamkiem. Podczas jego kolejnej przebudowy w 1860 r. władze pruskie nakazały wycięcie części drzew z ogrodów zamkowych. Zdeastrowane tereny przejęła w roku 1867 Szkoła Ogrodnicza mieszcząca się w zamku. Pozwoliło to na stworzenie niesamowitego ogrodu kwiatowego roślin letnich i bylin, ogrodu rózanego, winnic, tarasów, cieplarni oraz szkółki drzewek i krzewów. Następnie wraz z osuszeniem mokradeł rzeki Białki w połowie XIX w. powstał na północ od zamku zamknięty ogród proboszczowski przy kościele pw. Najświętszej Marii Panny i św. Wawrzyńca. Z okresu tego pochodzi zachowana do dzisiaj aleja grabowa licząca obecnie około 100 lat.

Rysunek 21. Park miejski w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://zabytek.pl/>

W roku 1940, w okresie II wojny światowej okupant niemiecki przekształcił te tereny finalnie w jeden park miejski. Głównym jego projektantem był inż. Józef Marciniak, ówczesny dyrektor Szkoły Ogrodniczej, który osadził główną oś widokową parku pomiędzy szpalerami grabowymi oraz sprowadził do niego wiele rzadkich drzew i krzewów, których część zachowała się do dnia dzisiejszego. W 1978 r. na jego terenie wybudowano kort do tenisa ziemnego. Obecnie park stanowi główny punkt wypoczynkowy i rekreacyjny mieszkańców miasta. Corocznie organizowanych jest tu wiele koncertów i okazjonalnych spotkań. Drzewostan jest bardzo zróżnicowany, zaewidencjonowano 65 różnych gatunków drzew i krzewów, z czego dominującymi gatunkami są dęby szypułkowe, dęby czerwone, klony pospolite i czerwone oraz klony jaworu.

Park został wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 75/Wlkp/A z dnia 23.01.2002 r.

DOM PRZY UL. BORECKIEJ 20 W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM

Budynek został wybudowany pod koniec XIX wieku przy ulicy Borkowskiej (ob. ul. Borecka) założonej w połowie XIX wieku prowadzącej z miasta kolacyjnego w kierunku dworca kolejowego. W drugiej połowie XIX wieku stanowiła ona główną ulicę reprezentacyjną miasta, przy której budowano nowe budynki o charakterze administracyjnym oraz podmiejskie wille mieszkalne. Niniejszy budynek jest właśnie świetnym przykładem jednej z nich w stylu eklektycznym. Obiekt jest murowany, parterowy, wybudowany na planie prostokąta ze szczytowym ryzalitem w części zachodniej. Posiada dwuspadowe dachy kryte dachówką ceramiczną z kafarkami w połaci. Budynek posiada bogato dekorowaną elewację frontową i szczyty w postaci boniowania, nadokienników, opasek okiennych i gzymsów z wykorzystaniem form klasycystycznych.

Obiekt został wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 623/A z dnia 16.07.1991 r.

Rysunek 22. Budynek przy ul. Boreckiej 20 w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://zabytek.pl/>

DOM PRZY UL. BORECKIEJ 22 W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM

Budynek wybudowano w roku 1929 przy ulicy Borkowskiej (ob. ul. Borecka) założonej w połowie XIX wieku prowadzącej z miasta kolacyjnego w kierunku dworca kolejowego. W drugiej połowie XIX wieku stanowiła ona główną ulicę reprezentacyjną miasta, przy której budowano nowe budynki o charakterze administracyjnym oraz podmiejskie wille mieszkalne. Niniejszy budynek jest właśnie świetnym przykładem jednej z nich w stylu eklektycznym z wyraźnymi inklinacjami formalnymi nawiązującymi do baroku. Obiekt jest murowany, dwukondygnacyjny, wybudowany na planie prostokąta z charakterystycznym ryzalitem na osi elewacji frontowej, poprzedzonym dużymi schodami wejściowymi. Budynek posiada dach czterospadowy, przykryty dachówką ceramiczną, oraz detale na elewacjach w postaci pilastrów opasek okiennych gzymsów z wykorzystaniem form klasycznych.

Obiekt został wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 625/A z dnia 16.07.1991 r.

Rysunek 23. Budynek przy ul. Boreckiej 22 w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://zabytek.pl/>

DOM PRZY UL. KROTOSZYŃSKIEJ 8 W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM

Budynek wybudowano na przełomie XVIII i XIX wieku przy ulicy Krotoszyńskiej, od strony północnej w oparciu o zachowane pozostałości muru miejskiego (szyja bramna) otaczającego miasto lokacyjne. Wzniesiony zaraz przy południowym wjeździe do miasta od strony przedmieścia wrocławskiego. Obiekt posiada ścięty północno-wschodni narożnik, najprawdopodobniej na skutek regulacji układu komunikacyjnego w XIX wieku. Ściany frontowe budynku wykonane są w konstrukcji szkieletowej z drewnianymi oszalowanymi deskami. Obiekt jest parterowy z wysokim dachem dwuspadowym przykrytym zakładkową dachówką betonową, a w części ogrodowej dachówka ceramiczną karpiówką.

Obiekt został wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 487/A z dnia 4.02.1969 r.

Rysunek 24. Budynek przy ul. Krotoszyńskiej 8 w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://zabytek.pl/>

DOM PRZY UL. STARY RYNEK 1 W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM

Budynek wybudowano w pierwszej połowie XIX wieku w północnej pierzei Starego Rynku. Obiekt jest okazałą dwukondygnacyjną klasycystyczną kamienicą mieszkalną z rozległą oficyną wybudowaną na planie prostokąta z dachem nakrytym dachówką. Posiada charakterystyczny dla obiektów klasycystycznych skromny detal architektoniczny elewacji z nadokiennikami i gzymsami, a także dwutraktowy układ wnętrza z sienią przelotową na osi.

Obiekt został wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 485/A z dnia 4.02.1969 r.

Rysunek 25. Budynek przy ul. Stary Rynek 1 w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://zabytek.pl/>

DOM PRZY UL. STARY RYNEK 19 W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM

Budynek wybudowano w pierwszej połowie XIX wieku w narożniku zachodniej pierzei Starego Rynku w okresie intensywnych procesów urbanizacyjnych i modernizacyjnych w obrębie miasta lokacyjnego. Obiekt jest dwukondygnacyjną klasycystyczną kamienicą mieszkalną wybudowaną na planie prostokąta z dachem naczółkowym nakrytym dachówką. Posiada charakterystyczny dla obiektów klasycystycznych detal architektoniczny elewacji w postaci pilastrów, gzymsów, nadokienników i opasek okiennych oraz dwutraktowy układ wnętrza z sienią przelotową na osi.

Obiekt został wpisany do rejestru zabytków pod nr rej 486/A z dnia 4.02.1969 r.

Rysunek 26. Budynek przy ul. Stary Rynek 19 w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://zabytek.pl/>

ZESPÓŁ PAŁACOWY W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM PRZY UL. LIPOWEJ 5

Zespół Pałacowy położony jest w południowej części miasta. I został wybudowany w drugiej połowie XIX w. na terenie dawnego majątku Lipowiec, obecnie części Koźmina, należącego ówczesnie do rodziny Kalkreuth, a w latach 1845 - 1887 do Zygmunta Graetza. Ten najprawdopodobniej przebudował pałac i założył otaczający go park krajobrazowy. W 1904 roku majątek przejęła pruska Komisja Kolonizacyjna i przekazała go wraz z przyległym parkiem Niemieckiemu Towarzystwu Szkół Rolniczych, które w 1908 roku otworzyło w pałacu Rolniczą Szkołę Zimową. W 1919 roku pałac przekazano Wielkopolskiej Izbie Rolniczej, która z kolei założyła w obiekcie Szkołę Rolniczą. Funkcjonowała ona do 1934 roku, po czym obiekt przez następne 2 lata nie był użytkowany. Od roku 1937 do czasu II wojny światowej w pałacu umieszczona była filia Zakładu Poprawczego z Koźmina. Przez okres wojny w budynku Niemcy umieścili organizacje hitlerowskie oraz dom dziecka. Po jej zakończeniu w 1945 roku pałac przejął początkowo Urząd Bezpieczeństwa, a następnie Ministerstwo Sprawiedliwości, które w 1948 roku otworzyło w obiekcie filię Zakładu Poprawczego dla Dziewcząt. W latach 1958 - 1986 w pałacu funkcjonował internat męski Technikum Rachunkowości Rolnej. W latach 1986-1987 budynek przeszedł remont i został

zaadaptowany na Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury. W roku 1999 został on sprzedany Bałtyckiej Wyższej Szkole Humanistycznej w Koszalinie. Od 2008 roku pałac znajduje się w rękach prywatnych i obecnie stanowi Centrum Biznesowo-Spotkaniowe.

Pałac wybudowany jest z cegły na planie prostokąta z charakterystyczną wieżą w południowej części nakrytej wysokim dachem namiotowym. Jest to budynek dwukondygnacyjny, częściowo podpiwniczony wzniesiony w stylu eklektycznym z formami cech klasycystycznych i barokowych, wykazujących neorenesansowe cechy stylistyczne detali na elewacjach oraz sposobie ukształtowania bryły. Na osi frontowej umieszczony jest wydatny ganek przejazdowy z tarasem. Elewacje wschodnia i zachodnia udekorowane są szczytami na osi o formach manierystycznych. Pałac nakryty jest dachem dwuspadowym o niewielkim koncie nachylenia połaci, przykrytym blachą.

Rysunek 27. Pałac w Koźminie Wielkopolskim przy ul. Lipowej 5

Źródło: <https://zabytek.pl/>

Wokół niego rozpościera się założony w drugiej połowie XIX wieku park krajobrazowy o powierzchni około 2,2 ha z przedłużeniem w stronę wschodnią. Pierwotny układ nie

zachował się do naszych czasów ze względu na podział parku w 1905 roku pomiędzy szkołę niemiecką, a bractwo kurkowe. Obecny układ jest symetrycznym układem alei spacerowych z polanami wokół pałacu. Drzewostan tworzony jest przez m.in. dęby szypułkowe, lipy drobnolistne oraz graby pospolite i jesiony wyniosłe.

Założenie parkowe wpisane jest do rejestru zabytków pod nr rej.: 418/1672/A z dnia 23.12.1974 r.

Rysunek 28. Park krajobrazowy w Koźminie Wielkopolskim przy ul. Lipowej 5

Źródło: <https://zabytek.pl/>

WIATRAK KOŹLAK W KOŹMINIE WIELKOPOLSKIM

Wzniesiony został w roku 1868 dla Jana Stryburskiego, a później użytkowany był wiele lat przez rodzinę Jankowskich. Drewniany wiatrak stanowi cenny zabytek techniki, który jako jedyny, spośród licznie wykorzystywanych w przeszłości wiatraków wytwarzających mąkę, przetrwał do naszych czasów.

Wpisany został do rejestru zabytków pod nr rej.: 340/A z dnia 6.04.1981 roku.

Rysunek 29. Wiatrak koźlak w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <https://zabytek.pl/>

**KOŚCIÓŁ PAR. PW. WNIEBOWZIECIA NMP W MOKRONOSIE WRAZ Z OGRODZENIEM Z BRAMĄ ORAZ
CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM**

Wybudowany w latach 1880-1894 na miejscu pierwotnej drewnianej świątyni z początku XV wieku, która uległa pożarowi oraz późniejszego też drewnianego kościoła powstałego w 1. połowie XVII wieku, który również strawił pożar.

Kościół wybudowany jest w stylu neogotyckim z nawą w kształcie krzyża greckiego i kasetonowym drewnianym stropem. Jest to obiekt murowany z cegły, na planie nieregularnego krzyża z wyższą nawą główną i niższym transeptem oraz węższym niż korpus nawowy prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Od zachodu znajduje się wysoka wieża o czterech kondygnacjach zwieńczona strzelistym dachem namiotowym. Korpus

nawowy obiekt przykryty jest dachem dwuspadowym, a nad prezbiterium dachem wielopołaciowym.

We wnętrzu świątyni znajduje się ołtarz główny z obrazem przedstawiający Wniebowzięcie NMP - patronki parafii oraz dwa ołtarze boczne. Na przedniej ścianie nawy głównej, nad prezbiterium na belce tęczowej znajduje się krucyfiks pochodzący z XVI/XVII wieku.

Obiekt otoczony jest zabytkowym ogrodzeniem z bramą. Na północ od świątyni znajduje się cmentarz przykościelny.

Kościół wraz z ogrodzeniem i cmentarzem wpisany został do rejestru zabytków pod nr rej.: 346/Wlkp/A z dnia 19.06.2006 r.

Rysunek 30. Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Mokronosie

Źródło: <https://zabytek.pl/>

CMENTARZ ŻYDOWSKI W ORLI

Założony został w końcu XVIII wieku przez gminę żydowską na terenie podarowanym gminie przez dziedzica dóbr koźmińskich Kazimierza Nestora Sapiechę. W okresie II wojny światowej zdewastowany przez Niemców. W latach 90-tych XX wieku teren cmentarza został uporządkowany i otoczony metalowym ogrodzeniem. Obecnie zajmuje zbliżony do kwadratu obszar o powierzchni około 0,5 ha. Położony jest około 300 metrów za wschodnią granicą miasta Koźmina wzdłuż ulicy Wierzbowej, w pobliżu Lasku Orlińskiego (dawnej zwanego „Koszewiec”). Na cmentarzu zachowało się około 450 zabytkowych kamiennych macew,

które w większości ustawione są w wytyczonych rzędach stanowiących pierwotny układ cmentarza. Część z nich zachowała dawną numerację. Najstarsze tablice pochodzą z początku XIX wieku. Obszar cmentarza porasta starodrzew.

Wpisany został do rejestru zabytków pod nr rej.: 838/Wlkp/A z dnia 18.05.2011 roku.

Rysunek 31. Cmentarz żydowski w Orli

Źródło: <https://zabytek.pl/>

PAŁAC W ORLI

Dwukondygnacyjny budynek wybudowany został w roku 1894 w stylu eklektycznym o neorenesansowych cechach stylistycznych architektonicznego wystroju elewacji. Jest to obiekt murowany, złożony z prostokątnego korpusu trzech poprzecznie ustawionych traktach z reprezentacyjną sienią i klatką schodową w trakcie środkowym. We frontowych narożnikach umiejscowione są dwie wieżyczki alkierzowe na planie koła, które częściowo wtapiają się w fasadę. Na osiach elewacji północnej i południowej znajdują się pseudo ryzality. Poszycie dachowe budynku stanowi dach wielopołaciowy kryty dachówką ceramiczną. Wieżyczki zwieńczone są strzelistymi hełmami przykrytymi łupkiem. Wokół zabytku rozpościera się park krajobrazowy.

Pałac wpisany został do rejestru zabytków pod nr rej.: 494/A z dnia 20.10.1987 roku.

Rysunek 32. Pałac w Orli

Źródło: <http://kozminwlpk.pl>

PAŁAC W PSIM POLU

Wybudowany został na przełomie XIX i XX wieku w stylu eklektycznym na osi podłużnego podwórza folwarcznego z zabudowaniami gospodarczymi z inicjatywy Stolberga von Wenigerode z Borzęciczek. Jest to obiekt trzykondygnacyjny na rzucie zbliżonym do prostokąta o nieregularnie ukształtowanej bryle w formie narożnych, wieżowych ryzalitów. Poszycie dachowe zabytku stanowi płaski dach z fasadami o neogotyckiej dekoracji opartej na wzorach angielskich z tynkowanym boniowaniem i charakterystycznymi blankami w zwieńczeniu elewacji. Pośrodku elewacji frontowej umiejscowiony jest wgłębny ganek kolumnowy w stylu „tudorowskim” i niską wieżą. Wystrój wnętrza obiektu zachował wiele elementów w stylu gotyckim i renesansowym.

Pałac wpisany został do rejestru zabytków pod nr rej.: 472 z dnia 16.01.1984 roku.

Rysunek 33. Pałac w Psim Polu

Źródło: <http://www.polskiezabytki.pl/>

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. ROZALII W SERAFINOWIE

Został wybudowany ze składek wiernych z Mokronosa w latach 1707-1708 jako kościół filialny parafii pw. NMP w Mokronosie. Był wielokrotnie przebudowywany i remontowany m.in. w roku 1884 i 1902. W roku 1904 wymieniono pokrycie dachowe z gontu na dachówkę marsylską. W roku 1964-1965 podwyższono dach i dokonano konserwacji wnętrza. Na początku XXI wieku w latach 2007-2008 przeprowadzono gruntowny remont wnętrza. Położono wtedy nową podłogę i odrestaurowano ołtarze, ławki i żyrandol.

Jest to drewniana, oszalowana świątynia o konstrukcji zrębowej, wzniesiona na rzucie prostokąta z węższym, niższym i wielobocznie zamkniętym prezbiterium oraz z jedną nawą główną. Korpus kościoła nakryty jest dachem dwuspadowym a prezbiterium wielospadowym, nad którym znajduje się drewniana wieżyczka na sygnaturkę pochodząca z XIX w. W części północnej do prezbiterium dobudowana jest nieduża zakrystia. Na kalenicy od strony zachodniej znajduje się chorągiewka z datą 1708 r.

We wnętrzu znajduje się barokowy ołtarz główny z I poł. XVIII w. oraz dwa ołtarze boczne po bokach, lewy pochodzący z początku XVIII wieku w stylu późnorenesansowym oraz prawy pochodzący z II poł. XVIII w.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków pod nr rej.: kl.IV-885/40/60 z dnia 6.06.1960 r.

Rysunek 34. Kościół pw. św. Rozalii w Serafinowie

Źródło: <http://www.polskiezabytki.pl/>

DWÓR W STANIEWIE

Dwór wybudowany został w połowie XIX wieku w stylu klasycystycznym. W XIX w. rozbudowano go o duże skrzydło północne z neorenesansowymi formami stylistycznymi widocznymi w wystroju elewacji i w ukształtowaniu bryły (wieży). Częściowo również rozbudowano i przekształcono budynek główny, nadając jego szczytom formy neorenesansowe. Obiekt jest budynkiem parterowym z dwukondygnacyjnymi ryzalitami na osi i trzykondygnacyjnym skrzydłem północnym. Poszycie dachowe stanowi dach wielospadowy kryty dachówką ceramiczną. Od strony południowej do budynku dworu dobudowana jest przeszklona oranżeria. Budynek znajduje się po wschodniej stronie podwórza folwarcznego. Jest oddzielony drogą od parku znajdującego się po jej drugiej stronie.

Dwór wpisany jest do rejestru zabytków pod nr rej.: 498 z dnia 27.04.1988 r.

Rysunek 35. Dwór w Staniewie

Źródło: <http://www.polskiezabytki.pl/>

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń

Zachowane obiekty zabytkowe na terenie gminy Koźmin Wielkopolski są zróżnicowane pod względem architektonicznym, a także pod względem sposobu użytkowania i stanu zachowania. Analiza stanu dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony na terenie gminy doprowadziła do rozpoznania następujących czynników determinujących jej dalszy rozwój.

W tabeli poniżej zestawiono mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia. Zdiagnozowane mocne strony oraz szanse dają możliwość dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu z uwzględnieniem wartości historycznych i kulturowych tego obszaru. Należy jednak zwrócić uwagę na występujące nadal słabe strony w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także na potencjalne zagrożenia, które mogą powodować negatywne skutki dla ochrony obiektów i obszarów zabytkowych zlokalizowanych w granicach gminy Koźmin Wielkopolski.

Tabela 9. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Koźmin Wielkopolski

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Zachowane obiekty architektury m.in. dworskiej, pałacowej, mieszkaniowej sakralnej i kultu religijnego na terenie gminy; • Bogate dziedzictwo niematerialne, na które składa się kultura ludowa regionu Koźmińskiego oraz historia Koźmina Wielkopolskiego i pobliskich miejscowości; • Kultywowanie dziedzictwa niematerialnego regionu poprzez podtrzymywanie tradycyjnych zwyczajów i folkloru (m.in. funkcjonowanie wielu ludowych grup i sekcji oraz zespołów artystyczno-muzycznych); • Występowanie stanowisk archeologicznych; • Organizacja wydarzeń kulturalnych umożliwiających promowanie tradycji regionu; • Uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w gminnych dokumentach strategicznych i planistycznych; • Funkcjonujące instytucje kultury na terenie gminy; • Aktywny udział organizacji pozarządowych w życiu kulturowym gminy; • Promocja historii i dziedzictwa kulturowego na stronie internetowej gminy, • Bogate zasoby przyrodnicze i duży potencjał turystyczno – rekreacyjny. 	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie obiektów zabytkowych, które wymagają renowacji; • Konkurencja turystyczna ze strony gmin sąsiednich; • Niewystarczające środki w budżecie gminy na renowację zabytkowych obiektów; • Niewystarczająca baza turystyczna i gastronomiczna, • Niewystarczająca promocja gminy.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Rosnąca świadomość mieszkańców nt. znaczenia krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych jako produktu turystycznego; • Wzrost roli mediów w popularyzowaniu tematów historycznych oraz tematów dotyczących zabytków i ich ochrony; • Możliwość rewaloryzacji znaczącej części obiektów zabytkowych z wykorzystaniem środków krajowych i dotacji unijnych; • Możliwość pozyskania dotacji na prace konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł; • Kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • Prowadzenie dalszych badań archeologicznych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ryzyko wystąpienia negatywnych zdarzeń losowych mogących uszkodzić lub zniszczyć obiekty zabytkowe; • Brak możliwości podjęcia prac remontowo – konserwatorskich przy obiektach stanowiących dziedzictwo kulturalne będących własnością prywatną; • Trudności w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, głównie przez prywatnych właścicieli; • Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzenie elementów nowej zabudowy nienawiązujących do historycznego charakteru gminy, • Samowolne działania na zabytkach.

Źródło: Opracowanie własne

6.1 Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne niewpisane do rejestru zabytków, ujawnione głównie podczas badań AZP, stanowią podstawową i najliczniejszą grupę, która składa się na archeologiczne dziedzictwo kulturowe. Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Najistotniejszymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim prace rolnicze oraz inwestycje budowlane. Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych m.in. osad, cmentarzysk płaskich, zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Wiąże się to z nieświadomością mieszkańców nt. istnienia i wartości znalezisk archeologicznych. Wiele z nich jest nieświadomie niszczone lub nie są one w ogóle zgłaszane. Zachowanie takie powoduje nieodwracalne uszczuplenie zasobów dziedzictwa archeologicznego. Zagrożeniem dla stanowisk jest również niekontrolowana eksploatacja piasku, kopanie dołów na śmieci oraz niekontrolowana eksploatacja torfów i gytii wypełniających starorzecze. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. „poszukiwaczy skarbów”.

Zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych na terenie gminy Koźmin Wielkopolski są przede wszystkim inwestycje związane z zabudowywaniem i zagospodarowywaniem terenu, wymagające prowadzenia prac ziemnych. Do grupy tego typu inwestycji planowanych do realizacji w najbliższych latach (zgodnie z Wieloletnią Prognozą Finansową Gminy) należy zaliczyć następujące zadania:

- Budowa ul. Towarowa Nr 761599 w Koźminie Wlkp.,
- Przebudowa drogi ul. Czypickiego w miejscowości Koźmin Wlkp. – Poprawa infrastruktury drogowej.

Do najważniejszych zadań związanych z ochroną zabytków archeologicznych należy podejmowanie działań związanych z zapobieganiem zniszczeń stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych. Prowadzenie monitoringu stanu zachowania stanowisk archeologicznych, kontrolowanie przebiegu inwestycji w strefach ochrony stanowisk archeologicznych wyznaczonej w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, popularyzacja zasad ochrony zabytków oraz znaczenia i atrakcyjności archeologicznego dziedzictwa kulturowego wśród społeczności lokalnej to przykłady działań, jakie należy wdrażać w celu ochrony zabytków archeologicznych.

Gmina może włączyć się w ochronę zabytków archeologicznych m.in. poprzez edukację mieszkańców na temat wartości znalezisk archeologicznych i potrzeby ich zachowania, a także określając zasady ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych niezbędne jest uzgadnianie oraz wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich zawartych w opiniach i decyzjach określonych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami

Po przeprowadzeniu analizy, określono priorytety realizacji *Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2021-2024*. Celem podjęcia wieloletnich i kompleksowych działań jest poprawa stanu obiektów zabytkowych, ale także ochrona dziedzictwa kulturowego i budowanie tożsamości regionalnej, jak również promowanie dotychczasowego dorobku lokalnej społeczności wśród mieszkańców gminy i turystów.

W ramach przedmiotowego Programu wyznaczono następujące priorytety:

- **Priorytet I.** Ochrona dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego,
- **Priorytet II.** Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego,
- **Priorytet III.** Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

W ramach wymienionych priorytetów wytyczono kierunki działań i na tej podstawie wytyczono poszczególne zadania do realizacji.

Tabela 10. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Koźmin Wielkopolski – priorytet I

PRIORYTET I. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO –GOSPODARCZEGO		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie prac remontowo – konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków, • Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych do nowych funkcji, • Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy), • Rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji, • Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie gminnych zabytków ruchomych itp.), • Podjęcie uchwały dot. możliwości udzielania dotacji na prace przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków na podstawie art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. 	2021-2024
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, dawnych parkach dworskich itp., • Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych, • Umieszczanie tablic informacyjnych na zabytkach. 	2021-2024
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, skansenów i innych instytucji kultury, • Szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną, • Wspieranie utrzymania na rynku prac zanikających rzemiosł i zawodów, • Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach. 	2021-2024
Ochrona zabytków w przypadku wystąpienia zagrożenia	<ul style="list-style-type: none"> • Coroczna aktualizacja planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego 	2021-2024

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 11. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Koźmin Wielkopolski – priorytet II

PRIORYTET II. OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków), Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, Wdrażanie zapisów gminnych/ lokalnych programów rewitalizacji w realizacji zagospodarowania przestrzennego (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego). 	2021-2024
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> Wystąpienie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych (m.in. układów urbanistycznych i ruralistycznych); Opracowanie Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych dla Gminy Koźmin Wielkopolski. 	2021-2024

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 12. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Koźmin Wielkopolski – priorytet III

PRIORYTET III. BADANIE I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> Udostępnienie informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy, Opracowanie mapy zabytków znajdujących się na terenie gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego. 	2021-2024
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego, Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich, Wspieranie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć. 	2021-2024
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym	<ul style="list-style-type: none"> Weryfikacja obiektów wpisanych do rejestru zabytków, i wojewódzkiej ewidencji zabytków pod kątem zgodności ze stanem faktycznym, Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów wpisanych do ewidencji zabytków. 	2021-2024
Promocja regionalnego	<ul style="list-style-type: none"> Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej 	2021-2024

PRIORYTET III. BADANIE I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	(m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego, <ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej. 	

Źródło: Opracowanie własne

Zadania określone przez Gminę Koźmin Wielkopolski planowane są do realizacji w sposób ciągły w okresie obowiązywania Programu, tj. w latach 2021-2024. Będą one finansowane głównie ze środków własnych właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych – w większości osób prywatnych oraz budżetu Gminy, a w miarę możliwości uzyskania wsparcia z zewnątrz, również ze środków zewnętrznych, w tym funduszy europejskich.

Do sprecyzowanych działań Gminy na lata 2021-2024 w zakresie opieki nad zabytkami należą:

— Odbudowa oranżerii – termin: 2021-2022, koszt: 300 000,00 zł.

Ponadto Gminna planuje również w kolejnych latach naprawę nawierzchni alejek (naprawa ubytków w alejkach) w zabytkowych Parku Miejskim oraz sporządzenie Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych dla Gminy Koźmin Wielkopolski, obejmującej karty stanowisk archeologicznych, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U.2021 poz. 56).

Brak jest natomiast dokładnych informacji w sprawie zaplanowanych do realizacji zadań z zakresu prowadzenia prac remontowo – konserwatorskich oraz prowadzenia bieżących prac porządkowych przy zabytkach i zabytkowych zespołach zieleni, które nie należą do Gminy Koźmin Wielkopolski.

Na stronie Gminy planuje się dalej udostępniać niezbędne informacje dotyczące zabytków celem poszerzania wiedzy w zakresie historii i dziedzictwa kulturowego.

Gmina Koźmin Wielkopolski posiada uchwalony Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2017-2023, w którego zapisach jest wskazane, że zabytki architektury stanowią duży potencjał rozwojowy. By w pełni wykorzystać możliwości obszaru w zakresie turystyki, niezbędne jest poszerzenie oferty dla osób przyjezdnych, na przykład polepszyć standard infrastruktury turystycznej oraz promować historię obszaru. Ponadto jednym z projektów zaplanowanych w LPR jest: Rewitalizacja Starego Rynku,

w ramach którego przewiduje się wymianę nawierzchni ulic, chodników i placów, remont elewacji kamienic oraz nowe elementy architektoniczne na rynku.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w niniejszym Programie będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością Gminy Koźmin Wielkopolski, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- b) **instrumentów finansowych** – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością Gminy Koźmin Wielkopolski, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- c) **instrumentów koordynacji** – obejmujących między innymi realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- d) **instrumentów społecznych** – obejmujących m.in. działania edukacyjne i promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- e) **instrumentów kontrolnych** – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przedstawiony Radzie Miejskiej w Koźminie Wielkopolskim, w celu przyjęcia go uchwałą (zgodnie z pkt 3 art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Program opracowywany jest na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Burmistrz jest odpowiedzialny za sporządzanie co dwa lata sprawozdań z realizacji zadań Programu i przedstawienie ich Radzie Miejskiej w Koźmin Wielkopolskim.

Głównym odbiorcą niniejszego Programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników

obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców gminy Koźmin Wielkopolski. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad nimi oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

W poniższej tabeli przedstawiono przykładowe kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu.

Tabela 13. Kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu

Nazwa priorytetu	Wskaźniki
<p>PRIORYTET I Ochrona dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Poziom wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami; • Wartość finansowa wykonanych prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach; • Liczba obiektów, w obrębie których przeprowadzono prace remontowo-konserwatorskie; • Wartość pozyskanych środków z źródeł zewnętrznych; • Powierzchnia, na której dokonano rewaloryzacji; • Koszty bieżących prac porządkowych; • Liczba zabezpieczonych obiektów przed pożarem, zniszczeniem lub kradzieżą; • Ilość zamieszczonych nowych tablic informacyjnych na zabytkach; • Liczba wspartych muzeów regionalnych, skansenów i innych instytucji kultury; • Liczba przeszkolonych osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną; • Ilość wspartych gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę oparte na miejscowych tradycjach.
<p>PRIORYTET II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które zostały sporządzone przez Gminę Koźmin Wielkopolski; • Liczba zrealizowanych zapisów z lokalnego programu rewitalizacji w realizacji zagospodarowania przestrzennego; • Liczba nowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków.
<p>PRIORYTET III Priorytet III. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych; • Liczba przeprowadzonych dodatkowych zajęć szkolnych o tematyce historycznej i kulturowej; • Liczba opracowanych, wydanych publikacji (w tym folderów promocyjnych); • Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej; • Liczba obiektów wpisanych i wykreślonych z rejestru zabytków i/lub wojewódzkiej ewidencji zabytków;

Źródło: Opracowanie własne

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Art. 71 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mówi, iż *w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Ponadto sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.*

Zgodnie z art. 73 ustawy podmioty będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające zabytek w trwałym zarządzie albo będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, mogą ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Z kolei zgodnie z art. 74 ustawy dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:

- 1) ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest ten minister;
- 2) wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa jest udzielana ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z art. 81 w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Poniżej przedstawiono możliwe źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych. Zasadne jest sprawdzenie możliwości ubiegania się o wsparcie w instytucjach każdorazowo przed złożeniem wniosku o dotację.

Istnieje możliwość finansowania zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami z następujących źródeł:

- Rady Miejska (budżet Gminy Koźmin Wielkopolski);
- Rady Powiatu (budżet powiatu);
- Sejmiku Województwa (budżet województwa);
- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda);
- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego) oraz innych ministrów – MKiDN każdego roku realizuje programy, w ramach których finansowane są projekty dotyczące ochrony zabytków, np. Program Ochrona zabytków, Ochrona zabytków archeologicznych;
- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Środków Unii Europejskiej i innych środków pomocowych (m.in. PROW na lata 2014-2020 i 2021-2027 oraz RPO na lata 2014-2020 i 2021-2027);
- Funduszu Kościelnego w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

11. Załączniki

Załącznik 1. Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Koźmin Wielkopolski ujętych w gminnej ewidencji zabytków

Załącznik 1. Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Koźmin Wielkopolski ujętych w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
1	Borzęcice	21	dom	
2	Borzęcice	26	dom	
3	Borzęcice	35	dom	
4	Borzęcice	przy nr 81	figura Chrystusa zmartwychwstałego	
5	Borzęcice	94	dom ob. nieużytkowany	
6	Borzęcice	136	szkoła podstawowa im. Stanisława Mikołajczyka	
7	Borzęcice	144	dom	
8	Borzęcice		figura Chrystusa Nauczającego	
9	Borzęciczki	1	kościół parafialny pw. św. Marcina Biskupa	kl.IV-885/33/60 z 6.06.1960
10	Borzęciczki	1	kostnica	
11	Borzęciczki	1	aleja kasztanowcowa	
12	Borzęciczki	1	plebania	
13	Borzęciczki	1	obora w zagrodzie plebańskiej	
14	Borzęciczki	1	stodoła w zagrodzie plebańskiej	
15	Borzęciczki	1	sala parafialna	
16	Borzęciczki	3	karczma /zajazd/ ob. budynek mieszkalny	
17	Borzęciczki	3	wozownia i stajnie	
18	Borzęciczki	4	szkoła katolicka ob. budynek mieszkalny	
19	Borzęciczki	5	poczta ob. budynek mieszkalny	
20	Borzęciczki	5	budynek gospodarczy	
21	Borzęciczki	9	biura zarządcy majątku ob. szkoła	
22	Borzęciczki	10	wozownia z domem woźnicy	
23	Borzęciczki	11	pałac ob. ośrodek szkolno - wychowawczy	1400/A z 24.02.1973
24	Borzęciczki	11	park pałacowy	1671/A z 23.12.1974

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
25	Borzęciczki	11	brama wjazdowa na teren zespołu pałacowo - parkowego	
26	Borzęciczki	11	brama wjazdowa na teren zespołu pałacowo - parkowego	
27	Borzęciczki	12	dom ogrodnika pałacowego	
28	Borzęciczki	13	dom służby pałacowej ob. budynek mieszkalny	
29	Borzęciczki	13	stajnie koni wyjazdowych ob. budynek gospodarczy	
30	Borzęciczki	14	dom stangreta ob. budynek mieszkalny	
31	Borzęciczki	14	prądnica pałacowa ob. budynek gospodarczy	
32	Borzęciczki	15	dom służby pałacowej ob. budynek zespołu szkolno - przedszkolnego	
33	Borzęciczki	29	dom rządcy ob. budynek mieszkalny	
34	Borzęciczki	43	dom pracowników folwarcznych ob. budynek mieszkalny	
35	Borzęciczki	45	dom pracowników folwarcznych ob. budynek mieszkalny	
36	Borzęciczki	46	dom pracowników folwarcznych ob. budynek mieszkalny	
37	Borzęciczki	47	szkoła ewangelicka, później katolicka ob. budynek mieszkalny	
38	Borzęciczki		obora z częścią mieszkalną ob.	
39	Borzęciczki		obora i stajnie ob. magazyn	
40	Borzęciczki		siłownia ob. magazyn	
41	Borzęciczki		spichlerz ob. magazyn	
42	Cegielnia	5	budynek mieszkalny	
43	Cegielnia	7	obora	
44	Cegielnia		kapliczka przydrożna z figurą św. Wawrzyńca	
45	Czarny Sad	12	dom	
46	Czarny Sad	14	dom	
47	Czarny Sad	15a	kuźnia	
48	Czarny Sad	15a	obora	
49	Czarny Sad	15	figura Matki Boskiej	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
50	Czarny Sad	15	pozostałości parku	
51	Czarny Sad	21	sześciorak ob. dom	
52	Dębogóra	2	kuźnia ob. dom	
53	Dębogóra	7	czworak ob. dom	
54	Dębogóra	12a	obora	
55	Dębogóra	14	dwór	494/A z 27.04.1988
56	Dębogóra	14	pozostałości ogrodzenia dworskiego	
57	Dębogóra	14	park krajobrazowy	689/A z 16.11.1993
58	Dębogóra	14	spichlerz	
59	Dębówiec	1	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
60	Dębówiec	2	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
61	Dębówiec		spichlerz ob. magazyn	
62	Dębówiec		stodoła i stajnie	
63	Dębówiec		stodoła nr 2	
64	Gałązki	19	budynek mieszkalny	
65	Gałązki	27	dwór	
66	Gałązki	27	park dworski	
67	Gałązki	45	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
68	Gałązki	49	budynek dróżnika kolejowego ob. budynek mieszkalny	
69	Gałązki		budynek stacji kolejowej	
70	Gałązki		magazyn stacji kolejowej	
71	Gościejew	1	budynek szkoły ob. przedszkole	
72	Gościejew	1	budynek gospodarczy przy szkole	
73	Gościejew	2	obora ob. obora z częścią mieszkalną	
74	Gościejew	2	obora	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
75	Gościejew	6	spichlerz dworski	
76	Gościejew	6	kurnik ob. budynek mieszkalny	
77	Gościejew	6	obora dworska	
78	Gościejew	6	obora (narzędziownia)	
79	Gościejew	12	dom dróżnika kolejowego ob. budynek mieszkalny	
80	Gościejew	13	budynek mieszkalny	
81	Gościejew		figura przydrożna Chrystusa	
82	Gościejew		kapliczka przydrożna	
83	Gościejew		park dworski	
84	Gościejew	2	dom ogrodnika ob. budynek mieszkalny	
85	Góreczki	4	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
86	Góreczki	4	budynek gospodarczy	
87	Góreczki	5	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
88	Góreczki	6	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
89	Góreczki	8	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
90	Góreczki	9	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
91	Góreczki		pałac	
92	Góreczki		park dworski	
93	Góreczki		lodownia przy dworze	
94	Góreczki		dom rybaka ob. budynek osp	
95	Góreczki		cielętnik	
96	Góreczki		jałownia ob. obora	
97	Góreczki		obora dworska	
98	Góreczki		spichlerz	
99	Góreczki		stajnie dworskie	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
100	Góreczki		stodoła nr 1	
101	Góreczki		stodoła nr 2	
102	Góreczki		magazyn	
103	Góreczki		kuźnia i warsztat kołodziejski ob. magazyn	
104	Góreczki		kapliczka przy dziedzińcu gospodarczym	
105	Kaniew	1	budynek mieszkalny	
106	Kaniew	1	figura przydrożna	
107	Kaniew	5	budynek mieszkalny	
108	Kaniew	9	budynek mieszkalny	
109	Kaniew	10	budynek mieszkalny	
110	Kaniew	12	budynek mieszkalny	
111	Kaniew	13	budynek mieszkalny	
112	Kaniew	24	budynek mieszkalny	
113	Kaniew	27	budynek mieszkalny	
114	Kaniew	30	budynek szkoły ob. budynek mieszkalny	
115	Kaniew	35	budynek mieszkalny	
116	Klatka orla	2	dom	
117	Koźmin Wielkopolski	Bernardyńska 3	budynek mieszkalny	
118	Koźmin Wielkopolski	Bernardyńska	ogrody klasztorne ob. park przyjaźni polsko -holenderskiej	
119	Koźmin Wielkopolski	Borecka 1	kamienica (d. kamienica z piekarnią)	
120	Koźmin Wielkopolski	Borecka 3	budynek mieszkalny	
121	Koźmin Wielkopolski	Borecka 4	kamienica	
122	Koźmin Wielkopolski	Borecka 5	budynek mieszkalny	
123	Koźmin Wielkopolski	Borecka 6	budynek mieszkalny	
124	Koźmin Wielkopolski	Borecka 9	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
125	Koźmin Wielkopolski	Borecka 10	budynek mieszkalny	
126	Koźmin Wielkopolski	Borecka 12	budynek mieszkalny	
127	Koźmin Wielkopolski	Borecka 13	budynek mieszkalny	
128	Koźmin Wielkopolski	Borecka 14	Kamienica ob. budynek mieszkalny	
129	Koźmin Wielkopolski	Borecka 15	willa z oficyną	
130	Koźmin Wielkopolski	Borecka 16	hotel i restauracja "DuNord" ob. sala widowiskowo - kinowa "Mieszko"	
131	Koźmin Wielkopolski	Borecka 20	willa ob. budynek mieszkalny	623/A z 16.07.1991
132	Koźmin Wielkopolski	Borecka 21	budynek Rady Powiatu Koźmińskiego	
133	Koźmin Wielkopolski	Borecka 21	budynek gospodarczy	
134	Koźmin Wielkopolski	Borecka 22	Komunalna Kasa Oszczędności Powiatu Koźmińskiego ob. budynek Banku Spółdzielczego	625/A z 16.07.199
135	Koźmin Wielkopolski	Borecka 24	willa ob. budynek mieszkalny	
136	Koźmin Wielkopolski	Borecka 23	budynek mieszkalny	
137	Koźmin Wielkopolski	Borecka 25a	Przedszkole „Parkowe Skrzaty”	
138	Koźmin Wielkopolski	Borecka 28	budynek Starostwa Powiatu Koźmińskiego ob. Zespół Szkół Ponadpodstawowych im. J. Marcińca	
139	Koźmin Wielkopolski	Borecka	Park miejski	75/Wlkp/A z 23.01.2002
140	Koźmin Wielkopolski	Chłapowskiego	tablica nagrobna - Reimann Marie	
141	Koźmin Wielkopolski	Chłapowskiego	tablica nagrobna - Marie i Gottlieb Wurch	
142	Koźmin Wielkopolski	Chłapowskiego	Willa	
143	Koźmin Wielkopolski	Chłapowskiego	Willa	
144	Koźmin Wielkopolski	Cieszyńskiego 13	dworzec kolejowy	
145	Koźmin Wielkopolski	Cieszyńskiego 15	dworcowy budynek gospodarczy	
146	Koźmin Wielkopolski	Dworcowa 1	budynek mieszkalny	
147	Koźmin Wielkopolski	Dworcowa 1	budynek mieszkalny	
148	Koźmin Wielkopolski	Dworcowa 3	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
149	Koźmin Wielkopolski	Farna 1	budynek mieszkalny	
150	Koźmin Wielkopolski	Farna 3	budynek mieszkalny	
151	Koźmin Wielkopolski	Floriańska 12	budynek mieszkalny	
152	Koźmin Wielkopolski	Floriańska 14	budynek mieszkalny	
153	Koźmin Wielkopolski	Floriańska 19	budynek mieszkalny	
154	Koźmin Wielkopolski	Floriańska 23	budynek remizy strażackiej	
155	Koźmin Wielkopolski	Floriańska	stodoła nr 1	
156	Koźmin Wielkopolski	Floriańska	stodoła nr 2	
157	Koźmin Wielkopolski	Floriańska	stodoła nr 3	
158	Koźmin Wielkopolski	Floriańska	stodoła nr 4	
159	Koźmin Wielkopolski	Floriańska	stodoła nr 5	
160	Koźmin Wielkopolski	Floriańska	stodoła nr 6	
161	Koźmin Wielkopolski	Glinki 1	budynek mieszkalny	
162	Koźmin Wielkopolski	Glinki 3	budynek mieszkalny	
163	Koźmin Wielkopolski	Glinki 5	budynek mieszkalny	
164	Koźmin Wielkopolski	Glinki 6	budynek mieszkalny	
165	Koźmin Wielkopolski	Glinki 8	budynek mieszkalny	
166	Koźmin Wielkopolski	Glinki 11	budynek Szkoły Podstawowej im. Strajku Dzieci Koźmińskich 1906/1907	
167	Koźmin Wielkopolski	Glinki 11	budynek Szkoły Podstawowej nr 1	
168	Koźmin Wielkopolski	Glinki 13	budynek mieszkalny	
169	Koźmin Wielkopolski	Glinki 15	budynek mieszkalny	
170	Koźmin Wielkopolski	Glinki 17	budynek mieszkalny	
171	Koźmin Wielkopolski	Glinki 18	budynek mieszkalny	
172	Koźmin Wielkopolski	Glinki 19	budynek mieszkalny	
173	Koźmin Wielkopolski	Glinki 20	budynek mieszkalny z oficyną	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
174	Koźmin Wielkopolski	Glinki 22	budynek mieszkalny	
175	Koźmin Wielkopolski	Glinki 28	budynek mieszkalny	
176	Koźmin Wielkopolski	Glinki 30	budynek mieszkalny	
177	Koźmin Wielkopolski	Glinki 32	budynek mieszkalny	
178	Koźmin Wielkopolski	Grębowska 1	budynek mieszkalny	
179	Koźmin Wielkopolski	Grębowska 2	budynek mieszkalny	
180	Koźmin Wielkopolski	Grębowska 3	budynek mieszkalny	
181	Koźmin Wielkopolski	Grębowska 5	budynek mieszkalny	
182	Koźmin Wielkopolski	Grębowska 8	budynek mieszkalny	
183	Koźmin Wielkopolski	Grębowska 10	budynek mieszkalny	
184	Koźmin Wielkopolski	Grębowska 12	budynek mieszkalny	
185	Koźmin Wielkopolski	Gryszczyńskiego 1	budynek mieszkalny	
186	Koźmin Wielkopolski	Gryszczyńskiego 2	budynek mieszkalny	
187	Koźmin Wielkopolski	Gryszczyńskiego 3	budynek mieszkalny	
188	Koźmin Wielkopolski	Gryszczyńskiego 4	budynek mieszkalny	
189	Koźmin Wielkopolski	Gryszczyńskiego 7	budynek mieszkalny	
190	Koźmin Wielkopolski	Gryszczyńskiego 11	budynek mieszkalny	
191	Koźmin Wielkopolski	Gryszczyńskiego 11	budynek mieszkalny (oficyna)	
192	Koźmin Wielkopolski	Kilińskiego 1	budynek mieszkalny	
193	Koźmin Wielkopolski	Kilińskiego 2	budynek mieszkalny	
194	Koźmin Wielkopolski	Kilińskiego 3	budynek mieszkalny	
195	Koźmin Wielkopolski	Kilińskiego 4	budynek mieszkalny	
196	Koźmin Wielkopolski	Kilińskiego 5	budynek mieszkalny	
197	Koźmin Wielkopolski	Kilińskiego 6	budynek mieszkalny	
198	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 1	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
199	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 2	kamienica	
200	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 3	budynek mieszkalny	
201	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 4	kamienica	
202	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 5	budynek mieszkalny	
203	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 5	oficyna	
204	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 6	kamienica	
205	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 8	kamienica	
206	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 9	kamienica	
207	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 10	budynek mieszkalny	
208	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 11	budynek mieszkalny	
209	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 12	budynek mieszkalny	
210	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 14	kamienica	
211	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 15	kamienica	
212	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 16	budynek poczty	
213	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 16	wozownia ob. budynek gospodarczy	
214	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 17	budynek mieszkalny	
215	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 19	budynek mieszkalny	
216	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 20	budynek mieszkalny	
217	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 21	budynek mieszkalny	
218	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 22	budynek mieszkalny	
219	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 23	budynek mieszkalny	
220	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 24	budynek mieszkalny	
221	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 25	budynek mieszkalny	
222	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 26	budynek mieszkalny	
223	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 27	kamienica	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
224	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 28	budynek mieszkalny	
225	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 29	Wyższa szkoła dla dziewcząt i chłopców ob. Przedszkole i Klub Malucha	
226	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 30	kamienica	
227	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 32	budynek mieszkalny	
228	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 33	budynek mieszkalny	
229	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 34	budynek mieszkalny	
230	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 35	kamienica	
231	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 36	budynek mieszkalny	
232	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 38	kamienica	
233	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 39a	kościół poklasztorny o.o. Bernardynów ob. kościół parafialny pw. św. Stanisława	kl.IV-885/34/60 z 6.06.1960
234	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 39a	krużganki przy kościele pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika	kl.IV-885/36/60 z 6.06.1960
235	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 39a	wieża bramna przy kościele	kl.IV-885/36/60 z 6.06.1960
236	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 39a	grota Matki Boskiej	
237	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 39	budynek administracyjny więzienia ob. Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy	kl.IV-885/36/60 z 6.06.1960
238	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 39	więzienie ob. Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy	kl.IV-885/36/60 z 6.06.1960
239	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 39	klasztor o.o. Bernardynów ob. Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy	kl.IV-885/36/60 z 6.06.1960
240	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 39	klasztor - skrzydło północne ob. Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy	kl.IV-885/36/60 z 6.06.1960
241	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 39	ogrodzenie zespołu klasztornego o.o. Bernardynów	
242	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 40	Budynek mieszkalny	
243	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 41	budynek obsługi więzienia ob. budynek mieszkalny	
244	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 42	budynek mieszkalny	
245	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 43	dom sędziego ob. budynek mieszkalny	
246	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 44	kamienica	
247	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 45	willa sędziego ob. budynek mieszkalny	
248	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 46	kamienica	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
249	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 47	willa	
250	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 48	budynek mieszkalny	
251	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 48a	Oficyna ob. budynek mieszkalny	
252	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 52	budynek mieszkalny	
253	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 54	budynek mieszkalny	
254	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 56	budynek mieszkalny	
255	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 58	budynek mieszkalny	
256	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 64	budynek mieszkalny	
257	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 66	budynek mieszkalny	
258	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 68	budynek mieszkalny	
259	Koźmin Wielkopolski	Klasztorna 70	willa ob. budynek mieszkalny	
260	Koźmin Wielkopolski	Kościelna 1	kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca	kl.IV-73/66/53 z 30.10.1953
261	Koźmin Wielkopolski	Kościelna 1	ogrodzenie kościoła pw. św. Wawrzyńca	
262	Koźmin Wielkopolski	Kościelna 1	plebania	
263	Koźmin Wielkopolski	Kościelna 3	budynek mieszkalny	
264	Koźmin Wielkopolski	Kościelna 4	budynek mieszkalny	
265	Koźmin Wielkopolski	Kościelna 5	budynek mieszkalny	
266	Koźmin Wielkopolski	Kościelna 7	budynek mieszkalny	
267	Koźmin Wielkopolski	Kościelna 8	budynek mieszkalny	
268	Koźmin Wielkopolski	Kościelna 11	budynek mieszkalny	
269	Koźmin Wielkopolski	Kościelna 13	budynek mieszkalny	
270	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 1	budynek magazynowy	
271	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 2	budynek mieszkalny	
272	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 4	budynek mieszkalny	
273	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 5	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
274	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 6	budynek mieszkalny	
275	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 8	budynek mieszkalny	
276	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 9	budynek mieszkalny	
277	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 9	oficyna ob. budynek mieszkalny	
278	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 10	budynek mieszkalny	
279	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 12	budynek mieszkalny	
280	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 12a	budynek mieszkalny	
281	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 14	budynek mieszkalny	
282	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 16	budynek mieszkalny	
283	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 16	budynek magazynowo - gospodarczy	
284	Koźmin Wielkopolski	Kościuszki 16	oficyna	
285	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 1	budynek mieszkalny	
286	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 2	budynek mieszkalny	
287	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 3	kamienica	
288	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 4	Budynek mieszkalny	
289	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 5	kamienica	
290	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 5	Budynek gospodarczy przy kamienicy	
291	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 5	oficyna	
292	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 6	pocztą, następnie hotel i restauracja ob. budynek mieszkalny	
293	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 6	hotel i restauracja ob. budynek mieszkalny	
294	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 8	budynek mieszkalny	487/A z 4.02.1969
295	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 9	budynek mieszkalny	
296	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 11	kamienica	
297	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska 16	szkoła ob. Miejsko - Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej	
298	Koźmin Wielkopolski	Krótką 1	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
299	Koźmin Wielkopolski	Krótką 2	budynek mieszkalny	
300	Koźmin Wielkopolski	Lipowa 1	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
301	Koźmin Wielkopolski	Lipowa 2	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
302	Koźmin Wielkopolski	Lipowa 3	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
303	Koźmin Wielkopolski	Lipowa 5	pałac	418/1672/A z 23.12.1974
304	Koźmin Wielkopolski	Lipowa 5	budynek gospodarczy (d. kuchnia)	
305	Koźmin Wielkopolski	Lipowa 5	park	418/1672/A z 23.12.1974
306	Koźmin Wielkopolski	Lipowa 14	stodoła z częścią mieszkalną	
307	Koźmin Wielkopolski	Łukomskiego Bp. 4	budynek mieszkalny	
308	Koźmin Wielkopolski	Łukomskiego Bp. 5	budynek mieszkalny	
309	Koźmin Wielkopolski	Łukomskiego Bp. 6	willa ob. budynek mieszkalny	
310	Koźmin Wielkopolski	Łukomskiego Bp. 7	willa ob. budynek mieszkalny	
311	Koźmin Wielkopolski	Łukomskiego Bp. 8	budynek mieszkalny	
312	Koźmin Wielkopolski	Marcińca Józefa 11	willa z oficyną ob. budynek mieszkalny	
313	Koźmin Wielkopolski	Marcińca Józefa 16, 16a	willa ob. budynek mieszkalny	
314	Koźmin Wielkopolski	Marcińca Józefa 26	willa ob. budynek mieszkalny	
315	Koźmin Wielkopolski	Murna 1	budynek mieszkalny	
316	Koźmin Wielkopolski	Murna 2	budynek mieszkalny	
317	Koźmin Wielkopolski	Murna 4	budynek mieszkalny	
318	Koźmin Wielkopolski	Murna 5	magazyn	
319	Koźmin Wielkopolski	Murna 6	budynek mieszkalny	
320	Koźmin Wielkopolski	Murna 7	budynek mieszkalny	
321	Koźmin Wielkopolski	Murna 8	budynek mieszkalny	
322	Koźmin Wielkopolski	Murna 16	magazyn	
323	Koźmin Wielkopolski	Murna 18	kamienica	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
324	Koźmin Wielkopolski	Murna 20	budynek mieszkalny	
325	Koźmin Wielkopolski	Murna 22	budynek mieszkalny	
326	Koźmin Wielkopolski	Murna 24	budynek mieszkalny	
327	Koźmin Wielkopolski	Murna 26	budynek mieszkalny	
328	Koźmin Wielkopolski	Niepokalanego Serca NMP 1	Dom katolicki	
329	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 1	kasyno Towarzystwa Pożyczkowego ob. budynek mieszkalny	
330	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 3	budynek mieszkalny	
331	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 6	budynek mieszkalny	
332	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 9	budynek mieszkalny	
333	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 10	budynek mieszkalny	
334	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 11	budynek mieszkalny	
335	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 12	budynek mieszkalny	
336	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 13	budynek mieszkalny	
337	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 15	budynek mieszkalny	
338	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 20	budynek mieszkalny	
339	Koźmin Wielkopolski	Nowy Rynek 21	budynek mieszkalny	
340	Koźmin Wielkopolski	Plebanka 1	budynek mieszkalny	
341	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 1 (bud. 1)	drukarnia i księgarnia ob. budynek mieszkalny	
342	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 1 (bud. 2)	budynek mieszkalny	
343	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 1 (bud. 3)	budynek mieszkalny	
344	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 2	budynek mieszkalny	
345	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 2a	budynek mieszkalny	
346	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 3	kamienica	
347	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 4	budynek mieszkalny	
348	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 4 (od ul.	ofycyna ob. budynek mieszkalny i gospodarczy	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
		Przyjemskich)		
349	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 5	budynek mieszkalny	
350	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 6	budynek mieszkalny	
351	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 7	budynek mieszkalny	
352	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 7 (od ul. Murnej)	oficyna	
353	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 7 (bud. 2)	budynek mieszkalny	
354	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 8	budynek mieszkalny	
355	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 9	budynek mieszkalny	
356	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 9a	budynek mieszkalny	
357	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 9a	oficyna z częścią gospodarczą	
358	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 11	budynek mieszkalny	
359	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 12	Kamienica	
360	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 13	budynek mieszkalny	
361	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 14	Kamienica	
362	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 14	oficyna z częścią gospodarczą	
363	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 14	stajnia ob. magazyn	
364	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 16	budynek mieszkalny	
365	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 17	budynek mieszkalny	
366	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 18	budynek mieszkalny	
367	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 21	budynek mieszkalny	
368	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 23	budynek mieszkalny	
369	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 24	budynek mieszkalny	
370	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 25	budynek mieszkalny	
371	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 26	budynek mieszkalny	
372	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 27	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
373	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 29	budynek mieszkalny	
374	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 30	budynek mieszkalny	
375	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 31	budynek mieszkalny	
376	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 32	dom zakonny Diakonisek ob. budynek mieszkalny	
377	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 33	budynek mieszkalny	
378	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 34	kamienica	
379	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 35	budynek mieszkalny	
380	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 36	Zajazd ob. budynek mieszkalny	
381	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 37	budynek mieszkalny	
382	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 38	budynek mieszkalny	
383	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 39	budynek mieszkalny	
384	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 40	budynek mieszkalny	
385	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 41	budynek mieszkalny	
386	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 42	budynek mieszkalny	
387	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 43	budynek mieszkalny	
388	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 44	budynek mieszkalny	
389	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 45	budynek mieszkalny	
390	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska 47	budynek mieszkalny	
391	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska	cmentarz parafialny kościoła pw. św. Wawrzyńca	
392	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska	ogrodzenie cmentarza parafialnego	
393	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska	nagrobek - Józef Kaniewski, oficer wojsk polskich (zm. 15.02.1870 r.)	
394	Koźmin Wielkopolski	Pleszewska	nagrobek - Nowaczyński Józef (zm.26.08.1903 r.) i Klara (zm.20.05.1910 r.)	
395	Koźmin Wielkopolski	Podgórna 3	budynek mieszkalny	
396	Koźmin Wielkopolski	Podgórna 4	budynek mieszkalny	
397	Koźmin Wielkopolski	Podgórna 6	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
398	Koźmin Wielkopolski	Podgórna 7	budynek mieszkalny	
399	Koźmin Wielkopolski	Podgórna 8	budynek mieszkalny	
400	Koźmin Wielkopolski	Podgórna 9	budynek mieszkalny	
401	Koźmin Wielkopolski	Podmiejska 1	pastorówka ob. budynek mieszkalny	
402	Koźmin Wielkopolski	Podmiejska 3	restauracja ob. budynek mieszkalny	
403	Koźmin Wielkopolski	Podmiejska 4	budynek mieszkalny	
404	Koźmin Wielkopolski	Polna 1	budynek mieszkalny	
405	Koźmin Wielkopolski	Polna 2	budynek mieszkalny	
406	Koźmin Wielkopolski	Polna 2a	budynek mieszkalny	
407	Koźmin Wielkopolski	Polna 3	budynek mieszkalny	
408	Koźmin Wielkopolski	Polna 4	budynek mieszkalny	
409	Koźmin Wielkopolski	Polna 6	budynek mieszkalny	
410	Koźmin Wielkopolski	Pomnikowa 1	budynek mieszkalny	
411	Koźmin Wielkopolski	Poprzeczna	budynek gospodarczy	
412	Koźmin Wielkopolski	Poznańska 5	budynek mieszkalny	
413	Koźmin Wielkopolski	Poznańska 10	budynek mieszkalny	
414	Koźmin Wielkopolski	Poznańska 27	stodoła	
415	Koźmin Wielkopolski	Poznańska 31	budynek mieszkalny	
416	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	cmentarz choleryczny	
417	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	figura Najświętszego Serca Pana Jezusa	
418	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	figura św. Jana Nepomucena	
419	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	cmentarz parafialny parafii rzymsko - katolickiej pw. św. Wawrzyńca (nr 1)	
420	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	ogrodzenie cmentarza parafialnego parafii rzymsko - katolickiej pw. św. Wawrzyńca (nr 1)	
421	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grobowiec rodziny Balcerków	
422	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grobowiec rodziny Chostłowskich z Czarnego Sadu	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
423	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	nagrobek Stefana i Teresy Dolatka	
424	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grota z rzeźbą pieta	
425	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	kaplica grobowa	
426	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grobowiec - Kapuściński Bonifacy	
427	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grobowiec rodziny Bartłomiejostwa Kapuścińskich	
428	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grobowiec - Franciszek Krzymiński	
429	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	kaplica grobowa	
430	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grobowiec rodziny Nowickich	
431	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	nagrobek - Wojciech Olejnik	
432	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grobowiec rodziny Orplów	
433	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grobowiec rodziny Piotrowskich	
434	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	moгиła powstańców wielkopolskich	
435	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	cmentarz parafialny parafii rzymsko - katolickiej pw. św. Wawrzyńca (nr 2)	
436	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	cmentarz parafialny parafii rzymsko - katolickiej pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika	
437	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	kościół filialny ob. cmentarny p.w. św. Trójcy	kl.IV-885/35/60 z 6.06.1960
438	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	nagrobek rodziny Cieszyńskich	
439	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	nagrobek rodziny Dziedzińskich	
440	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	nagrobek ks. Franciszka Kaczmarka	
441	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	nagrobek - Musielewicz Tomasz, Katarzyna, Stanisław	
442	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grobowiec rodziny Płonczyńskich	
443	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	grobowiec rodziny Stróżewskich	
444	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	nagrobek - Franciszek Szymczak	
445	Koźmin Wielkopolski	Poznańska	nagrobek - Marcin i Agnieszka Włodarczyk	
446	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 1a	budynek mieszkalny	
447	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 1	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
448	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 2	budynek gospodarczy	
449	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 3 (bud. 1)	budynek mieszkalny	
450	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 3 (bud. 2)	budynek mieszkalny	
451	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 4	budynek mieszkalny	
452	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 5	budynek mieszkalny	
453	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 6 (bud. 1)	budynek mieszkalny	
454	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 6 (bud. 2)	budynek mieszkalny (oficyna)	
455	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 7	oficyna ob. budynek mieszkalny	
456	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 8 (bud. 1)	budynek mieszkalny	
457	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 8 (bud. 2)	budynek mieszkalny	
458	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 10	budynek mieszkalny	
459	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 11	budynek mieszkalny i gospodarczy	
460	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 12	budynek mieszkalny	
461	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 13	budynek gospodarczy	
462	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 17	budynek mieszkalny	
463	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 18	budynek mieszkalny	
464	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 20	budynek mieszkalny	
465	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 23	budynek mieszkalny	
466	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 26	budynek mieszkalny	
467	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 27	budynek mieszkalny	
468	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 30	budynek mieszkalny	
469	Koźmin Wielkopolski	Przyjemskich 32	budynek mieszkalny	
470	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 1	apteka i budynek mieszkalny	485/A z 4.02.196
471	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 1	oficyna budynku mieszkalnego	
472	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 2	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
473	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 3	budynek mieszkalny	
474	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 4	budynek mieszkalny	
475	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 5	budynek mieszkalny	
476	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 6	budynek mieszkalny	
477	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 6	budynek gospodarczy	
478	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 7	budynek mieszkalny	
479	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 8	budynek mieszkalny	
480	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 9	budynek mieszkalny	
481	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 10	budynek mieszkalny	
482	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 11	budynek mieszkalny ob. siedziba Urzędu Miasta i Gminy	
483	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 12	budynek mieszkalny	
484	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 12	oficyna - budynek gospodarczy	
485	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 13	budynek mieszkalny	
486	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 14	budynek mieszkalny	
487	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 15	budynek mieszkalny	
488	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 16	budynek mieszkalny	
489	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 17	budynek mieszkalny	
490	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 18	budynek mieszkalny	
491	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 19	budynek mieszkalny	486/A z 4.02.196
492	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 20	budynek mieszkalny	
493	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 21	zajazd ob. budynek mieszkalny	
494	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 22	budynek Banku Spółdzielczego ob. siedziba Spółdzielni socjalnej Vivo	
495	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 23	budynek mieszkalny i restauracja	
496	Koźmin Wielkopolski	Stary Rynek 23	oficyna ob. budynek mieszkalny	
497	Koźmin Wielkopolski	Staszica 1	budynek mieszkalny ob. handlowo usługowy	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
498	Koźmin Wielkopolski	Staszica 3	budynek mieszkalny	
499	Koźmin Wielkopolski	Staszica 5	budynek mieszkalny ob. handlowy	
500	Koźmin Wielkopolski	Staszica 7	budynek mieszkalny	
501	Koźmin Wielkopolski	Staszica 9	budynek mieszkalny	
502	Koźmin Wielkopolski	Staszica 11	budynek mieszkalny	
503	Koźmin Wielkopolski	Staszica 13	budynek mieszkalny	
504	Koźmin Wielkopolski	Staszica 15	budynek mieszkalny	
505	Koźmin Wielkopolski	Stawowa 1a	budynek mieszkalny	
506	Koźmin Wielkopolski	Stawowa 1	budynek mieszkalny	
507	Koźmin Wielkopolski	Stawowa 1 (od ul. Przyjemskich)	oficina ob. budynek mieszkalny	
508	Koźmin Wielkopolski	Stawowa 4	budynek mieszkalny	
509	Koźmin Wielkopolski	Stawowa 5	budynek mieszkalny	
510	Koźmin Wielkopolski	Stawowa 8	budynek mieszkalny	
511	Koźmin Wielkopolski	Stawowa 10	budynek mieszkalny	
512	Koźmin Wielkopolski	Stawowa 12	budynek mieszkalny	
513	Koźmin Wielkopolski	Stawowa 14	budynek mieszkalny	
514	Koźmin Wielkopolski	Stęszewskiego Czesława 1	budynek Urzędu Obwodowego (Administracyjno - Policyjnego) ob.. Komisariat Policji	
515	Koźmin Wielkopolski	Stęszewskiego Czesława 2	szpital ob. Klub Seniora	
516	Koźmin Wielkopolski	Stęszewskiego Czesława 2	Budynek gospodarczy	
517	Koźmin Wielkopolski	Stęszewskiego Czesława 3	dom urzędników poczty ob. budynek mieszkalny	
518	Koźmin Wielkopolski	Stęszewskiego Czesława 9	szpital powiatowy ob. oddział rehabilitacyjny szpitala powiatowego	
519	Koźmin Wielkopolski	Stodolna 1	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
520	Koźmin Wielkopolski	Strzelecka 2	szkoła ogrodnicza ob. internat Zespołu Szkół Ponadpodstawowych	
521	Koźmin Wielkopolski	Strzelecka 2	warsztaty ob. internat	
522	Koźmin Wielkopolski	Strzelecka 2	ogrodzenie zespołu szkoły ogrodniczej	
523	Koźmin Wielkopolski	Strzelecka 2	oranżeria	
524	Koźmin Wielkopolski	Szkolna 1	budynek mieszkalny	
525	Koźmin Wielkopolski	Szkolna 2	budynek mieszkalny	
526	Koźmin Wielkopolski	Szkolna 3	kamienica	
527	Koźmin Wielkopolski	Szkolna 4	kamienica	
528	Koźmin Wielkopolski	Szkolna 6	budynek mieszkalny	
529	Koźmin Wielkopolski	Szkolna 7	budynek mieszkalny	
530	Koźmin Wielkopolski	Szkolna 8	budynek mieszkalny	
531	Koźmin Wielkopolski	Św. Wawrzyńca 5	budynek mieszkalny	
532	Koźmin Wielkopolski	Św. Wawrzyńca 6	budynek mieszkalny	
533	Koźmin Wielkopolski	Św. Wawrzyńca 8	budynek mieszkalny	
534	Koźmin Wielkopolski	Św. Wawrzyńca 9	budynek mieszkalny	
535	Koźmin Wielkopolski	Targowa 2	kamienica	
536	Koźmin Wielkopolski	Targowa 3	budynek mieszkalny	
537	Koźmin Wielkopolski	Targowa 4	budynek mieszkalny	
538	Koźmin Wielkopolski	Targowa 6	budynek mieszkalny	
539	Koźmin Wielkopolski	Targowa 8	budynek mieszkalny	
540	Koźmin Wielkopolski	Targowa 10	budynek mieszkalny	
541	Koźmin Wielkopolski	Targowa 12	budynek mieszkalny	
542	Koźmin Wielkopolski	Targowa 13	budynek mieszkalny	
543	Koźmin Wielkopolski	Targowa	Gazownia ob. Ośrodek Kultury	
544	Koźmin Wielkopolski	Towarowa 2	tartak i suszarnia ob. budynek mieszkalny i gospodarczy	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
545	Koźmin Wielkopolski	Towarowa 3	tartak i suszarnia ob. budynek gospodarczy	
546	Koźmin Wielkopolski	Wałowa 3	budynek mieszkalny	
547	Koźmin Wielkopolski	Wałowa 4	budynek mieszkalny	
548	Koźmin Wielkopolski	Wałowa 8	budynek mieszkalny	
549	Koźmin Wielkopolski	Wałowa 11	budynek mieszkalny	
550	Koźmin Wielkopolski	Wałowa 15	budynek mieszkalny	
551	Koźmin Wielkopolski	Wałowa 19	budynek mieszkalny	
552	Koźmin Wielkopolski	Wałowa 21	budynek mieszkalny	
553	Koźmin Wielkopolski	Krotoszyńska	wiatrak koźlak	340/A z 6.04.19
554	Koźmin Wielkopolski	Wiatrolika Leopolda 1	budynek mieszkalny	
555	Koźmin Wielkopolski	Wiatrolika Leopolda 1	oficyna ob. budynek mieszkalny i usługowy	
556	Koźmin Wielkopolski	Wiatrolika Leopolda 3	kamienica mieszkalna	
557	Koźmin Wielkopolski	Wiatrolika Leopolda 5	kamienica mieszkalna	
558	Koźmin Wielkopolski	Wiatrolika Leopolda 6	budynek mieszkalny	
559	Koźmin Wielkopolski	Wiatrolika Leopolda 7	budynek mieszkalny	
560	Koźmin Wielkopolski	Wiatrolika Leopolda 8	kamienica mieszkalna	
561	Koźmin Wielkopolski	Wiatrolika Leopolda 9	kamienica mieszkalna	
562	Koźmin Wielkopolski	Wiśniowa 2	stodoła z częścią mieszkalną	
563	Koźmin Wielkopolski	Wodna 1	budynek mieszkalny	
564	Koźmin Wielkopolski	Wodna 3	budynek mieszkalny	
565	Koźmin Wielkopolski	Wodna 4	budynek mieszkalny	
566	Koźmin Wielkopolski	Wodna 6	budynek mieszkalny	
567	Koźmin Wielkopolski	Wodna 7	budynek mieszkalny	
568	Koźmin Wielkopolski	Zamkowa 1	zamek ob. Zespół Szkół Ponadpodstawowych	kl.IV-73/77/56 z 24.05.1956
569	Koźmin Wielkopolski	Zamkowa 1	oficyna - dom nauczycielski	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
570	Koźmin Wielkopolski	Zamkowa 1	budynek gospodarczy ob. magazyny	
571	Koźmin Wielkopolski	Zamkowa 1	ujeżdżalnia ob. budynek sali sportowej szkoły	
572	Koźmin Wielkopolski	Zamkowa 1	brama wjazdowa przy budynku gospodarczym	
573	Koźmin Wielkopolski	Zamkowa 2	budynek mieszkalny	
574	Koźmin Wielkopolski	Zamkowa 3	klasztor Sióstr Elżbietanek zwany zakładem 7w. Józefa ob. dom zakonny	
575	Koźmin Wielkopolski	Zamkowa 29	budynek mieszkalny	
576	Koźmin Wielkopolski	Zamkowa 31	budynek mieszkalny	
577	Koźmin Wielkopolski	Zamkowa 33	budynek mieszkalny	
578	Koźmin Wielkopolski	Zapłocie 1	budynek mieszkalny	
579	Koźmin Wielkopolski	Zapłocie 2	budynek mieszkalny	
580	Koźmin Wielkopolski	Zielony Rynek 3	budynek mieszkalny	
581	Koźmin Wielkopolski	Zielony Rynek 5	budynek mieszkalny	
582	Koźmin Wielkopolski	Zielony Rynek 6	budynek mieszkalny	
583	Koźmin Wielkopolski	Zielony Rynek 10	budynek mieszkalny	
584	Koźmin Wielkopolski	Zielony Rynek	cmentarz ewangelicki	
585	Koźmin Wielkopolski	Zielony Rynek	ogrodzenie cmentarza ewangelickiego	
586	Koźmin Wielkopolski	Zielony Rynek	nagrobek - Friedrich Gaumer	
587	Koźmin Wielkopolski	Zielony Rynek	kaplica grobowa	
588	Koźmin Wielkopolski	Zielony Rynek	nagrobek - Christoph Hansch i GollfriedHansch	
589	Koźmin Wielkopolski	Zielony Rynek	nagrobek - ChristianeStarck	
590	Lipowiec	1	dom	
591	Lipowiec	3	dom	
592	Lipowiec	9	dom	
593	Lipowiec	10	dom	
594	Lipowiec	10	obora i dom ob. budynek gospodarczy	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
595	Lipowiec	12	dom	
596	Lipowiec	14	dom	
597	Lipowiec	15	dom	
598	Lipowiec	22	Dom z oborą	
599	Lipowiec	24	dom	
600	Lipowiec	26	dom	
601	Lipowiec obecnie Koźmin Wielkopolski		cmentarz ewangelicki ob. nieużytkowany	
602	Mogiłka	2	dom	
603	Mogiłka	2	zagroda nr 2	
604	Mogiłka	Przy 2	most kamienny	
605	Mokronos	5	budynek poczty i mieszkalny ob. budynek mieszkalny	
606	Mokronos	11	budynek mieszkalny	
607	Mokronos	12	budynek mieszkalny	
608	Mokronos	19	budynek mieszkalny	
609	Mokronos	25	budynek mieszkalny	
610	Mokronos	63	budynek mieszkalny z oficyną	
611	Mokronos	64	piekarnia i budynek mieszkalny	
612	Mokronos	66	zajazd ob. budynek mieszkalny	
613	Mokronos	68	budynek mieszkalny	
614	Mokronos	73	rządówka ob. budynek mieszkalny	
615	Mokronos		park dworski	
616	Mokronos		kapliczka przydrożna z figurą św. Wawrzyńca	
617	Mokronos		plebania	
618	Mokronos		obora przy plebanii	
619	Mokronos		kościół parafialny pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej	346/Wlkp/A z 19.06.2006

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
620	Mokronos		ogrodzenie kościoła parafialnego pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej	
621	Mokronos		cmentarz przykościelny	
622	Mokronos		nagrobek - Kuliński Józef (zm. 01.10.1927 r.)	
623	Mokronos		nagrobek - Kuliński Miecio (zm. 19.10.1923 r.)	
624	Mokronos		nagrobek - Majewiczowicz Z.	
625	Mokronos		nagrobek nn	
626	Mokronos		grobowiec rodziny Szraderów	
627	Mokronos		cmentarz parafialny	
628	Mycielin	2	budynek nadleśnictwa ob. budynek mieszkalny	
629	Mycielin	3	budynek gospodarczy wielofunkcyjny z częścią mieszkalną	
630	Obra Nowa	6	szkoła ob. budynek mieszkalny	
631	Obra Nowa	30	budynek mieszkalny	
632	Obra Nowa	32	budynek mieszkalny	
633	Obra Nowa	33	budynek mieszkalny	
634	Obra Nowa	34	budynek mieszkalny	
635	Obra Nowa	37	budynek mieszkalny	
636	Obra Nowa	73	rogatka ob. budynek mieszkalny	
637	Obra Nowa	75	budynek mieszkalny (dawny budynek folwarczny)	
638	Orla	1	dom starców ob. budynek mieszkalny	
639	Orla	12	budynek szkoły	
640	Orla	40	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
641	Orla	43	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
642	Orla	44	czworak ob. dom	
643	Orla	46	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
644	Orla	47	czworak ob. dom	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
645	Orla	50	pałac	838/Wlkp/A z 18.05.2011
646	Orla	50	park pałacowy	
647	Orla	51	budynek służby pałacowej ob. budynek mieszkalny	
648	Orla	54	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
649	Orla		chlewnia	
650	Orla		gorzelnia	
651	Orla		jałownik ob. magazyn	
652	Orla		magazyn	
653	Orla		magazyn	
654	Orla		obora	
655	Orla		obora dworska	
656	Orla		spichlerz dworski	
657	Orla		stajnie dworskie	
658	Orla		stajnie dworskie dla koni roboczych ob. chlewnia	
659	Orla		stodoła	
660	Orla		stodoła ob. ruiny	
661	Orla		warsztaty dworskie	
662	Orla		brama wjazdowa na dziedziniec gospodarczy	
663	Orla		most kamienny	
664	Orla		ogrodzenie zespołu folwarcznego	
665	Orla		cmentarz żydowski (kirkut)	494/A z 20.10.1987
666	Pogorzałki Małe	12	budynek mieszkalny	
667	Pogorzałki Małe	12	stodoła	
668	Pogorzałki Małe	18	budynek mieszkalny z częścią gospodarczą	
669	Pogorzałki Wielkie	16	budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
670	Pogorzałki Wielkie	21	dom	
671	Pogorzałki Wielkie	22	budynek mieszkalny	
672	Pogorzałki Wielkie		cmentarz parafialny	
673	Pogorzałki Wielkie		grobowiec	
674	Pogorzałki Wielkie		nagrobek - ks. Tomasz Konopiński, pleban Borzęciczek (zm. 13.02.1909 r.)	
675	Psie Pole	4	pałac	472 z 16.01.1984
676	Psie Pole	4	obora	
677	Psie Pole	4	stodoła II	
678	Psie Pole	4	stodoła I	
679	Psie Pole	4	pozostałości ogrodzenia pałacowego	
680	Psie Pole	4	spichlerz	
681	Psie Pole	4	park krajobrazowy	
682	Serafinów	24	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
683	Serafinów	26	dwór	
684	Serafinów	26	park dworski	
685	Serafinów	27	spichlerz i stajnia ob. budynek gospodarczy	
686	Serafinów		kościół filialny pw. św. Rozalii	kl.IV-885/40/60 z 6.06.1960
687	Serafinów		ogrodzenie kościoła filialnego	
688	Serafinów		nagrobek - Rozalia Okupnik z Pzsepierzyńskich(zm.11.01.1874 r.)	
689	Skalów	24	dwór	
690	Skalów	24	park dworski	
691	Skalów	24	stodoła	
692	Staniew	46	budynek mieszkalny	
693	Staniew	58	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
694	Staniew	59	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
695	Staniew		dom pracowników folwarku ob. garaże	
696	Staniew		budynek gospodarczy	
697	Staniew		jałownik ob. obora i magazyn	
698	Staniew		obora dworska nr 2	
699	Staniew		obora dworska nr 1	
700	Staniew		spichlerz	
701	Staniew		stajnia ob. obora	
702	Staniew		stodoła	
703	Staniew		dom pracowników folwarku w podwórzu gospodarczym ob. budynek gospodarczy	
704	Staniew		brama wjazdowa na dziedziniec dworski	
705	Staniew		pałac	498 z 27.04.1988
706	Staniew		park dworski	
707	Staniew	67	szkoła ob. dom	
708	Stara Obra	1	szkoła podstawowa ob. dom	
709	Stara Obra		była remiza OSP	
710	Stara Obra	3	gorzelnia	
711	Stara Obra	3	Kuźnia	
712	Stara Obra	3	Obora III	
713	Stara Obra	3	Obora II	
714	Stara Obra	3	stodoła ob. obora	
715	Stara Obra	3	stodoła	
716	Stara Obra	3	stolarnia	
717	Stara Obra	3	stajnie ob. magazyny	
718	Stara Obra	3	stajnie ob. budynek gospodarczy	
719	Stara Obra	3	brama wjazdowa na dziedziniec dworski	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
720	Stara Obra	3	brama wjazdowa na dziedziniec gospodarski	
721	Stara Obra	3	dwór	
722	Stara Obra	3	spichlerz	
723	Stara Obra	3	zespół folwarczny ob. rolnicza spółdzielnia produkcyjna	
724	Stara Obra	10	czworak ob. dom	
725	Stara Obra	14	czworak ob. dom	
726	Stara Obra	16	ośmiorak ob. dom	
727	Stara Obra	20	czworak ob. dom	
728	Stara Obra		figura przydrożna Matki Boskiej	
729	Stara Obra		pozostałości parku dworskiego	
730	Stara Obra	2	rządówka ob. dom	
731	Stara Obra	4	czworak ob. dom	
732	Stara Obra	2	dom	
733	Stara Obra	4	karczma i wozownia ob. dom	
734	Stara Obra	33	dom	
735	Stara Obra	38	dom	
736	Suśnia	12	budynek mieszkalny	
737	Suśnia		kapliczka przydrożna	
738	Walerianów		szkoła ob. świetlica wiejska	
739	Wałków	6	budynek mieszkalny z oficyną	
740	Wałków	8	budynek szkoły ob. klub rolnika	
741	Wałków	9	karczma ob. budynek mieszkalny	
742	Wałków	16	sala katechetyczna	
743	Wałków	18	plebania	
744	Wałków	18	stodoła	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
745	Wałków	19	magazyn - obora	
746	Wałków	19	stajnie ob. budynek usługowy	
747	Wałków	23	budynek mieszkalny	
748	Wałków	24	budynek mieszkalny	
749	Wałków	26	budynek mieszkalny	
750	Wałków	35	dom	
751	Wałków	41	dom	
752	Wałków		kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny	
753	Wałków		figura przydrożna św. Józefa	
754	Wałków		kostnica	
755	Wałków		tablica nagrobna ks. Józefa Franke	
756	Wałków		nagrobek ks. Józefa Frasunkiewicza	
757	Wałków		nagrobek - Wincenty i Apolonia Kollatowie	
758	Wałków		nagrobek ks. Franciszka Przeradzkiego	
759	Wałków		obelisk - Adolf Szulczyński i żona Emilia z Mizgalskich	
760	Wałków		mogiła powstańców wielkopolskich I. Grzesiek, A. Kasełka, S. Szymura, M. Terakowski, A. Wałęsa	
761	Wałków		brama cmentarna	
762	Wałków		grobowiec rodziny Jerchów	
763	Wałków		krzyż nagrobny - Tomasz Pórolniczak	
764	Wrotków	9	budynek mieszkalny	
765	Wrotków	23	szkoła ob. przedszkole	
766	Wrotków	52	dwór ob. dom	
767	Wrotków		pozostałości parku dworskiego	
768	Wrotków	54	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	
769	Wrotków	55	dom pracowników folwarku ob. budynek mieszkalny	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY KOŹMIN WIELKOPOLSKI NA LATA 2021-2024

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Informacje
770	Wyřebin	15	budynek mieszkalny	
771	Wyřebin	23	budynek mieszkalny	
772	Wyřebin	24	budynek szkoły ob. budynek mieszkalny	

Źródło: Gminny program opieki nad zabytkami dla miasta i gminy Koźmin Wielkopolski na lata 2016-2019 oraz Dane z Urzędu Miasta i Gminy Koźmin Wielkopolski

Spis tabel, rysunków i załączników

Tabela 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na obszarze gminy Koźmin Wielkopolski oraz zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej	23
Tabela 2. Historia miejscowości na terenie gminy.....	33
Tabela 3. Opis wartości kulturowej w poszczególnych miejscowościach na terenie gminy.....	42
Tabela 4. Opis układów urbanistycznych w poszczególnych miejscowościach na terenie gminy.....	45
Tabela 5. Rejestr zabytków ruchomych na terenie gminy Koźmin Wielkopolski.....	49
Tabela 6. Nieruchome zabytki archeologiczne z terenu gminy Koźmin Wielkopolski wpisane do rejestru zabytków.....	50
Tabela 7. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie gminy Koźmin Wielkopolski wpisanych do rejestru zabytków.....	61
Tabela 8. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których zawarte zostały ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej na obszarze gminy Koźmin Wielkopolski.....	67
Tabela 9. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Koźmin Wielkopolski	93
Tabela 10. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Koźmin Wielkopolski – priorytet I	96
Tabela 11. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Koźmin Wielkopolski – priorytet II	97
Tabela 12. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Koźmin Wielkopolski – priorytet III ...	97
Tabela 13. Kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu	100
Rysunek 1. Położenie gminy Koźmin Wielkopolski na tle województwa wielkopolskiego i powiatu krotoszyńskiego.....	27
Rysunek 2. Prawdopodobne ukształtowanie grodu wraz z podgrodzem i osady z placem targowym (VII-IX wiek) na tle współczesnego Koźmina	28
Rysunek 3. Lokacje Koźmina Wielkiego, Zamku, Koźmina Nowego, Koźmina Niemieckiego i klasztoru o.o. Bernardynów na tle dzisiejszego Koźmina	30
Rysunek 4. Zmiany osadnicze i przestrzenne Koźmina w XIX i XX wieku.....	32
Rysunek 5. Herb gminy Koźmin Wielkopolski	37
Rysunek 6. Flaga gminy Koźmin Wielkopolski	37
Rysunek 7. Pomnik Wolności w Koźminie Wielkopolskim	40
Rysunek 8. Trasy rowerowe na terenie gminy Koźmin Wielkopolski	41
Rysunek 9. Formy ochrony przyrody na terenie gminy Koźmin Wielkopolski	42
Rysunek 10. Jedna z wystaw w Muzeum Ziemi Koźmińskiej.....	54
Rysunek 11. Loch Maćka Borkowica w Muzeum Ziemi Koźmińskiej.....	55
Rysunek 12. Szkolny zespół folklorystyczny „Koźminiacy” w strojach ludowych, działający przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych im. J. Marcińca w Koźminie Wielkopolskim.....	56
Rysunek 13. Kościół par. pw. św. Marcina w Borzeciczkach	69
Rysunek 14. Pałac w Borzeciczkach	70
Rysunek 15. Dwór w Dębogórze	71
Rysunek 16. Kościół pw. św. Wawrzyńca w Koźminie Wielkopolskim.....	73
Rysunek 17. Kościół pw. Stanisława w zespole klasztornym w Koźminie Wielkopolskim	74
Rysunek 18. Budynek klasztorny w zespole klasztornym w Koźminie Wielkopolskim	75
Rysunek 19. Kościół pw. św. Trójcy w Koźminie Wielkopolskim.....	76
Rysunek 20. Zamek w Koźminie Wielkopolskim	77
Rysunek 21. Park miejski w Koźminie Wielkopolskim.....	78
Rysunek 22. Budynek przy ul. Boreckiej 20 w Koźminie Wielkopolskim.....	79
Rysunek 23. Budynek przy ul. Boreckiej 22 w Koźminie Wielkopolskim.....	80
Rysunek 24. Budynek przy ul. Krotoszyńskiej 8 w Koźminie Wielkopolskim	81
Rysunek 25. Budynek przy ul. Stary Rynek 1 w Koźminie Wielkopolskim.....	82
Rysunek 26. Budynek przy ul. Stary Rynek 19 w Koźminie Wielkopolskim.....	83
Rysunek 27. Pałac w Koźminie Wielkopolskim przy ul. Lipowej 5	84
Rysunek 28. Park krajobrazowy w Koźminie Wielkopolskim przy ul. Lipowej 5	85
Rysunek 29. Wiatrak koźlak w Koźminie Wielkopolskim.....	86
Rysunek 30. Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Mokronosie	87

Rysunek 31. Cmentarz żydowski w Orli	88
Rysunek 32. Pałac w Orli.....	89
Rysunek 33. Pałac w Psim Polu	90
Rysunek 34. Kościół pw. św. Rozalii w Serafinowie.....	91
Rysunek 35. Dwór w Staniewie	92
Załącznik 1. Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Koźmin Wielkopolski ujętych w gminnej ewidencji zabytków.....	104